

LIPEÄLAMPI – SITKEÄ VASTUSTAJA

Tapaustutkimus keskisuomalaisesta ympäristökonfliktista

Jyväskylän yliopisto
Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta
Yhteiskuntapolitiikka /
Kansalaisyhteiskunnan
asiantuntijuuden maisteriohjelma
Lipeälampi – sitkeä vastustaja
Tapaustutkimus keskisuomalaisesta
ympäristökonfliktista
Saara Perälä
Pro gradu-tutkielma
Kevät 2011

TIIVISTELMÄ

LIPEÄLAMPI- SITKEÄ VASTUSTAJA

Tapaututkimus keskisuomalaisesta ympäristökonfliktista

Saara Perälä

Yhteiskuntapolitiikka /Kansalaisyhteiskunnan asiantuntijuuden maisteriohjelma

Pro gradu-tutkielma

Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos

Jyväskylän yliopisto

Ohjaajat: professori Esa Kontinen Jyväskylän yliopisto ja tutkimuspäällikkö Pekka

Hokkanen Keski-Suomen elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus

Kevät 2011

93 sivua + liitteet 7 sivua

Tämän pro gradu-tutkielman tehtävänä on tarkastella, miksi Laukaan Koivusuollesellutehtaan päästöistä muodostuneesta Lipeälammesta on vuosikymmenten mittaan kehittynyt vaikeasti ratkaistava ympäristökonflikti. Tutkimus selvittää, millaisia vaiheita ympäristökonfliktin ympärillä on eletty ja kuinka konfliktia on tuotu esille yhteiskunnallisissa keskusteluissa. Kolmen eri teoreettisen näkökulman (taloudellinen-ympäristöllinen- toimijakeskeinen) kautta on pyritty löytämään vastauksia siihen, miten Lipeälammen ympäristökonfliktia on viranomaisten ja paikallisten toimesta käsitelty ja kuinka mielipiteet ovat määrittyneet eri toimijoiden kesken. Lipeälammesta kärsineelle, laajan järvalueen käsittävälle Koivujärven valuma-alueelle suunnitellaan tällä hetkellä uutta kunnostushanketta, jonka tarpeeseen ja toteuttamiseen pyrittiin myös tässä tutkimuksessa ottamaan kantaa paikallisten asukkaiden näkökulmasta.

Tutkimuksen aineisto muodostuu kolmesta komponentista: Laukaan kunnan ympäristötoimen asiakirjoista, Lipeälampi-aiheisista lehtileikkeistä (193 kpl) sekä Koivujärven valuma-alueen ranta-asukkaille ja maanomistajille osoitetun asukaskyselyn raportista. Aineistoa on käsitelty sekä laadullisin että määrällisin menetelmin.

Tutkimuksen tulokset osoittavat, että Lipeälampi on ympäristökonfliktina ollut erittäin pitkäaikainen ja hankala pala purtavaksi. Lipeälampea on yritetty kunnostaa moneen eri otteeseen, mutta täysin eroon sen aiheuttamista haitoista ei vielä ole päästy. Kunnostuksissa on koettu odottamattomia takapakkeja ja viranomaisten ja paikallisten asukkaiden välit ovat olleet koetuksella. Taloudellista näkökulmaa ovat hallinneet pääosin juuri kunnostusten rahoitukset ja paikallisten osalta heille maksetut korvaukset epäonnistuneista toimenpiteistä. Ympäristöllinen näkökulma on ollut vahva niin saastuneiden järvien rannalla asuvilla ihmisillä kuin Lipeälampea sitkeästi kunnostaneilla viranomaisilla. Ympäristön hyvinvointia on pidetty ehdottoman tärkeänä. Toimijakeskeisessä näkökulmassa korostui aineiston pohjalta paikallisten asukkaiden tyytymättömyys omaan rooliinsa Lipeälammen ympäristökonfliktissa. Paikalliset painottivat toivovansa tulevaisuudessa runsaampaan tiedottamista sekä yhteistyömahdollisuuksia.

Asiasanat: Lipeälampi, ympäristökonflikti, paikallinen asiantuntijuus, kunnostushanke

SISÄLLYSLUETTELO

1. JÄTELAMMESTA VUOSIKYMMENTEN YMPÄRISTÖKONFLIKTIKSI.....	5
1.1 TUTKIMUSTARPEEN SYNTY JA LÄHTÖKOHDAT.....	5
1.2. TUTKIMUKSEN KULKU JA KYSYMYSTEN ASETTAMINEN.....	7
2. TUTKIMUSAINEISTOT.....	9
3. TAPAUSTUTKIMUS MENETELMÄNÄ.....	11
4. TUTKIMUKSEN TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT.....	15
4.1. YMPÄRISTÖ-YHTEISKUNNALLINEN TUTKIMUSOTE.....	15
4.2. KOLME NÄKÖKULMAA ANALYYSIN VÄLINEENÄ.....	16
4.3. TALOUDELLINEN NÄKÖKULMA.....	19
4.4. YMPÄRISTÖLLINEN NÄKÖKULMA.....	21
4.5. TOIMIJAKESKEINEN NÄKÖKULMA.....	22
5. KUINKA LIPEÄLAMMESTA TULI YMPÄRISTÖKONFLIKTI? – LYHYT HISTORIIKKI TAPAHTUMIIN.....	25
5.1. KUNNOSTUSTEN YLÄ- JA ALAMÄET.....	25
5.2. VUOSIEN KAMPPAILU KORVAUKSISTA.....	26
5.3. VAIKEUKSIEN KAUTTA KOHTI UUSIA KUNNOSTUKSIA.....	28
5.4. PAIKALLISTEN ASUKKAIDEN OSALLISUUS.....	29
6. LIPEÄLAMPI YHTEISKUNNALLISESSA KESKUSTELUSSA.....	32
6.1. LEHTIKIRJOITUKSIA NELJÄLTÄ VUOSIKYMMENELTÄ.....	32
6.2. 1970 (1979): ONGELMAN ESIINTULO.....	33
6.3. 1980: KESKUSTELUA VAIHTOEHTOJEN VÄLILLÄ.....	34
6.4. 1990: VAIKEUKSIEN VUOSIKYMMEN.....	36
6.5. 2000: LOPUN ALKUA.....	39
6.6. TASAPAINOILUA YMPÄRISTÖN, MILJOONIEN JA VAIKUTUSMAHDOLLISUUKSIEN KESKEN.....	42
7. PAIKALLISMIELIPIDE ASUKASKYSELYN POHJALTA.....	44
7.1. KYSELYN TAUSTA JA TARKOITUS.....	44
7.1.2. AINEISTON KERUU JA RAPORTIN TYÖSTÖ.....	46
7.2. VASTAAJIEN TAUSTATIEDOT.....	47
7.3. TOIMIJOIDEN ROOLIT KUNNOSTUKSISSA.....	50
7.4. MIELIPITEET VASTUUNJAOSTA JA KUNNOSTUSTEN TOTEUTUKSESTA.....	52
7.5. TOIMIJA SUUNNITTEILLA OLEVASSA KUNNOSTUSHANKKEESSA.....	61
7.6. MIELIPITEET VASTUUNJAOSTA JA UUDEN HANKKEEN SUUNITTELUSTA.....	63

7.7. PAIKALLISTOIMINTAAN SUHTAUTUMINEN.....	70
7.8. KYSELYN TULOSTEN YHTEENVETO.....	72
8. YMPÄRISTÖKONFLIKTIN KEHITYSKAARI.....	75
8.1. TALOUDELLINEN NÄKÖKULMA.....	75
8.2. YMPÄRISTÖLLINEN NÄKÖKULMA	77
8.3. TOIMIJAKESKEINEN NÄKÖKULMA.....	79
9. MITÄ LIPEÄLAMMESTA VOIDAAN OPPIA?.....	82
LÄHTEET.....	88

LIITTEET

1. JÄTELAMMESTA VUOSIKYMMENTEN YMPÄRISTÖKONFLIKTIKSI

1.1 TUTKIMUSTARPEEN SYNTY JA LÄHTÖKOHDAT

Tämä pro gradu- tutkielma sai alkunsa keväällä 2009 kun Keski-Suomen elinkeino- liikenne ja ympäristökeskus (ELY) tarjosi yhteiskuntatieteellisen tiedekunnan opiskelijalle mahdollisuuden työstää pro gradu- tutkielmaa heille ajankohtaisen hankkeen aihepiiristä. Kyseessä oli Koivujärven valuma-alueen kunnostushanke, tai paremminkin vielä hankkeen suunnitteluvaihe. Suunnitteluvaiheessa oli syntynyt tarve asukaskyselyn toteuttamiselle hankealueella Laukaan ja Toivakan kunnissa. Sain paikan ja ensimmäinen tehtäväni oli valmistella asukaskysely yhteistyössä hankkeen ohjausryhmän kanssa. Käytännön toteutuksesta vastasin pitkälle itse ja kyselyn tulokset keräsin kesän 2009 aikana. Kyselyn pohjalta aloitin myös pro gradu- tutkielmani suunnittelun.

Koivujärven valuma-alueen kunnostushankkeen tarve juontaa juurensa ikävän kuuluisaan Lipeälampeen, joka muodostui Haarlan sellutehtaan keittoliipeän loppusijoituspaikalle Laukaan Koivusuolle 1935–1967 (ELY 26.6.2008.) Tuolloin vielä ympäristölupien mukaan laillinen lampi on myöhempinä vuosikymmeninä aiheuttanut mittavia ympäristöongelmia alueelle, kun myrkyllisiä aineita on päässyt valumaan maaperää pitkin lähiympäristöön huomattavia määriä. Lipeälampea on vuosien saatossa kunnostettu moninaisin menetelmin eikä itse lampea ulkoisesti ole enää olemassa, mutta sen haittavaikutukset tuntuvat etenkin läheisissä järvissä edelleen. Näiden haittojen vuoksi ympäristökeskus alkoi suunnitella uusia kunnostuksia Lipeälammen alueelle ja potentiaalisina kohteina tarkasteluun haluttiin nostaa etenkin Lipeälammen alapuoliset järvet Koivujärvi, Ruuhijärvi, Vääräjärvi ja Keskinen, sekä Lipeälammen toisella puolella sijaitseva, myös aikoinaan valumista kärsinyt Leppäveden Metsolahti. Paikallisille asukkaille haluttiin antaa mahdollisuus osallistua kyselyn kautta suunnitteluun jo varhaisessa vaiheessa. Kunnostustarve osoittaa, että Lipeälampi on ajankohtainen aihe vielä tänäkin päivänä.

Asukaskyselystä saatiin ajankohtaista informaatiota paikallisten asukkaiden suhtautumisesta aikaisempiin kunnostuksiin sekä heidän tarpeistaan ja odotuksistaan

tulevaisuutta kohtaan. Tutkimukseni tarkoituksena on luoda Lipeälammen ympäristökonfliktista mahdollisimman monipuolinen kuvaus, joten otin aineistoon mukaan myös lehtileikekokoelman sekä Laukaan kunnan materiaalia. Lipeälammen alue ja sen ongelmat tunnetaan varsinkin Keski-Suomessa hyvin, mutta tutkimusta tai tarkempaa yhteiskunnallisesti suuntautunutta selvitystä siitä ei ole paljoa löydettävissä. Siksi ensimmäinen haasteeni on selvittää pääseikat lammen aluetta koskevista tapahtumista. Vasta tämän jälkeen on mahdollisuus analysoida tapahtumia tarkemmin. Tutkimuksessani olen erityisen kiinnostunut eri toimijoiden vuorovaikutuksesta ja paikallisten asukkaiden asemasta konfliktissa.

Lipeälammen tutkimusaihe osui hyvin omiin kiinnostuksen kohteisiini, sillä näin, että tässä olisi tilaisuus yhdistää kahta pääoppiainettani; yhteiskuntapolitiikkaa ja maantiedettä. Lisäksi muistan Lipeälammen ja sen aiheuttaman hajun jo lapsesta lähtien, kun ajoimme lammen ohi 9-tietä pitkin. Lammen tapahtumia on tullut seurattua sivusilmällä jo noin 15 vuotta. Ongelman paikallisuus ja pitkäaikaisuus loivat kiinnostavat lähtökohdat tutkimukselle. Opiskelu Kansalaisyhteiskunnan asiantuntijuuden maisteriohjelmassa antoi hyviä eväitä tutkimuksen näkökulmaan.

Haluan painottaa, että vaikka pro gradu- tutkielman lähtökohtana oli asukaskyselyn ja sitä seuranneen raportin tuottaminen Keski-Suomen elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskukselle, sain alusta lähtien vaikuttaa itse suuresti niin kyselyn kysymyksenasetteluihin kuin raportin rakenteeseen ja sisältöön. Kirjoitin raportin ELY-keskuksen tutkimuspäällikkö Pekka Hokkasen ohjauksessa, mutta jatkettuani raportin jälkeen pro gradun työstöä tein sitä täysin itsenäisin valinnoin professori Esa Konttisen ohjaamana. Pro gradu- tutkielmani ei siis ole ELY- keskuksen tarpeisiin tehty työ, vaikka tietysti toivon sen hyödyttävän mahdollisimman monia tahoja. Työ on ennen kaikkea riippumaton yhteiskuntatieteellinen tapaustutkimus paikallisesta konfliktista. Tutkimuseettisiä kysymyksiä pohdittaessa on todettava, että koska lähetin asukaskyselyn omalla nimelläni mutta ELY- keskuksen kanssa yhteistyössä, vastaajat luultavasti mielsivät minun tekevän työtäni pääosin ELY- keskuksen tarpeisiin. Vastaajat saivat kuitenkin vastata täysin anonyymisti ilman minkäänlaisia tunnisteita, mikä toivottavasti rohkaisi heitä rehellisiin mielipiteisiin. On aina tutkijan vastuu valita, mitä asioita aineistosta loppujen lopuksi poimii analyysiin ja valmiiseen tekstiin. Olen monipuolisella aineistolla ja erilaisien näkökulmien kautta pyrkinyt tuomaan kaikkien osapuolien äänet

mahdollisimman laajasti esille tutkimuksessani. Kaikki käytetyt pääaineistot ovat myös julkista materiaalia, joten tutkimus on vapaasti toistettavissa.

1.2. TUTKIMUKSEN KULKU JA KYSYMYSTEN ASETTAMINEN

Lipeälampi on tapauksena monimutkainen ja merkittävät tapahtumat alkavat jo 1930-luvulta. Tässä pro gradussa tarkastelen Lipeälampea kokonaisvaltaisesti tapaustutkimuksen keinoin. Aluksi luon kuvauksen siitä, mitä kaikkea Lipeälammen tapauksessa on vuosikymmenien aikana tapahtunut. Koska tutkielma on yhteiskuntatieteellinen, myös kuvaus näkökulma keskittyy teknisten valintojen ja menetelmien sijaan yhteiskunnallisesti merkittäviin tapahtumiin ja toimintaan. Kun Lipeälammen lyhyehkö historiikki on selvillä, siirrytään käsittelemään tapahtumien ympärillä vallinnutta yhteiskunnallista kontekstia tarkemmin eri toimijoiden näkökulmasta. Tässä tehtävässä käytän hyväksi median tarjoamaa informaatiota, eli lehtikirjoituksia neljän vuosikymmenen ajalta, 1970-luvulta lähtien. Kirjoitusten avulla pyrin hahmottamaan tarkemmin, minkälaista tietoa tapauksesta tuotettiin ihmisille muun muassa viranomaisten ja yksityishenkilöiden taholta ja kuinka ihmiset reagoivat Lipeälammen tapahtumiin. Tämän jälkeen nostan vielä käsittelyyn uuden kunnostushankkeen suunnittelua varten tehty asukaskysely, joka selvittää paikallisten ranta-asukkaiden ja maanomistajien mielipiteitä Lipeälammen tapahtumien keskeisistä toimijoista ja paikallisten vaikutusmahdollisuuksista tapahtumien kulkuun sekä päätöksentekoon. Näiden kolmen osuuden jälkeen Lipeälammen tapauksesta, niin sen historiasta kuin tulevaisuudestakin, on toivottavasti muodostunut suhteellisen monipuolinen kuva. Teollisuudesta lähtöisin olevia ympäristöongelmia ilmenee varmasti tulevaisuudessa lisää niin Suomessa kuin muualla maailmassa. Siksi aiempien tapausten tuntemus on tärkeää ja voi parhaassa tapauksessa auttaa vähentämään tulevaisuuden ympäristökonflikteja.

Keskeisimmät tutkimuskysymykset, joihin edellä mainittujen näkökulmien kautta pyrin vastaamaan ovat:

1. Minkälainen tapaus Lipeälampi on, miksi Lipeälammesta tuli vuosikymmenten ympäristökonflikti?
2. Miten ja millaisia kantoja ja näkökulmia ihmiset ovat julkisessa keskustelussa (lehtikirjoituksissa) muodostaneet ympäristökonfliktista eri aikakausina? Miten eri toimijat ovat näyttäytyneet julkisessa tilassa?

3. Ketkä ovat olleet paikallisten asukkaiden mielestä keskeisiä toimijoita kunnostushankkeissa ja millaisina heidän omat vaikutusmahdollisuutensa on nähty? Millainen on Lipeälammen tulevaisuus uuden kunnostushankkeen ja paikallisosallistumisen näkökulmasta?
4. Mitä Lipeälammen tapauksesta voidaan oppia?

2. TUTKIMUSAINEISTOT

Tutkimusta varten hankin kolmenlaista aineistoa. Kesällä 2009 toteutin silloisen Keski-Suomen ympäristökeskuksen (KSU), nykyisen Keski-Suomen elinkeino-liikenne- ja ympäristökeskuksen (ELY) kanssa asukaskyselyn ranta-asukkaille ja maanomistajille (ks. liite 1) jotka omistivat asunnon tai maata Lipeälammen vuoksi haittoja kokeneiden järvien rannoilta. Kyselyn tulokset sain kerättyä elokuuhun mennessä ja kirjoitin kyselystä loppuraportin joka valmistui joulukuussa 2009. Tämä loppuraportti oli ensimmäinen ja toteutukseltaan mittavin tätä tutkimusta varten kokoamani aineisto, mutta tutkimuksen rakenteessa sitä käsitellään viimeisenä kronologisen järjestyksen vuoksi.

Toisen aineistoni muodostavat Laukaan kunnan ympäristötoimen Lipeälammen tapauksesta keräämät julkiset asiakirjat, jotka sisältävät muun muassa kunnan muistiinpanoja ja tiedotteita, sekä kunnalle osoitettuja aloitteita ja kannanottoja 80–90-luvuilta. Tätä aineistoa on yhteensä yksi paksu mapillinen ja sen sain ystävällisesti käyttöön kunnan yhteyshenkilön kautta.

Kolmas tutkimuksessa käytetty aineisto on lehtikirjoituskokoelma, jonka keräsin ELY-keskuksen 70-luvulta 2010 vuoteen asti taltioimista lehtikirjoituksista. Kirjoituksia kertyi muun muassa Keskisuomalaisesta, Helsingin Sanomista, Laukaa-Konnevesi-lehdestä, Suur-Jyväskylän lehdestä, Ilta-Sanomista sekä muutamista muista satunnaisista lehdistä ajanjaksosta riippuen. ELY-keskus on kerännyt vuosien saatossa lehtileikkeitä kaikista mahdollisista kanavista, joista sen aihepiiriin liittyviä kirjoituksia on tullut eteen. Kirjoitukset on koottu mappeihin, joita käsityönä selaamalla poimin Lipeälampi-aiheiset tekstit. Mappeja oli yhteensä 59 kappaletta, teemaan kuuluvia lehtikirjoituksia löytyi 193 kappaletta.

Käsittelen tutkimuksessani aineistoja sekä laadullisin, että määrällisin menetelmin. Nämä kaksi menetelmää eivät ole toisiaan poissulkevia, vaan paremminkin täydentäviä. Kaksi tutkimuksen rakenteessa ensimmäiseksi käsiteltävää aineistoa, Laukaan kunnan asiakirjat sekä lehtileikekokoelma, ovat selkeämmin laadullisia analysointimenetelmiä kaipaavia aineistoja. Historiikin muodostamisessa poimin moninaisesta aineistosta tapauksen kannalta olennaista tietoa, josta muodostan mahdollisimman selkeän kuvauksen alueen tapahtumista. Koska hajanaista tietoa oli suuri määrä ja kokonaisuuden muodostaminen oli

haastavaa, ympäristökeskuksen Lipeälammen tapaukseen perehtynyt yhteyshenkilö kommentoi ja esitti tarkennuksia historiikki-luonnokseeni.

Lehtileikekokoelmassa aineistoa oli niin suuri määrä, että sitä oli aluksi tarpeen selata huolellisesti ja teemoitella eri ryhmien alle. Teemoittelin aineiston vuosikymmenittäin jonka jälkeen jaoin sen kirjoittajaperusteisesti yksityishenkilöiden ja muiden tahojen kesken. Tämän jälkeen tarkastelen tutkimuksessani aineistoa teorian käsittämien näkökulmien avulla, jättäen myös mahdollisuuksia aineiston kautta nouseville uusille käsitteille ja näkökulmille. Aineiston käsittelyssä olen käyttänyt sisällönanalyysia.

Kolmatta aineistoa, asukaskyselyn loppuraporttia olen käsitellyt pitkälti määrällisiin menetelmiin perustuvalla SPSS for Windows-ohjelmalla. Koska kyselyn tulokset oli loppuraportissa tarkoitus saattaa ”kaikelle kansalle” ymmärrettävään muotoon, olen tulosten kuvauksessa pyrkinyt selkeyteen yksinkertaisten kuvaajien ja lukujen kautta. Monimuuttujamenetelmille ei ollut tarvetta. Kysely saavutti myös sen verran niukasti vastauksia (vastausprosentti 23 %), että monimuuttujamenetelmien käyttö olisi ollut ongelmallista tulosten yleistettävyyden kannalta. Kuten kyselyn loppuraportissa, myös tässä tutkimuksessa keskityn tulosten pohjalta yleistysten sijaan nostamaan esille mahdollisimman monipuolisesti vastaajien mielipiteet. Määrällisten apuvälineiden käytön lisäksi tulkitsen kyselyn tuloksia samoista näkökulmista kuin kahta muuta aineistoa. Uskon, että matalasta vastausprosentista huolimatta pieni kyselyaineisto tarjoaa informaatiota, jota tätä tutkimusta varten olisi ollut mahdoton kerätä muulla tavoin niin laajalta alueelta. Vaikka vastaukset ovat vain vähemmistön näkemys asiasta, ne ovat aktiivisen vähemmistön, jolla voidaan ajatella olevan mielenkiintoa vaikuttaa myös tulevaisuudessa lähialueensa asioihin ja jota tulee sen vuoksi arvostaa.

3. TAPAUSTUTKIMUS MENETELMÄNÄ

Tutkielmani kivijalkana toimii tapaustutkimus. Tässä kappaleessa kerron tapaustutkimuksesta menetelmänä, sekä perustelen sen käyttökelpoisuutta juuri tässä pro gradu-tutkielmassa.

Tapaustutkimuksessa voidaan käyttää erilaisia aineistoja ja eri menetelmiä, se ei ole pelkkä tutkimusmetodi, vaan kokonaisvaltainen tutkimustapa tai strategia. Tapaustutkimuksen lähtökohtana on kerätä monipuolinen aineisto tutkittavasta tapauksesta ja kuvata tapausta mahdollisimman seikkaperäisesti. Kuten Laine, Bamberg & Jokinen teoksessaan Tapaustutkimuksen taito (2007) kirjoittavat, tapaustutkimusta kuvaavat usein seuraavat seikat: (1) holistisuus eli kokonaisvaltainen analyysi luonnollisesti ilmenevästä tapauksesta, (2) kiinnostus sosiaaliseen prosessiin tai prosesseihin, (3) useanlaisten aineistojen ja menetelmien käyttö, (4) aikaisempien tutkimusten hyödyntäminen, (5) tapauksen ja kontekstin rajan hämäryys. (Laine ym. 2007, 9-10. Ks. myös Flyvbjerg 2001; Yin 2003.)

Kolme ensimmäistä määrittelijää ovat selvästi nähtävissä myös tämän tutkimuksen lähtökohdissa. Aiempien tutkimusten hyödyntäminen juuri Lipeälampea koskien on haastavaa, sillä sitä on tutkittu hyvin vähän akateemisessa mielessä. Yleisempää ympäristökonfliktien tutkimusta löytyy toki runsaammin muun muassa Jyväskylän yliopiston yhteiskuntatieteellisestä tiedekunnasta.

Tapaustutkimuksessa on tärkeää hahmottaa, että tapaus ja tutkimuksen kohde ovat kaksi eri asiaa (Laine ym.2007,10). Tapaus, tässä tutkimuksessa Lipeälammen ympäristökonflikti on ilmiö joka rajaa tutkimuksen. Tutkimuksen kohteita taas ovat yllämainittujen tutkimuskysymysten kautta ympäristökonfliktin kehittyminen, eri kantojen ja näkökulmien kamppailu julkisessa tilassa toimijoiden kautta, paikallisten vaikutusmahdollisuudet kunnostushankkeissa sekä juuri tämän ympäristökonfliktin opetusten saattaminen laajempiin yhteiskunnallisiin yhteyksiin. Tapaus on ikään kuin lahjapaketti, jonka sisältä löytyvät tutkimuksen kohteet.

Tapaustutkimukselle on ominaista, että sen avulla pyritään selvittämään jotain entuudestaan tuntematonta, johon kaivataan lisätietoa. Tarkasteltaessa tapaustutkimuksen keinoin monimutkaisia ja pitkään jatkuneita ilmiöitä, voidaan saada vastauksia erityisesti

kysymyksiin *miten* ja *miksi*. Pyrkimyksenä on lisätä ymmärrystä tapauksesta ja saada selville, miksi kyseessä olevasta tapauksesta tuli juuri sellainen kuin se on. Tämän selvittyä päästään yhdysvaltalaisen tapaustutkimuksen kehittäjän Robert E. Staken (1995,4) mukaan asian ytimeen kysymään, *mitä voimme oppia tästä tapauksesta?* (teoksessa Laine ym.2007, 10). Kuten johdanto-kappaleessa mainittiin, yksittäisistä tapauksista oppimalla voidaan saada suuntaa suurempiin linjoihin tai ympäristökonfliktien tapauksessa esimerkiksi tulevaisuuden suunnitteluun ja ennaltaehkäisyyn.

Tapaustutkimuksessa on mahdollista kerätä laaja aineisto tapauksen eri ulottuvuuksista, ja tarkastella aineistoja sekä laadullisin että määrällisin menetelmin. Päämääränä on ymmärtää tapausta. Kun aineistoa on kerätty useasta eri lähteestä, puhutaan aineistotriangulaation käytöstä. Kuten edellä on mainittu, tässä tutkimuksessa on käytetty aineistoa kolmesta eri lähteestä, joten aineistotriangulaatio toteutuu erittäin selvästi. Hyvin usein tutkimuksissa aineiston hankkiminen monesta eri lähteestä on suositeltavaa monipuolisuuden takaamiseksi. Aineistotriangulaatio on myös usein yhteydessä menetelmätriangulaatioon, moninaisia aineistoja käytettäessä myös sopivia analysointimenetelmiä voidaan tarvita enemmän kuin yksi. Menetelmät valitaan tarkkaan niin, että niiden keskinäiset heikkoudet ja vahvuudet otetaan huomioon ja pyritään saamaan tiettyä tutkimusta parhaiten palveleva yhdistelmä. (Laine ym. 2007, 24–25.)

Osa tämän tutkimuksen aineistosta on parhaiten käsiteltävissä laadullisin menetelmin, erityisesti sisällönanalyysi on keskeinen apuväline. Sisällönanalyysissä etsitään ja tiivistetään aineiston yhtäläisyyksiä ja eroja. Sisällönanalyysissä tarkastellaan tekstimuotoisia aineistoja, tässä tapauksessa eri asiakirjoja sekä lehtileikkeitä. Tässä tutkimuksessa aineisto on jaettu pienempiin osiin ja sitten taas yhdistelty kokonaisuuksiksi aineistolähtöisesti, eli seuraten aineistosta nousseita teemoja. Näin pyritään muodostamaan tutkittavasta ilmiöstä tiivistetty kuvaus, ja kytkemään saadut tulokset ilmiön laajempaan kontekstiin ja tutkimuksen muihin tuloksiin. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 105,109–116.)

Kyselyaineisto sisältää pitkälti materiaalia, joka edellyttää myös määrällisten menetelmien, erilaisten taulukoiden ja vertailujen tekoa. Näin ollen tutkimuksen alkuosassa painottuvat selkeämmin laadulliset menetelmät, mutta loppua kohden mukana on myös määrällisiä menetelmiä. Tässä tapauksessa menetelmät vahvistavat toisiaan, siinä missä laadullisin menetelmin on tarpeellista selvittää tapauksen historiaa ja tapahtumien kulkua pitkältä aikaväliltä monista lähteistä, määrällisin menetelmin saadaan taustatietoja ja tukea

aiemmalle aineistolle, sekä mahdollistetaan tuoreen aineiston saanti mahdollisimman laajasti tapauksen kohdealueelta.

Edellä mainittujen triangulaatioiden lisäksi myös teoriatriangulaation käyttö on tapaustutkimuksessa mahdollista. Tutkittavaa asiaa voidaan esimerkiksi lähestyä useista erilaisista näkökulmista. Tämä edesauttaa tapauksen seikkaperäistä kuvausta yhteiskunnallisesti muuttuvassa ja monimutkaisessa ympäristössä jossa tapaus kehittyy. Tässä tutkimuksessa painottuu tapauksen tarkastelu kolmen erilaisen, toisiaan täydentävän näkökulman kautta, joita käsitellään lisää seuraavassa kappaleessa. (Laine ym. 2007, 25.)

Tapaustutkimus voidaan vielä jakaa tavoitteiltaan erilaisiin tapaustutkimuksen lajeihin. Jakoja on moneen makuun, mutta tässä esitellään muutama Erikssonin ja Koistisen (2005, 9) mukaan yleisesti kirjallisuudessa esitelty jaottelu.

Kuvaileva tapaustutkimus on tapaustutkimuksen laji, jota usein pidetään myös ”klassisena tapaustutkimuksena”. Kuvaileva tapaustutkimus pyrkii tuottamaan tapauksesta mahdollisimman hyvän kuvauksen, ”hyvän tarinan” jonka nähdään itsessään olevan teoriaa luovaa. Teorian luominen tarinan ohessa perustuu käsitykselle, että inhimillisessä toiminnassa ihminen yhdistelee eri asioista palasia, kokoaa niitä yhteen ja ymmärtää sitä kautta maailmaa (Bruner 1991 teoksessa Eriksson & Koistinen 2005, 11). Yksi tunnettu esimerkki kuvailevasta, klassisesta tapaustutkimuksesta on William F. Whyten tutkimus 'Street Corner Society' vuodelta 1943. Tutkimuksessa kuvataan ”Cornervillen” alueen alakulttuuria ja tapahtumia. Tutkimuksessa tuotettu kuvaus alueesta on myöhemmin auttanut tunnistamaan tiettyjä piirteitä myös muilta alueilta. (Eriksson & Koistinen 2005, 11.)

Selittävä tapaustutkimus on toinen tapaustutkimuksen laji. Se pyrkii vastaamaan kysymykseen ”miksi tapaus on juuri sellainen kuin se on, tai miksi se on kehittynyt juuri tietyllä tavalla”. Selittävää tapaustutkimusta voidaan kuvailla prosessuaaliseksi, kun se pyrkii selittämään suhteita prosessin eri vaiheiden ja tapahtumien välillä. Pettigrew (1997, 347) mukaan tavoitteena on ymmärtää muuttuvaa todellisuutta sekä löytää ihmisten ja organisaatioiden toiminnan keskeiset piirteet ja tulkita näitä eri konteksteissa. (Eriksson & Koistinen 2005, 12–13.)

Kolmas tapaustutkimuksen laji olisi vielä uutta teoriaa synnyttävä tapaustutkimus, jossa usein tutkitaan monta tapausta ikään kuin peräkkäin. Ensimmäisen tapauksen kohdalla

kehitetään hypoteeseja, joita seuraavilla tapauksilla täsmennetään ja vertaillaan. (Eriksson & Koistinen 2005, 14.)

Tutkimukseni liikkuu kahden ensimmäisen tapaustutkimuslajin välimaastossa, pyrin pitkälti kuvailemaan Lipeälammen tapahtumia vuosikymmenten saatossa, mutta myös selittämään sitä, miksi se on koettu niin vaikeaksi ja voittamattomaksi tapaukseksi. Tarkoituksenani on luoda kattava tarina tapahtumista joista ei ole ennestään kokoavaa tieteellistä tutkimusta ja myös nostaa tarinasta esiin eri osapuolten kannalta merkittävimpiä tapahtumia.

4. TUTKIMUKSEN TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT

4.1. YMPÄRISTÖ-YHTEISKUNNALLINEN TUTKIMUSOTE

Lipeälammesta on varsinkin 1980–1990-luvuilla kirjoitettu paljon sanomalehdissä, mutta suoranaista tieteellistä kirjallisuutta aiheesta on löydettävissä hyvin vähän. Jorma Mäkelän (1986) maaperägeologian sivulaudatututkielma ”Lievestuoreen Lipeälammen pohjavesivaikutukset” on ainoa tähän mennessä löytämäni tutkimus. Mäkelä käsittelee tutkielmassaan Keski-Suomen vesipiirin tekemien ympäristövaikutusselvitysten kautta Lipeälammen vaikutuksia alueen pohjavesiin. Muun muassa paikalliset asukkaat sekä Lipeälammen hävittämistä suunnitelleet tahot olivat ilmaisseet tarpeen pohjavesitutkimukselle. Tutkimustulokset osoittavat, että Lipeälammesta oli kulkeutunut pinta- ja pohjavesiä pitkin lipeää lammen alapuolisiin järviin, sekä Leppäveden Metsolahteen. Alapuoliset järvet Koivujärvestä alkaen olivat saastuneet. Lipeä oli myös pilannut paikallisten kaivoja. Mäkelä toteaa tutkimuksen lopuksi, että vaikka Lipeälampi saataisiin tyhjennettyä, sen aikaansaannokset tuntuvat ympäristössä ja pohjavesissä vielä kymmeniä vuosia.

Hannu Kortelainen toteaa artikkelissaan ”Kamppailu teollisuuskaupungin vedestä” (2000), että vettä on tutkittu pitkään mekaanisesta näkökulmasta, jossa yhdyskunta tarvitsee vettä toimintaansa ja synnyttää lopputuotteena jätevettä. Vedellä on myös kulttuurinen ja sosiaalinen ulottuvuus ja se on aina ollut tärkeä osa ihmisten elinympäristöä ja elämäntapaa. Tämän vuoksi paikalliset ympäristötutkimukset voivat kertoa arvojen ja suhtautumisen muutoksesta yhteiskunnassa. Kortelainen (1996) on tutkinut erityisesti tehdasyhdyskuntia ympäristötietoisuuden näkökulmasta.

Jyväskylän yliopiston yhteiskuntatieteen ja filosofian laitoksella ympäristökonflikteja ovat tutkineet ympäristösosiologisesta näkökulmasta muun muassa Konttinen (1994,1996), Litmanen (1994,1996), Ylönen (1996) sekä Nieminen (1994,1996). Tutkimukset ovat pohjautuneet niin ympäristöliikkeisiin kuin paikallisempiin konflikteihin. Paikallisuus on ollut vahvana teemana esillä myös saman laitoksen yhteiskuntapoliittisen tutkimuksen SUSMARU (Sustainable Development and Pioneering Small Scale Rural Entrepreneurs)-projektissa, jossa on tutkittu kestävä kehityksen näkökulmasta muun muassa paikallista

ruuan- ja energiantuotantoa sekä pienyrittäjyyttä (mm. Jokinen&Puupponen 2006, Järvelä ym. 2009). Nämä esimerkit tukevat osaltaan myös oman tutkimukseni ympäristö-yhteiskunnallisen tutkimusotteen käyttöä.

4.2. KOLME NÄKÖKULMAA ANALYYSIN VÄLINEENÄ

Tutkimukseni teoreettiset lähtökohdat lähtevät liikkeelle tapaustutkimukselle ominaisen, erilaisten näkökulmien tarkastelun kautta. Tapaustutkimuksen vahvuudeksi voidaan sanoa, että sen avulla on mahdollisuus rakentaa kulttuurisen toimintajärjestelmän ymmärrystä kokonaisvaltaisesti ottaen monenlaiset näkökulmat huomioon (Snow&Trom 2002, 154–163). Perinteisestä, universaalia tietoa tuottavasta tutkimuksesta poiketen tapaustutkimus voi pyrkiä muun muassa hahmottamaan kulttuurisesti merkittäviä ilmiöitä, antaa äänen yhteiskunnassa näkymättömille ryhmille, tuottaa uusia teorioita tai testata vanhoja (Ragin 1994, 32-33). Tapaustutkimuksessa toimintaympäristö on keskeinen tekijä, ilmiötä pyritään tarkastelemaan niiden poliittisissa, taloudellisissa, sosiaalisissa sekä kulttuurisissa yhteyksissään (Häkli 1999, 141).

Tähän toimintaympäristön monimuotoisuuden huomiointiin olen pyrkinyt myös Lipeälammen tapauksen teoreettisessa viitekehyksessä, jossa tarkastellaan ilmiötä kolmesta keskeisestä näkökulmasta: taloudellinen, ympäristöllinen ja sosiaalinen (toimijuus-keskeinen). Tämä teoreettisten näkökulmien jaottelu saa pohjansa kestävän kehityksen periaatteista. Kestävän kehityksen määritelmiä on lähestulkoon yhtä monia kuin määritelmän käyttäjiä. Laajalti se voidaan nähdä toiminnaksi, jolla tähdätään ihmiskunnan hyvinvoinnin saavuttamiseen viemättä tulevilta sukupolvilta mahdollisuutta tasapainoiseen elämään. Sopusointu luonnon kantokyvyn kanssa on keskeinen pyrkimys. Aluksi kestäväällä kehityksellä tarkoitettiin pitkälti luonnonvarojen kestävää käyttöä, mutta Ympäristön- ja kehityksen maailmankomissio (”Brundtlandin komissio”) laajensi käsitteen kattamaan myös taloudellisen ja sosiaalisen näkökulman (World Commission on Environment and Development WCED 1987). Nämä kolme ulottuvuutta nähtiin erottamattomina ja toisiaan täydentävinä ja ne ovat pysyneet keskeisinä elementteinä kestävän kehityksen levitessä erityisesti länsimaiseen hallintojärjestelmään muun muassa Yhdistyneiden Kansakuntien ja Euroopan Unionin ohjelmien kautta. Kestävän kehityksen on myös sanottu nostavan politiikkaa kansallisvaltion tasolta ylemmäs valtioiden välisiin

organisaatioihin ja sitten siirtävän sitä paikallistasolle. Tätä kuvaa vanha iskulause ” *think globally, act locally*” (ajattele globaalisti, toimi paikallisesti) joka on tullut monille tutuksi kestävän kehityksen käsitteen yleistymisen myötä. (Dryzek 2005.)

Kestävän kehityksen käsitteen eri ulottuvuuksia on tarpeen tarkastella yleistä määritelmää lähemmin. Palviaisen (2004,19) mukaan sosiaalisen ulottuvuuden peruspilareita ovat kohtuus ja tasa-arvo. Tämä voidaan nähdä muun muassa hyvinvoinnin siirtymisenä sukupolvelta toiselle, mahdollisuutena oman hyvinvoinnin saavuttamiseen, kansalaisen perusoikeuksiin ja vaikutusmahdollisuuksiin. Kulttuurisesti kestävä kehitys erotetaan vielä joskus sosiaalisesta omaksi alueekseen. Palviainen näkee ongelmallisena sosiaalisesti kestävässä kehityksessä sen, että ihmisten ei oleteta luopuvan siitä mitä he ovat saavuttaneet. Kuitenkin yksi tärkeä syy kestävän kehityksen termin syntymiseen on ollut luonnonvarojen rajallisuuden ymmärtäminen.

Taloudellinen ulottuvuus korostaa erilaista näkemystä kestävydestä. Siinä keskeisiä asioita ovat muun muassa teollinen kasvu ja työvoiman tehokas käyttö. Tavaroita ja palveluita pyritään tuottamaan ympäristöä tuhoamatta. Taloudellisesti kestävä kehitys on osaltaan vahvasti ristiriitainen termi, sillä sen oletettavasti sisältämä ympäristöulottuvuus saattaa hämärtyä. (Palviainen 2004, 19–20.) Kuinka taloudellisen kasvun pyrkimys voi olla luonnon monimuotoisuuden kannalta kestävä? Sama kysymys voidaan toki asettaa koko kestävän kehityksen termille, voiko kehitys olla kestävä vai palveleeko termi vain markkinoiden vihreämpää ja näennäisesti ympäristöystävällisempää egoa?

Näkökulmista selkein ja tutuin on ympäristöulottuvuus, joka kattaa luonnon moninaisuuden säilyttämisen lisäksi perustavan laatuasiaa kuten puhtaan veden ja ilman. Kantava ajatus on ihmistoiminnan valjastaminen luonnon sietokyvyn mukaan eikä toisinpäin. (Palviainen 2004, 20). Kestävän kehityksen ulottuvuuksia ei niiden ominaispiirteistä huolimatta ole aina tarkoitus erottaa toisistaan, vaan niiden sisältä voi löytää riippuvuuksia joiden avulla ne ovat myös tapaustutkimuksen kaltaisessa kokonaisvaltaisessa työssä toimivampia. Munasinghe (1993) määrittää muun muassa sosiaalisen ja taloudellisen kestävyuden olevan toisistaan riippuvaisia niin sanotun oikeudenmukaisuuden vaatimuksen kautta. Tämä tarkoittaa, että talouden kasvun täytyy tukea myös oikeudenmukaista työllisyyttä ja tulonjakoa, jotta molempien ulottuvuuksien kestävyys voi toteutua. Sosiaalinen kestävyys taas ulottuu ekologiseen kestävyYTEEN

sukupolvien välisen oikeudenmukaisuuden kautta, jolla pyritään turvaamaan hyvän elämän edellytykset tuleville sukupolville.

Voidaan myös ajatella, että ekologinen kestävyys on kaikkien muiden ulottuvuuksien edellytyksenä. Sosiaalisen tai taloudellisen ulottuvuuden aikajänne voi olla lyhyehkö (työllistyminen, teknologian kehittyminen) mutta ekologinen kestävyys, luonnonvarojen hoito ja riittävyys asettaa pitkällä aika välillä reunaehdot kaikelle muulle toiminnalle. (Juurola & Karppinen 2003, 132.)

Kestävän kehityksen määritelmä ei ole tuulesta temmattu, vaikka sitä arvostellaan sen laajuuden vuoksi. Ekologisen modernisaation teorian sanotaan vaikuttaneen käsityksen kehittymiseen. Ekologisen modernisaation teoriaa kehiteltiin 1970-luvulla, ja kymmenen vuotta myöhemmin se tuli tutuksi muun muassa edellä mainitun Brundtlandin komission raporteissa. (Palviainen 2004, 21). Lyhyesti ja kärjistetysti ekologisen modernisaation käsite lähtee monitieteellisen ympäristökriisin ilmenemisestä, jonka ratkaisemisessa luotetaan vahvasti teknologian kehitykseen (Buttel 2000, 30). Ekologista modernisaatiota ei voi erottaa itsenäiseksi muutokseksi muusta yhteiskunnasta. Se ilmenee uusissa hallinnon ja byrokratian koneistoissa ja on mahdollistanut ympäristökysymysten liittämisen yhteiskunnan teknologiajohteiseen kehitykseen. Ympäristökysymykset eivät ole enää vain hippien höpinöitä, vaan niistä on muotoutunut laajoja yhteiskunnallisia kysymyksiä.

Hajer (1995) ja Harvey (1996) näkevät kestävän kehityksen ekologisen modernisaation poliittisen diskurssin kannattelevana johtoajatuksena, kun Dryzek (2005) taas on vahvasti sitä mieltä, että ekologisella modernisaatiolla on enemmän kehittyneiden kansallisvaltioiden tarpeisiin kohdistuvaa välineistöä.

Myös Gibbs (2000) mainitsee, että ekologisen modernisaation käsite voisi tarjota kestävän kehityksen määritelmää enemmän sekä teoreettisia että käytännöllisiä työkaluja talouden ja ekologisten kriisien ratkaisemiseen aina paikallistason politiikkaohjelmiin saakka. Hän kuitenkin suhtautuu kriittisesti siihen, että käsitettä yritetään sulauttaa talouden kehitykseen. Se ikään kuin peräänkuuluttaa ympäristöön kohdistuvia parannuksia kuitenkin asettamatta talouden kehitystä kyseenalaiseksi. Pahimmassa skenaariossa käsite voi kääntyä todellista ympäristönäkökulmaa vastaan mahdollistaessaan ”näennäisesti vihertävän talouskehityksen”. Gibbs korostaa, että sekä ekologinen modernisaatio että

kestävä kehitys ovat poliittisia konsepteja ja mitä tahansa ne voisivat mahdollistaa, loppujen lopuksi kysymys on aina siitä, kenellä on valta valita mitä linjaa noudatetaan tai millaisia uudistuksia vaalitaan. Pelkkä muutos ympäristöystävällisempään ajattelumalliin ei riitä, vaan tarvitaan myös muutoksia institutionaalsiin rakenteisiin ja vaikutusvaltaa paikalliselle tasolle.

Molemmilla käsitteillä on varmasti paikkansa politiikassa ja tutkimuksessa, mutta mielestäni kestävän kehityksen määritelmää voidaan pitää Suomessa paikallistasolla tunnetumpana käsitteenä ja siksi käytän sitä myös tässä tutkimuksessa kuitenkin tunnistuen yhteydet ekologiseen modernisaatioon.

Tutkimukseni taustalla vaikuttavat ympäristökysymysten yhteiskunnallistuminen ja kestävän kehityksen ”ihanne”, mikä tarkoittaa myös ympäristökonfliktien välttämistä tulevaisuudessa. Siksi pyrkiessäni tapaustutkimuksen avulla Lipeälammen ympäristökonfliktin syiden ja seurausten kokonaisvaltaiseen tarkasteluun, edellä mainitut ulottuvuudet tulee ottaa huomioon tarkastelun runkona. Näkökulmat olen tutkimuksessani halunnut pitää niin laajoina, että niiden sisällä on mahdollista nostaa esiin aineistolähtöisesti mahdollisia uusia tapauksesta ilmeneviä ulottuvuuksia ja käsitteitä.

Tutkimukseni yksityiskohtaisemmilla teoreettisilla näkökulmilla on omat tarkemmat lähtöoletuksensa jotka esitellään pian, mutta niihin en ole pyrkinyt orjallisesti kaivamaan kaiken kattavaa vastausta, sellaista on tämän tutkimuksen puitteissa mahdotonta saavuttaa. Robert E. Stakes (1995) kehottaakin lähtemään liikkeelle tapauksen ongelmasta ja valitsemaan siihen sopivat käsitteelliset työkalut. Tapaustutkimuksen tarkoituksenahan on nimenomaan ymmärtää yhteiskunnallisia prosesseja ja ongelmia. (Laine ym. 2007, 106.)

4.3. TALOUDELLINEN NÄKÖKULMA

Ensimmäinen yhteiskunnallista tilaa tarkasteleva lähtöoletus Lipeälammen konfliktin tutkimiselle on Suomen historiaan pohjaava metsäteollisuuden erittäin vahva yhteiskunnallinen ja taloudellinen rooli (ks. Donner-Amnell 1991). Metsäteollisuus on 1800-luvun lopulta lähtien ollut Suomen talouden kiistatonta ydinaluetta, vaikka sen merkitys 2000-luvulla onkin hieman heikentynyt. Metsäteollisuuspaikkakunnilla on kuitenkin oltu vielä tähänkin päivään asti paljon riippuvaisia tehtaiden tarjoamasta

työllisyydestä. Etenkin Lipeälammen tapauksen alkuaikoina, 1930–1960 luvuilla tämä asema oli korostunut. Vaikka metsäteollisuus on monissa kunnissa aiheuttanut haittoja ympäristölle, kritiikkiä ei kenties ole ollut helppo esittää koska riippuvuus tehtaista on ollut niin suuri. Kun Laukaa-Konnevesi lehti uutisoi 1967 Haarlan sellutehtaan lopettamisesta Laukaassa, päällimmäisenä huolenaiheena otsikoissa olivat satojen työpaikkojen menetykset. Uutisen mukaan Laukaa ja Lievestuore olivat joutumassa ylitsepääsemättömiin taloudellisiin vaikeuksiin. Kaikesta siitä, mitä tehdas oli ympäristölle aiheuttanut, ei oltu vielä tuolloin huolissaan (Lehtileike Laukaa-Konnevesi 1967).

Esa Konttisen teoksessa ”Päijänne puhtaaksi, reittivedet raikkaammaksi” (1994) protestoitiiin Metsä-Botnian Äänekosken sellutehtaan jätevesipäästöjen haitallisuutta vastaan vuosina 1982–1985. Vahvimmat protestin äänet kuuluivat mielenkiintoisesti Laukaan suunnalta, eivät itse kohdepaikkakunnalta Äänekoskelta. Päijänne puhtaaksi- liike oli kova poliittinen vääntö eri toimijoiden kesken, mutta lopulta voittoa taistelu Metsä-Botnian vastustajille. Liike keräsi taakseen laajan verkoston eri tahoja ja lopulta yhtiö joutui tiukentamaan päästörajojaan. Tämän seurauksena päästöt vesistöön vähenivät merkittävästi ja ympäristön tila parani nopeasti. Samoihin aikoihin Lipeälammen ympäristötuhot alkoivat paljastua ja lammen kohtalosta käytiin keskustelua, Minkäänlaisesta organisoituneesta kansalaistoiminnasta tapauksen puolesta tai vastaan on kuitenkin hyvin vaikea löytää esimerkkejä. Myöskään Päijänne puhtaaksi- liikkeen kaltaista laajaa verkostoitumista Suomen luonnonsuojeluliittoa myöten ei ole ollut selkeästi nähtävissä Lipeälammen tapauksessa. Vahvasti metsäteollisuuden hallitsemien paikkakuntien on sanottu eläneen pitkälti paikallisen metsäsektorieliitin (johon on kuulunut muun muassa tehtaan ja kunnan johto) näkemysten alla (Kortelainen 2000,2). Voisiko olla niin, että metsäteollisuuden vahva, jopa hegemoninen asema kuntien taloudessa olisi Lipeälammen tapauksessa syy siihen, ettei aivan tehtaan läheisyyteen syntynyt kritiikkiä tai protestia. Kaukaa on helpompi huudella, mutta kuka uskaltaa nousta vastarintaan keskeisintä paikallista tulonlähdettä vastaan?

Tämä esimerkki toimii johdatuksena aineistoni tarkastelun taloudelliseen näkökulmaan. Tutkimuksessa aion näkökulman valossa tarkastella, miten Lipeälammen tapauksessa on tuotettu ja määritelty taloudellista näkökulmaa esimerkiksi lehtikirjoituksissa. Millaisia ongelmia tai ratkaisuja taloudellisiin kysymyksiin on esitetty ja mikä on ollut taloudellisen

näkökulman painoarvo tapahtumien kulussa. Oma sivuhuomionsa on, kuinka paljon taloudellisia resursseja Lipeälampi on tähän mennessä niellyt.

4.4. YMPÄRISTÖLLINEN NÄKÖKULMA

Vastapainona taloudelliselle näkökulmalle on erittäin oleellista tarkastella Lipeälampea ympäristöllisestä näkökulmasta. 1960-luvun loppupuolella Suomessa alettiin puhua perinteisen luonnonsuojelun sijaan ympäristönsuojelusta. Huoli ympäristöstä nostettiin yhteiskunnalliseen valoon ja teollisuuden ylivoimaa ja sen varjopuolia uskallettiin jo hieman kritisoida elämänlaadullisista näkökulmista. (Konttinen 1996,192–193.) Tämä noussut ympäristötietoisuus ja huoli ympäristön laadusta nostivat esiin yhteiskunnallisesti merkittäviä paikalliskamppailuja, kuten esimerkiksi kuuluisan Kojjärvi-liikkeen, Lappajärvi-liikkeen sekä Kemijoki- liikkeen (Konttinen 1994, 1). Keski-Suomessa aiemmin mainitun Päijänne puhtaaksi- liikkeen lisäksi keskeinen ympäristökamppailu käytiin Vaarunvuoresta Korpilahdella (Konttinen, 1996). Vaikka taloudellisesti tiukkojen aikojen, kuten 1990-luvun alun laman aikana aineellinen turvallisuus on ajoittain noussut ympäristönäkökulman edelle, suomalaiset ovat kuitenkin pitäneet ympäristön suojelua yhtä tärkeänä läpi 1980- ja 1990-lukujen (Tulokas 1998,20). Ympäristökysymyksistä muodostui 1990-luvulla oma yhteiskuntapoliittinen osuutensa. Julkisuudella on ollut oma osuutensa kansalaisten ympäristötietoisuuden lisääjänä, sillä ympäristöongelmat ovat tulleet mukaan arkiseen keskusteluun pitkälti median kautta. (Tulokas 1998,25).

Ympäristöllistä näkökulmaa hahmotan ympäristöorientaation käsitteellä. Ympäristöorientaatiosta kirjoittavat muun muassa Konttinen & Litmanen (1996) ympäristöhallinnan paikallisen eriaikaisuuden yhteydessä. Heidän mukaansa paikallinen ympäristöorientaatio tarkoittaa suuntautumista ympäristöä kohtaan ja se on laaja, yhteisön sosiaalista rakennetta, sekä sen historiaa että nykyisyyttä kuvaava käsite. Paikallinen ympäristöorientaatio ei voi olla vain päätöksentekijöiden ja hallinnon määrittämää, sillä toimenpiteitä ei paikallisella tasolla voida toteuttaa huomioimatta yhteisöjen sosiaalisia, kulttuurisia ja taloudellisia rakenteita. Ihmiset siis synnyttävät näiden rakenteiden puitteissa, näkökulmiensa ja tulkintojensa kautta omanlaistansa suhtautumista ympäristöön. Jotkut tulkinnoista saattavat saada yhteisössä laajan kannatuksen ja nousta kuvaamaan paikallista ympäristöorientaatiota, ikään kuin edustaen yhteistä mielipidettä.

(Konttinen & Litmanen 1996, 3,5-6.) Ajallisten ulottuvuuksiensa puolesta paikallisen ympäristöorientaation käsite sopii hyvin Lipeälammen tapauksen tarkasteluun. Voidaan esimerkiksi miettiä, millainen paikallinen ympäristöorientaatio on ollut ja kuinka se on muuttunut vuosikymmenien saatossa.

Lipeälammen tapauksessa tarkastelen ympäristöllisen näkökulman vahvuutta ja merkitystä tapahtumien kululle. On selvää, että Lipeälampi aiheutti lähialueelle paljon kiistattomia ympäristöhaittoja, mutta tutkimuksessani näkökulman tarkoitus on haittojen tunnistamisen lisäksi tarkastella ihmisten suhtautumista tapahtumiin ympäristöorientaation kautta. Kuinka tapauksen ympäristöllistä näkökulmaa on tuotettu ja ketkä sitä ovat tuoneet esille. Voiko ympäristön hyvinvoinnille määritellä arvoa?

4.5. TOIMIJAKESKEINEN NÄKÖKULMA

Kolmas teoreettista viitekehystä avaava näkökulma on sosiaalinen, tarkemmin tässä tapauksessa toimijakeskeiseksi näkökulmaksi sovellettuna. Toimijuus tarkennetaan vielä erityisesti asiantuntijuuteen. Tämä kolmas näkökulma menee tutkimuksessa osittain kahden edeltävän näkökulman sisään tarkastelemaan lähemmin niissä vaikuttavia toimijoita. Näkökulman kautta tarkastelen, millaisia eri asiantuntijuuden muotoja Lipeälammen ympäristökonfliktista voidaan löytää. Perinteisen virkamiesvetoisen asiantuntijuuden rinnalle voidaan nostaa esimerkiksi käsitteet maallikkoasiantuntijuus (ks. Hokkanen 2006) sekä vasta-asiantuntijuus (ks. Saaristo 2000). Nämä asiantuntijuuden muodot korostavat paikallisten ihmisten tietämystä heitä koskevista asioista.

Suomessa on totuttu pitkälti edustukselliseen demokratiaan ja virkamiesjohtoiseen päätöksentekoon. Ympäristökysymysten nouseminen yhteiskunnalliseen keskusteluun on kuitenkin vähitellen lisännyt tarvetta kansalaisten vaikutusmahdollisuuksien monipuolistamiseen. Kimmo Saaristo on teoksessaan *Avoim asiantuntijuus* (2000,12) tutkinut asiantuntijuutta omien sanojensa mukaan ”sieltä, missä se ei ehkä ole aivan ilmeisenä näkyvissä; metsäkiistoista---kunnallisten ympäristövirkamiesten työstä---ja Natura 2000-luonnonsuojeluohjelman tuottamasta kiistasta, jossa maanomistajien kiukku suuntautui ympäristöhallinnon virkamiehiä kohtaan”. Saaristo tarkoittaa avoimella asiantuntijuudella ekspertiisiä, jossa luovutaan ennalta sovitusta, ainoasta oikeasta ja tiedepohjaisesta asiantuntijuudesta. Lähtökohtana tulisi olla asiantuntijuuden käsittäminen

tilanteesta riippuvaisena, yhteisesti tuotettuna ja julkisuuteen, kommunikaatioon ja luottamukseen perustuvana. (Saaristo 2000,15.) Saariston mukaan ympäristökonflikteissa ja – ongelmissa on niiden erilaisuudesta riippumatta aina paljon yhteistä. Niissä muun muassa näkyy usein hyvin vahva tiedeperustainen argumentaatio. Esimerkkinä Saaristo mainitsee metsänsuojelua perusteltavan tiettyjen eliölajien säilyttämisellä, joiden havaitseminen maallikolle omin aistein voi olla mahdotonta. Toisena konflikteja yhdistää kysymys laajemmasta yhteiskunnallisesta kokonaisnäkemyksestä, joka ilmenee hyvin selvästi esimerkiksi pohdittaessa ydinvoiman rakentamisen vaikutuksia siihen, millaista yhteiskuntaa samalla rakennamme. Kolmanneksi ympäristökonflikteissa törmätään paikallisen ja globaalin toimintaympäristön kohtaamiseen. Siinä missä metsien tai järvien suojelu mielletään hyvin paikalliseksi asiaksi ja johon otetaan helpommin kantaa julkisessa keskustelussa, ilmastonmuutoksen kaltaiset globaalit asiat tulevat esiin enemmän eri alojen tiedemiesten keskuudessa. (Saaristo 2000, 13.)

Suomeen perustettiin ympäristöministeriö vuonna 1983 ja muutama vuosi myöhemmin kuntiin syntyivät ensimmäiset ympäristönsuojelu lautakunnat (Konttinen & Litmanen 1996, 3-4). Tästä alkoi kehityskaari, joka on edesauttanut paikallisten asukkaiden huomioon ottoa ympäristöhallinnossa. Ympäristövaikutusten arviointimenettely, eli YVA-laki astui Suomessa voimaan 1994. YVA on menetelmä, jolla pyritään etukäteen kartoittamaan erilaisten hankkeiden vaikutuksia ympäristöön. YVA tarjoaa uudenlaisen kansalaisosallistumisen kanavan, kuten menetelmää paljon tutkinut Pekka Hokkanen väitöskirjassaan tiivistää: ”YVA- menettelyllä pyritään tuomaan kansalaisten näkemykset, huolet ja toiveet mukaan hankkeen suunnitteluun ja päätöksentekoon mahdollisimman varhaisessa vaiheessa” (Hokkanen 2007,13). YVA- lain kanssa samalla vuosikymmenellä Suomessa toteutettiin myös perusoikeusuudistus, joka määritteli ensimmäistä kertaa kansalaisten oikeudet osallistua ympäristöään koskevaan päätöksentekoon (Mutanen 2002, 91–92). Paikallisen maallikkoasiantuntijuuden tunnustaminen perinteisen asiantuntijuuden rinnalla lisää päätöksenteon oikeudenmukaisuutta ja lisää kaikkien osapuolten tietämystä asioista, jolloin myös riski konflikteihin pienenee (Hokkanen 2007,106). Kysymykset siitä, kuka olisi tietyn asian paras asiantuntija, ovat monimutkaisia. Yhtä oikeaa vastausta tuskin on olemassa ja käytännöt vaihtelevat ajasta ja paikasta riippuen.

Toimijuuden näkökulman kautta analysoin tutkimuksessani muun muassa sitä, miten eri toimijat ovat näyttäytyneet Lipeälammen konfliktissa, keitä on pidetty asiantuntijoina

taloudellisessa ja ympäristöllisessä näkökulmassa. Erityishuomiota kiinnitän siihen, kuinka paikallisten asukkaiden rooli ilmenee päätöksenteossa ja mitä paikalliset itse ovat mieltä vaikutusmahdollisuuksistaan. Ketä on kuultu ja kuunneltu, ketä ei. Pohdin myös asiantuntijuudesta käsin kunnostushankkeen tulevaisuuden toimintamalleja.

5. KUINKA LIPEÄLAMMESTA TULI YMPÄRISTÖKONFLIKTI? – LYHYT HISTORIIKKI TAPAHTUMIIN

Lievestuoreen Lipeälampi on Laukaan kunnassa sijaitseva, suoalueelle padottu allas, johon Haarlan Selluloosa Oy johti tuotantonsa keittolipeät vuosien 1935–67 ajan. Alun perin lammesta johdettiin vedet Leppäveden Metsolahteen, mutta niitä kulkeutui padon ylivuotoina ja maaperän kautta myös lammen eteläpuoliseen Koivujärveen, jonka kautta vaikutus levisi myös Koivujärven alapuolisiin järviin. (Keski-Suomen ympäristökeskuksen (KSU) toimitusinsinööri 1995.) Haarlan selluloosa tehdas lopetti toimintansa Laukaassa vuonna 1967, mutta toimintaa jatkoi 1970-luvulla Keski-Suomen Selluloosa Oy, kunnes se jäi 80-luvulla kiinni vesinäytteiden väärentämisestä. Pari vuotta tämän jälkeen tehdas kaatui taloudellisiin ongelmiin. (Yle Elävä arkisto 2007.) Tehdas jätti ympäristöönsä vuosikausien ongelmat.

Keski-Suomen elinkeino-, liikenne ja ympäristökeskuksesta käytän tutkimuksessa sitä nimeä, joka sillä on tapahtumien todellisella hetkellä ollut, ensin Keski-Suomen vesi- ja ympäristöpiiri (KSVY) sen jälkeen Keski-Suomen ympäristökeskus (KSU) nykyään Keski-Suomen elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus (ELY).

5.1. KUNNOSTUSTEN YLÄ- JA ALAMÄET

Keski-Suomen vesi- ja ympäristöpiiri aloitti Lipeälammen kunnostuksen vuonna 1983. Seuraavan kahdeksan vuoden aikana KSVY jatkoi tehtaan aloittamaa vuotovesien pumpppausta takaisin lampeen ja tehosti sitä salaojilla Lipeälammen ja Koivujärven välillä. Uusien vesien kerääntymistä lampeen ehkäistiin kaivamalla lammen ympärille ojia. Suurimpana operaationa lammen vedet pumpattiin tätä työtä varten rakennettua jätevesilinjaa pitkin Vaajakoskelle, josta se johdettiin edelleen Jyväskylän kaupungin vedenpuhdistamolle vuosien 1989–1991 ajan. Lipeälampi oli saatu pintapuolisesti tyhjentymään syksyyn 1991 mennessä. Vesi- ja ympäristöpiiri kuitenkin arvioi, että jos lampi jätetään tyhjilleen, eikä ympäröivää patoa pureta, se täyttyy pian vesisateiden ja valumien myötä uudelleen. Niinpä päädyttiin kenties Lipeälammen kunnostushistorian kohtalokkaimpaan päätökseen, kun lampea ympäröivä maapato päätettiin avata ja antaa

lampeen kertyneiden sade- ja pohjavesien virrata luonnonmukaisesti eteläiseen Koivujärveen. Lammen pohjan maaperässä arvioitiin olevan niin vähän haitallisia aineita, ettei niillä olisi vaikutusta alapuolisiin järviin. Pato avattiin 30.9.1991 ja sen kautta lipeää ja vesiä virtasi Koivujärveen seuraavan talven ajan. Lipeälammen vesistä aiheutunut kuormitus oli kuitenkin paljon arvioitua suurempi ja Koivujärven tila heikentyi nopeasti. Toukokuussa 1992 pato suljettiin ja valumavesiä alettiin taas pumpata takaisin Lipeälampeen. Vesi- ja ympäristöpiiri oli arvioinut, että noin vuoden päästä Koivujärven tila olisi palautunut samalle tasolle kuin mitä se oli ollut ennen padon avaamista. Lipeälammen läheisyyden takia järven tila ei ole kuitenkaan saavuttanut toivottua tasoa, joten syksyllä 1993 siellä aloitettiin koneellinen hapetus. Epäonnistunut yritys Lipeälammesta eron pääsemiseksi osoitti suunnittelijoille ainakin sen, että Koivujärven suuntaan Lipeälammen vesiä ei voida johtaa. Kun padon avaamisesta johtuvia haittoja tutkittiin tarkemmin, todettiin vedenlaadun heikentyneen selvästi Koivujärven lisäksi myös Vääräjärvessä ja Ruuhijärvessä. Vaikutukset tunnettiin vielä kauempana Keskisessä ja Kierikassa asti. Kaikissa järvissä veden ligniinipitoisuus, kemiallinen hapenkulutus sekä väriarvot kasvoivat ja happitilanne heikkeni. Käytännössä tämä oli havaittavissa veden tummumisena ja epämiellyttävän hajun tuntemisena. (KSU toimitusinsinööri 1995.)

5.2. VUOSIEN KAMPPAILU KORVAUKSISTA

Maapadon aukaisu aiheutti alueelle lopulta niin mittavia haittoja, että se tuomittiin työnaikaiseksi vahingoksi, josta Keski-Suomen vesi- ja ympäristöpiiri näki tarpeelliseksi maksaa asianosaisille vahingonkorvauksia (KSML 13.5.1993). Vahingon katsottiin koskevan virkistyskäyttömahdollisuuksien heikkenemistä sekä rapu- ja kalatalouden vahingoittumista. Haitoista kärsineiden järvien rannoilla sijaitsevat rantatilat olivat yksi keskeinen kohde. Lisäksi kalastuskunnille ja ravustajille oltiin valmiita korvaamaan saalis- ja tulomenetykset. (KSU 1995.) Korvaushakemus osoitettiin vesi- ja ympäristöpiiriin toimesta Itä-Suomen vesioikeudelle, jolla oli valta päättää valtion varoista maksettavat korvaukset. 14.9.1993 käynnistetystä korvaushakumenettelystä alkoi vuosia kestänyt prosessi.

Hakumenettelyn aikaan padon avaaminen johti myös oikeuskäsittelyyn. 176 asianomistajaa, pääasiassa haitoista kärsineiden järvien maanomistajia, syyttivät

Äänekosken käräjäoikeudessa Keski-Suomen vesi- ja ympäristöpiirin entistä johtajaa Martti Rantaa törkeästä tuottamuksesta tapahtuneesta vesistön pilaamisesta sekä tuottamuksellisesta virkavelvollisuuden rikkomisesta. Syyttäjä katsoi, että Rannan olisi tullut virassaan tietää, että padon avaaminen saastuttaa Lipeälammen alapuolisia järviä. Puolustus taas oli sitä mieltä, että seuraukset olivat olleet yllättäviä ja ne tuli määritellä tilapäiseksi ympäristön huononemiseksi lopullisesta kunnostuksesta johtuen. (KSML 29.1.1994.) Käräjäoikeus katsoi päätöksessään, että Rantaa ei voitu syyttää padon aukaisusta johtuneista haitoista, joten syytteet kumottiin (HS 20.2.1996).

Vesioikeus ei ottanut ympäristökeskuksen 1993 lähettämää korvaushakemusta vastaan kun Äänekosken käräjät olivat kesken, mutta jutun ratkettua Vesiylioikeus palautti hakemuksen takaisin sen käsittelyyn ja kesällä 1994 asia lopulta alkoi edetä. Vuoden 1995 aikana Toivakan ja Laukaan kunnissa järjestettiin hakemusta käsitelleet katselmukset Vesioikeuden määräyksestä. Katselmukset toteuttaneet toimitusmiehet tekivät näkemänsä pohjalta oman esityksensä korvausvaatimuksista, johon puolestaan asianomaiset saivat esittää muistutuksia, vaatimuksia, huomautuksia tai lausuntoja. (Itä-Suomen vesioikeuden päätös Dnro 1994/133.) Keski-Suomen ympäristökeskus teki muistutuksen, koska se katsoi, että toimitusmiehet eivät olleet muun muassa ottaneet huomioon aiempien kunnostusten vesistölle ja asukkaille tuomia hyötyjä. Keski-Suomen maaseutuelinkeinopiiri puolestaan vaati korvauksia kala- ja raputalouden elvyttämiseen. Myös Leppäveden kalastusalue sekä Iso- ja Vähä- Oksalan, Markkulan, Iso- Huikon, Heiskan ja Pessilän kalastuskunnat yhdessä toimittivat muistutuksensa koskien muun muassa korvausajanjakson jatkamista 2000-luvulle saakka. Lisäksi suuri joukko yksityisiä kiinteistön omistajia oli lähettänyt korjausvaatimuksia korvausehtoihin. Muistutukset johtivat muutoksiin vain muutamien yksityishenkilöiden korvauksien kohdalla. Tämän jälkeen kirjeenvaihto Keski-Suomen ympäristökeskuksen ja Vesioikeuden kanssa jatkui vielä vuonna 1997. Samana vuonna Vesioikeus suoritti maastotarkastuksen korvausalueelle, jonka yhteydessä asianosaiset saivat vielä kerran tarkentaa kantojaan. (Itä-Suomen vesioikeus 1994.)

Tapaus ratkesi lopulta Vesioikeuden päätöksellä 30.1.1998. Vesioikeus määräsi Keski-Suomen ympäristökeskuksen korvaamaan ajanjaksolta 1990–2000 kalastuksen tuoton menetykset vesialueen omistajille tai kalastuskunnille, yhteensä 106 469 markkaa. Sen lisäksi vuosilta 1990–1996 rantakiinteistöjen käytön vaikeutumisesta maksettiin

kymmenille tilojen omistajille yhteensä satojen tuhansien korvaukset. Päätökseen kuului 60 päivän valitusoikeus. (Itä-Suomen vesioikeus 1994.)

5.3. VAIKEUKSIEN KAUTTA KOHTI UUSIA KUNNOSTUKSIA

Keski-Suomen ympäristökeskus jatkoi Lipeälammen kunnostusta jo korvaushakemusten käsittelyn aikaan vuonna 1997. Lammesta tuleva vesi aiottiin johtaa puhdistamon kautta 15 kilometrin päähän Vaajakoskeen, josta vedet taas siirtyisivät laimentuen Pohjois-Päijänteeseen. Ympäristökeskuksella oli Itä-Suomen vesioikeuden lupa johtaa lammen vesiä Vaajakoskeen vuoden 2000 loppuun asti tietyin jäteveden pitoisuuksia ja määriä koskevin lupaehtoin.

Vesien puhdistaminen ja johtaminen käynnistettiin kesällä 1998. Puhdistusprosessi toimi mutta hieman odotettua hitaammin, koska puhdistamoa ei voitu käyttää aivan täydellä kapasiteetilla. (Laukaan kunnan ympäristö- ja maaseutulausuntakunnan lausunto 2000.)

Kun Lipeälampi oli saatu tyhjennettyä vedestä, lammella aloitettiin maaperän kunnostaminen. Tätä varten oli saatu Itä-Suomen ympäristöviraston lupa, joka astui voimaan 26.11.2001 kolmen vuoden ajaksi. Suunnitelmasta tehtiin valituksia, mutta ympäristölupavirasto ei tehnyt lupaan muutoksia niiden perusteella. Lupa salli Lipeälampeen päin virtaavien pohjavesien pinnan alentamisen salaojalla, josta ne ohjattiin rakennetun laskuojan kautta Koivujärveen. Lupaan kuului myös lampeen kertyneiden vesien pumppaaminen pois puhdistamon kautta. (KSU 22.2.2002, KSU 1.12.2003.)

Kunnostus eteni suunnitellun mukaisesti ja kun lampi saatiin tyhjäksi, alkoi seuraava vaihe. Lammen pohjassa ollut turve kuivatettiin salaojituksella ja peitettiin moreenilla. Moreenin päälle levitettiin savikerros tiivistämään maaperä. Lammen ympäristö eristettiin niin, etteivät sadevedet ja virtaavat pohjavedet huuhtelee maaperässä olevia haitallisia aineita ympäristöön. Vettä läpäisemättömän savikerroksen päälle laitettiin vielä yksi maakerros kasvillisuutta varten.

Lipeälampi oli lopulta täytetty vuonna 2004. Lammen salaojiin kertyy vielä vettä, jota pumpataan tarvittaessa puhdistamon kautta pois Vaajakoskeen. Keski-Suomen ympäristökeskus yhdessä Jyväskylän yliopiston ympäristöntutkimuskeskuksen kanssa

tarkkailee, että lammen jätevedenpuhdistamon teho ja vesistöön johdettavan veden laatu pysyy Itä-Suomen ympäristölupaviraston ehtojen mukaisena. (KSU 26.6.2008.)

Lipeälampi on ulkoisesti poistettu kartalta, sen paikalla alkaa jo nykyään kasvaa kasvillisuutta ja epämiellyttävä haju on vähentynyt huomattavasti. Kuitenkin alueen ongelmat eivät ole ohi. Lipeälammen maaperästä tihkuu edelleen haitallisia aineita erityisesti läheisiin järviin Koivujärvestä alkaen. Tarve lisäkunnostuksille sai Elinkeino-Liikenne ja Ympäristökeskuksen suunnittelemaan jälleen uutta kunnostushanketta alueelle. Hankkeessa ovat mukana Laukaan ja Toivakan kunnat, sillä haitoista kärsineet järvet sijoittuvat näiden kuntien alueelle. Jatkokunnostukset ovat vielä suunnitelmien tasolla, eikä tulevaisuuden toimista ole varmuutta.

5.4. PAIKALLISTEN ASUKKAIDEN OSALLISUUS

Lipeälampi on historiansa aikana herättänyt paljon keskustelua ja kirvoittanut kansalaisten mielipiteitä. Tapauksen ympärillä käytyä julkista keskustelua käsitellään tämän pro gradun toisessa sisältöosiossa lehtileikkeiden kautta, mutta tässä kohtaa nostetaan esiin kansalaisten ja viranomaisten kommunikointi virallisten kannanottojen ja aloitteiden kautta. Materiaali on Laukaan kunnan keräämästä arkistosta, joka ei välttämättä ole kaiken kattava, mutta tiedot on kerätty hyvin pitkältä ajanjaksolta moninaisista lähteistä joten katsaus antaa suuntaa eri tahojen suhtautumisesta Lipeälammen tapaukseen.

Vuosi 1987 oli Lipeälammen tapauksessa merkittävä, sillä ainoat jäljet järjestäytyneestä kansalaistoiminnasta ovat tuolta vuodelta. Lipeälammen haitoista kärsivät ranta-asukkaat ja muut ympäristön pilaantumisesta huolestuneet ihmiset pitivät Lievestuoreella 20.4.1986 Lipeälampitoimikunnan kokouksen, jossa laadittiin esitys Lipeälammen hävittämiseksi. Esitykselle haettiin Laukaan kunnan tuki, jonka jälkeen se osoitettiin Ympäristöministeriölle ja Vesihallitukselle. Kokouksessa päätettiin muun muassa perustaa kansalaistoimikunta, joka yhteistoiminnassa viranomaisten kanssa pyrkisi saavuttamaan kokouksessa asetetut tavoitteet Lipeälammen hävittämiseksi. Pää tavoitteena oli lammen hävittäminen vuoden 1988 kuluessa niin, ettei lammen päästöjä siirretä ympäristöön lähijärvien saasteeksi. Aloitteessa mainittiin myös, että joukkokokouksen osanottajat olivat valmiita toimimaan tarpeen mukaan yhdessä viranomaisten kanssa, jotta elinympäristöä ja

alueen mainetta haittaavasta lammesta päästäisiin eroon. Laukaan kunnalle asetettiin tavoitteeksi yhtyä toimikunnan suunnitelmiin ja saattaa esityksen tavoitteet tiedoksi valtion ja läänin viranomaisille, sekä Lipeälampea koskevien hankkeiden rahoittajille ja päätöksentekijöille. (Lipeälampitoimikunta 23.3.1987.) Siitä mitä Lipeälampitoimikunnalle myöhemmin tapahtui tai kuinka aktiivisesti se toimi, ei valitettavasti ole tämän aineiston perusteella löytynyt tietoa.

Toinen esimerkki kansalaisyhteiskunnan esiintuloista ovat yksityishenkilöiden aloitteet. Laukaan kunnan arkistosta niitä löytyi kolme, yksi vuodelta 1988 ja kaksi vuodelta 1994. Aloitteissa esitettiin perinpohjaisia ideoita Lipeälammen hävittämiseksi. Vuoden 1988 aloitteen kirjoittanut henkilö otti uudelleen yhteyttä Laukaan kuntaan 1994, kun hänen ensimmäistä aloitettaan ei noteerattu tarpeeksi vakavasti. Aloitteeseen kyllä vastattiin asiallisesti kunnan taholta. Tämä aktiivinen henkilö aikoi sanojensa mukaan olla asian tiimoilta yhteydessä myös kansanedustajiin ja mediaan. Tietävästi aloite ei kuitenkaan johtanut varsinaisiin kunnostustoimenpiteisiin, vaikka kunnan suunnalta kiitettiin mielenkiinnosta ja vaihtoehtojen esittelystä. (Yksityishenkilön aloite, Laukaan kunnan arkisto.)

Yksityishenkilöiden aloitteiden lisäksi Toivakan kunta oli yhteydessä Laukaan kuntaan ja esitti ehdotuksensa Lipeälammen suotuvesiongelmien tutkimiseksi ja korjaamiseksi Toivakan reitin suuntaan. Toivakan reitillä tarkoitetaan Lipeälammen alapuolisia järviä, Koivujärveä, Ruuhijärveä, Vääräjärveä ja Keskistä. Toivakan kunta halusi tutkia, missä määrin suotuvesiä eli maaperän läpi kulkevia vesiä pääsee järviin ja kuinka nämä valumat voitaisiin mahdollisimman nopeasti pysäyttää. Kuntalaiset olivat huolissaan järviensä heikentymisestä. Ajankohtaa jolloin esitys on tehty, ei ole tiedossa, eikä myöskään sitä, kuinka aloitteeseen reagoitiin vastaanottavalla taholla. (Toivakan kunnan esitys.)

Kommunikointi paikallisten asukkaiden ja viranomaisten kanssa on tämän tyyllisen kirjallisen näytön perusteella ollut vähäistä, mutta 1.4.2004 Toivakan kunta ja Keski-Suomen ympäristökeskus pääsivät paperia pidemmälle ja järjestivät Lipeälampi-aiheisen infotilaisuuden Toivakan keskuskoululla. Tilaisuudessa esiteltiin Lipeälammen loppuvaiheen kunnostushanketta, Toivakan reitin vedenlaadun kehitystä sekä jätevedenpuhdistamon toimintaa. Aikaa oli varattu myös keskustelulle. Infotilaisuuden järjestäminen mahdollisimman lähellä asianomaisten elinympäristöä antoi paikallisille

parhaat mahdolliset edellytykset osallistua. Tiedossa ei tosin ole, kenelle ja missä yhteydessä tilaisuuden kutsut on esitetty, tai ketä tilaisuuteen osallistui. (Esite Lipeälammen infotilaisuudesta 1.4. 2004.)

Nämä esimerkit kertovat omat pienet tarinansa paikallisten asukkaiden osallistumisesta Lipeälammen tapaukseen. Voidaan sanoa, että Lipeälammen historian alkuvaihetta ja yksittäisiä aktiivisia henkilöitä lukuun ottamatta osallistumisen saralla on tästä näkökulmasta ollut varsin hiljaista. Yleensä toiminnan aktivoituminen edellyttää yhden tai muutaman aktiivisen yksilön toimintaa alueella. Päijänne puhtaaksi- liikkeettä luotsasivat muutamat avaintoimijat (ks. Konttinen 1994), mutta Lipeälammen tapauksessa selkeää johtohahmoa ei ole ollut. Tämä voi olla yksi tekijä, minkä vuoksi toimintaa ei ainakaan tämän aineiston perusteella ole paljoa löydettävissä.

Lipeälammen tapaus on vuosikymmenten saatossa yllättänyt monimutkaisuudellaan. Siitä on kehkeytynyt mysteeri, jonka ratkaisemiseen on käytetty aikansa parasta tekniikkaa, mutta tästä huolimatta se on edelleen vailla lopullista ratkaisua. Ympäristökonfliktina Lipeälampi on ollut ennennäkemättömän vaikea, montaa vastaavanlaista esimerkkiä ei Suomesta löydy. Kokemusten puute on ollut osittain syynä siihen, että kunnostusten onnistumisesta ei ole voinut olla täyttä varmuutta. Ihmislähtöisestä toiminnasta syntynyt ympäristönkuormitus on luonnon mekanismien kautta levinnyt ihmisten vaikutusvallan ulkopuolelle. Viimeistään luonto itse korjaa haavansa aikanaan, mutta siihen kuluva aika on ihmisen elinkaareissa pitkä, jopa satoja vuosia. Tähän tuskin tyydytään, vaan ongelmaan haetaan uusia ratkaisuja. Aika näyttää koska voidaan sanoa, että Lipeälammen tapaus on lopullisesti ohi.

6. LIPEÄLAMPI YHTEISKUNNALLISESSA KESKUSTELUSSA

6.1. LEHTIKIRJOITUKSIA NELJÄLTÄ VUOSIKYMMENELTÄ

Kuten tutkimusaineistojen esittelyssä kerroin, keräsin lehtileikekokoelman Keski-Suomen elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksen tiedote- ja lehtileikearkistojen kätköistä. ELY-keskus on kerännyt 1960-luvulta asti useista eri lehdistä sekä radiosta ja 90-luvulta alkaen myös Internetistä eri toiminta-alueisiinsa liittyviä julkaisuja. Aineistoa löytyy muun muassa ympäristönsuojelua ja vesistöjä koskevista asioista aina eläimistöön saakka. Julkaisuja on otettu talteen pääasiassa Keski-Suomen alueella toimivista lehdistä, mutta silloin tällöin myös valtakunnan mediasta. Aineistomapid on luokiteltu aikajärjestykseen, mutta sisällöllinen teemoittelu on vähäistä ennen 2000-luvulle saapumista. Arkistot tarjoavat joka tapauksessa mittavan määrän aineistoa monenlaiseen käyttötarpeeseen.

Lipeälampi-aiheisten lehtileikkeiden etsiminen tapahtui yksinkertaisesti selaamalla mapit läpi yksi kerrallaan. Pyrin ottamaan talteen kaikki Lipeälampea koskevan uutisoinnin, mutta saman uutisen toistuessa samaan aikaan useissa eri lähteissä poimin vain yksityiskohtaisimman uutisen. Usein esimerkiksi ELY-keskuksen medialle jakamat Lipeälampea koskevat tiedotteet julkaistiin samoihin aikoihin eri lehdissä lähes identtisinä. Arkistokellarin kätköistä löytyi loppujen lopuksi yhteensä 193 lehtileikettä, jotka kopioin talteen. Aineisto jakautui vuosikymmenittäin seuraavasti: 1970-luvulta 4 kpl, 1980-luvulta 55 kpl, 1990-luvulta 85 kpl, 2000-luvulta 49 kpl lehtileikkeitä.

Seuraavaksi teemoittelen aineistoa yksityiskohtaisemmin tarkastelemalla kirjoitusten tekijöitä sekä teemoja joita kirjoitukset ovat käsitelleet. Tarkastelun yhteydessä pidän talous-, ympäristö- ja toimijuusnäkökulmat mukana pitkin matkaa, mutta tämän sisältöosuuden lopussa on vielä oma erillinen kappaleensa näkökulmien analyysille. Aineiston runsauden ja muuttuvan yhteiskunnallisen kontekstin vuoksi käsittelen aineistoa vuosikymmen kerrallaan kronologisesti edeten. Lehtileikkeitä tarkasteltaessa on otettava huomioon, että tekstit edustavat aina kirjoittajan tai taustaorganisaation näkemystä asiasta. Ne ovat siis harvoin puolueettomia, mutta niistä on saatavilla varsin kiistanota tietoa siitä, millaisia asioita milloinkin on käsitelty, ketkä ovat olleet tuottamassa aineistoa ja miltä yhteiskunnallinen keskustelu osapuolten välillä on vaikuttanut.

6.2. 1970 (1979): ONGELMAN ESIINTULO

”Ei sitä voi olla ohi ajettaessa huomaamatta. On sen haju niin vietävän pistävä, on sen pinnan tummuus niin Tuonelan tuntuinen, on sen sisältämän myrkyn raiskaama luonto niin kuollutta kuumaisemaa muistuttava.” Näin synkästi alkoi ensimmäinen Lipeälammesta taltioitu kirjoitus Keskisuomalaisen viikonvaihdereportaasissa sunnuntaina 18.11.1979. Kaikki neljä 1970-luvulta löytynyttä Lipeälampi-kirjoitusta ovat peräisin Keskisuomalaisesta, kolme niistä vieläpä saman päivän lehdestä. Kirjoitukset ovat toimittajien kirjoittamia ja käsittelevät kaikki Lipeälammen hävittämissuunnitelmia. Oltiin ensimmäistä kertaa tilanteessa, jossa Keski-Suomen vesipiiri oli päättänyt tarttua Lipeälammen ongelmaan, tähän asti korjausvastuu oli ollut epäselvä saastuttaneen tehtaan tehtyä konkurssin. Ensimmäisen suunnitelman mukaan lammen myrkyt poltettaisiin selluloosatehtaassa ja loput pumpattaisiin mahdollisesti Lievestuoreenjärkeen. Järven asukkaat olivat kuitenkin vahvassa rintamassa vastustamassa päästöjen laskemista jo Lipeälammesta kärsineeseen Lievestuoreenjärkeen. Mielipiteitä vaihdettiin Lipeälammen äärellä käydyssä viranomaisten ja paikallisten keskustelutilaisuudessa. Uutisoinnin mukaan lopputuloksena oli ”epävarma yksimielisyys”, asukkaiden mielipiteitä oli kuultu, mutta takeita toimista ei annettu suuntaan tai toiseen.

Teoreettisista näkökulmista 1970-luvun lopussa tuntui merkittävimmin painaneen ympäristöllinen näkökulma. Lipeälammelle ei ollut vielä tehty mitään ja niin viranomaiset kuin lähiseudun asukkaat olivat olleet huolissaan ympäristön heikkenevästi tilasta. Maksumiehistä ja kustannuksista ei oltu vielä puhuttu suurella tunteen palolla, samoin lopullinen toimija ja kunnostuksen toteuttaja jäi epäselväksi vesipiirin kuitenkin laittaessa rattaat pyörimään. Kansalaisyhteiskunnan toimijat vaikuttivat aktiivisilta, sillä Lipeälammella pidettyyn keskustelutilaisuuteen oli saapunut väkeä muun muassa Toivakasta, Laukaan Lievestuoreen kylästä sekä alueen kalastuskunnista. Paikalliset halusivat vaikuttaa toimenpiteistä päättämiseen ja omien etujensa valvomiseen varhaisessa vaiheessa ennen kuin viralliset suunnitelmat on lyöty lukkoon. Yleinen mielipide oli kunnostuksia puoltava, viimein otettiin askelia Lipeälammesta eroon pääsemiseksi.

6.3. 1980: KESKUSTELUA VAIHTOEHTOJEN VÄLILLÄ

1980-luvulla Lipeälampi sai laajempaa julkisuutta ja kunnostusmahdollisuuksista alettiin käydä keskustelua tihenevään tahtiin. Tällä vuosikymmenellä ilmaantuivat myös ensimmäiset yksityisten kansalaisten kirjoittamat mielipidekirjoitukset, joita 55 julkaisun joukosta löytyi 15 kappaletta. Päämedia julkaisuille oli edelleen Keskisuomalainen, mutta myös muun muassa Laukaa-Konnevesi lehdessä sekä Helsingin Sanomissa asti käytiin keskustelua Lipeälammen ympäristöhaitoista. Kirjoituksissa oltiin toisaalta iloisia kunnostusidean etenemisestä, toisaalta huolissaan sen mukanaan tuomista mahdollisista ympäristöhaitoista läheisiin vesistöihin. Kirjoituksissa esiteltiin mitä erilaisimpia menetelmiä Lipeälammen tyhjennykseen: lipeän käyttämistä pesuaineteollisuuteen, lammen tyhjentämistä jäälohkareina sekä lammen käyttämistä kaatopaikkana. Muutama kirjoittaja halusi julistaa Lipeälammen matkailunähtävyydeksi, ”Keski-Suomen Las Vegasiksi”. Erään vuoden 1986 yksityishenkilön kirjoituksen mukaan Leppäveden pohjukan, Metsolahden, asukkaat olivat kokoustaneet Lipeälampi-toimikunnan perustamisen merkeissä. Toimikunnan tavoitteena olisi ajaa Lipeälammen tyhjennyksen toteutumista jo vuonna 1988 niin, ettei tyhjennyksestä koituisi kuormitusta lähialueen vesiin. Myös Laukaa-Konnevesi uutisoi kansalaiskokouksesta ja kertoi paikalla olleen noin 50 osanottajaa kansanedustajia myöten.

Muissa julkaisuissa nousi esiin muun muassa kansalaisten luottamuspuola asiaa ajaneita virkamiehiä, eli Keski-Suomen vesipiiriä kohtaan. Huoli lammen osittaisesta tyhjentämisestä Lievestuoreenjärveen nousi laajaksi kamppailun aiheeksi, samalla kun Toivakan reitin eli Lipeälammen eteläpuolisten järvien heikko tila pääsi myös otsikoihin. Lievestuoreenjärven ranta-asukkaat lähettivät joukkokirjelmän marraskuussa 1982 silloiselle sisäministerille Matti Ahteelle ja vaativat, että heidän järvensä koskemattomuus taataan. Keskisuomalaiset kansanedustajat Mauri Pekkarinen ja Juhani Surakka ottivat asiaan kantaa ja vakuuttelivat huolen olevan turha. Ahde itse yhtyi lievestuorelaisten näkemykseen järven suojelusta, mainiten kuitenkin vielä, että vesiasiat tulisi saada pian perustettavan ympäristöministeriön piiriin maa- ja metsätalousministeriöltä. Lokakuussa 1983 Suomen ympäristöministeriö lopulta perustettiin ja Ahteesta tuli valtakunnan ensimmäinen ympäristöministeri. Hän tapasi pian valituksi tulemisensa jälkeen Keski-Suomen vierailulla toivakkalaisia, jotka olivat huolissaan lähijärviensä tilasta

Lipeälammen ongelman vuoksi. Ahde lupasi ottaa kiireesti yhteyttä Keski-Suomen vesipiiriin toimintavaihtoehtojen selvittämiseksi.

Läpi 1980-luvun keskustelu parhaasta mahdollisesta kunnostustoimenpiteestä jatkui kiivaana. Lipeälampea käytiin ihmettelemässä, ympäröivistä järvistä otettiin vesinäytteitä joita esiteltiin viranomaisille ”Koivujärven viskinä”, keskusteluiltoja järjestettiin niin Lipeälammen rannalla kuin Lievestuoreen kylässä. Kenellekään ei Keski-Suomessa ollut epäselvää, mikä Lipeälampi oli. Toimenpiteiden rinnalla rahoitus nousi asialistalle. Ilman eduskunnan myöntämiä määrärahoja eteneminen oli mahdotonta.

Keskustelun velloessa Lipeälampi aiheutti edelleen ongelmia lähiympäristöön. Lipeälammesta valui sen eteläpuoliseen Koivujärveen niin paljon päästöjä, että Koivujärvestä alettiin pumpata valuvaa vettä takaisin Lipeälampeen. Lipeälammen ylivalunnan estämiseksi sen pohjoispuolelle Leppäveden pohjukkaan Metsolahteen tehtiin oja, johon osa vesistä laskettiin. Ajatuksena oli luultavasti, että ojaan virtaisivat lähinnä pintavedet, joissa saasteen määrä olisi vähäinen. Ojan vesi kuitenkin pilasi ympäristöään siinä määrin, että se ristittiin myrkkyojaksi ja yritettiin myöhemmin tukkia padolla.

Lopulta vuoden 1987 loppupuolella Keski-Suomen vesi- ja ympäristöpiiri julkaisi kuusi mahdollista suunnitelmaa lammen hävittämiseksi. Hintahaarukka liikkui 1,4- 12,5 miljoonan markan välillä. Kaksi todennäköisintä vaihtoehtoa muodostuivat lammen tyhjentämisestä Lievestuoreenjärveen tai vesien johtamisesta Jyväskylään Nenäinniemen puhdistamoon ja siitä Päijänteeseen. Ensimmäinen vaihtoehto sai kansalaisilta laajan vastustuksen, joten lopulta kanta oli yhteneväisesti jälkimmäisen vaihtoehdon takana. Erityisesti kalastuskunnat ilmoittivat Laukaa-Konnevesi-lehdessä vastustavansa Lievestuoreenjärven suunnitelmia vaikka oikeustoimin, sillä Haarlan selluloosatehtaan toiminnasta mittavasti saastunut järvi oli vihdoinkin alkanut toipua ja kalat olivat palanneet järveen katovuosien jälkeen. Lopullinen päätösvalta vaihtoehtojen välillä jäi kuitenkin Ympäristöministeriölle eikä siitä uutisoitu enää tämän vuosikymmenen puolella.

1980-luvulla toimijuusnäkökulma nosti erityisen merkityksellisesti päätään. Vaikka keskusteltiin myös taloudellisista kysymyksistä ja ympäristöhuolesta, virkamiesten ja paikallisten asukkaiden vuorovaikutus ja eri toimijoiden kantojen ilmaiseminen sisältyi vahvasti valtaosaan kirjoituksista. Lähes kaikki kirjoitukset liittyivät tavalla tai toisella Lipeälammen hävittämiseen, hyvin monessa vastustettiin erityisesti lammen tyhjentämistä

Lievestuoreenjärveen. Kun moni asia oli vielä avoin, keskustelu oli runsasta ja ihmiset uskalsivat esittää mielipiteitään. Voimakkaita ristiriitoja ei kirjoituksissa näkynyt, vaan eri tahot ideoivat omien näkemyksiensä pohjalta. Paikalliset asukkaat järjestäytyivät lähialueensa puolesta vaikuttamaan ja vaikutusmahdollisuuksiin uskottiin, vaikka toisten toimijoiden tarkoitusperiä välillä epäiltiin. Jo tässä vaiheessa voidaan sanoa, että kansalaisaktiivisuuden kannalta 1980-luvun kansalaiskokous ja muut tapaamiset ovat aineiston perusteella erittäin harvinaisia eikä vastaavanlaisesta järjestäytymisestä ole löydetty mainintoja tämän vuosikymmenen jälkeen. Vaikka suurin osa kirjoituksista oli edelleen lehtien omien toimittajien kirjoittamia, niissä käsiteltiin usein myös kansalaisnäkökulmaa ja haastateltiin paikallisia. Paikallista asiantuntijuutta korostettiin ja ihmisten mielipiteitä nostettiin esille. Paikalliset asukkaat nostivat myös omatoimisesti esiin heitä huolestuttavia asioita ympäristöstä, erityisesti Lipeälammen lähijärvistä. Lammen aiheuttamista ympäristöongelmista kertovia kirjoituksia alkoi ilmaantua vähitellen enemmän ja enemmän, jolloin myös ihmisten ympäristötietämys ja sitä kautta ympäristönäkökulma nostivat päätään. Kirjoituksista huokuu vahva tarve olla huolehtimassa oman lähiympäristön tulevaisuudesta. Lipeälammen asia oli niin polttava poliittinen kysymys, että myös kansanedustajat ja ministeriön virkamiehet vierailivat paikalla useaan otteeseen. Osa paikallisista oli sitä mieltä, että Lipeälampi-kohu on liioiteltu ja tuonut alueelle vain negatiivista julkisuutta, jota ei olisi tarvittu. Tarina haisevasta lammesta oli levinnyt eri medioissa ympäri Suomen, ja tehnyt siitä Lievestuoreen maamerkin. Haarlan sellutehdas oli aikoinaan ollut Lievestuoreelle ja Laukalle elintärkeä toimija, mutta enää siitä näytti olevan jäljellä negatiiviset seuraamukset ympäristön saastuessa. Vilkas julkinen keskustelu näytti kuitenkin 1980-luvun lopulla vihdoinkin tuottavan hedelmää, kun Helsingin Sanomat 18.5.1989 uutisoi: ”Yli 20 vuoden odotuksen jälkeen sanoista tekoihin, Lievestuoreen lipeälampi tyhjennetään. ----- Tarinan yhdestä Suomen merkillisimmistä ympäristöongelmista pitäisi olla ohi ennen seuraavia lumia.”

6.4. 1990: VAIKEUKSIEN VUOSIKYMMEN

1990-luvulla kirjoitusten määrä vilkastui entisestään. Kaikista 85 kirjoituksesta vain 16 oli yksityishenkilöiden kirjoittamia mielipidekirjoituksia tai kannanottoja. Kirjoitusteemat seurailivat läheisesti Lipeälammen tyhjennysoperaatioita, jotka aloitettiin kesäkuussa 1989

pumppaamalla Lipeälammen vedet puhdistamoon Nenäinniemeen. Ensimmäistä tyhjennystä kesti vuosi, jonka jälkeen mediat Ilta-Sanomia myöten uutisoivat: ”Haiseva lipeälampi on kadonnut Lievestuoreelta!” (IS 11.7.1990). Ilo loppui lyhyeen, kun otsikoihin nousi Lipeälammen alapuolisen Koivujärven voimakkaasti heikentynyt tilanne ja ranta-asukkaiden huoli järvestään. Lipeälampea ympäröinyttä patoa oli kirjoitusten mukaan alennettu samalla kun lammen pinta oli madaltanut, mutta välillä lammen tyhjennyspumppauksissa oli pitkiä taukoja, jolloin vesi pääsi valumaan liian matalan padon yli alapuolisiin järviin. Lampi saatiin kuitenkin tyhjennettyä, vaikka se aina sateiden myötä täyttyi hieman uudelleen. Syksyllä 1991 vesi- ja ympäristöpiiri päätti, että patoa lammen ympärillä ei enää tarvittaisi, vaan se voitaisiin purkaa ja sadevesi laimentaisi jäljelle jääneet haitta-aineet vaarattomiksi.

17.5.1992 Keskisuomalainen uutisoi: ”Lipeälammen sijasta lipeäjärvet – Toivakan pikkujärvet kurjassa kunnossa”. Laukaa-Konnevesi käsitteli samaa asiaa 9.7.1992: ”Lievestuoreen lipeälampi kummittelee vielä tyhjennettynäkin lähialueen asukkaille. Pumppausten päättymisestä seurannut Koivujärven tilan heikkeneminen on yllättänyt täysin Keski-Suomen vesipiirin. Koivujärvi on tätä nykyä täysin kuollut. Vesi on sysimustaa, kauttaaltaan hapetonta ja lähes yhtä haisevaa kuin Lipeälammen vesi. Järven viimeiset kalat uivat kita kohti taivasta ja yrittävät haukkoa happea veden pinnasta.” Padon avaamisen ympäristölliset seuraukset tulivat asiantuntijoille yllätyksenä, mutta ennen kaikkea ne nostattivat kansalaisten epäluottamuksen viranomaisia ja asiantuntijoita kohtaan. Lipeälammen alapuolisten järvien ranta-asukkaat joutuivat seuraamaan sivusta katkerasti, kun Lipeälampi poistui kartalta mutta heidän järvissään tila heikkeni heikkenemistään. Asukkaat eivät tyytyneet vain sivustaseuraajaan rooliin, ja vaikka vesipiiri tarjosi vapaaehtoisesti korvauksia tiettyjen järvien ranta-asukkaille, laaja joukko haitankärsijöitä haastoi Keski-Suomen vesi- ja ympäristöpiirin entisen johtajan Martti Rannan oikeuteen tammikuussa 1994. Oikeusjutun pitkittyessä kirjoituksissa nostettiin katseet jo lammen seuraavaan puhdistukseen, sillä se oli taas alkanut täyttyä. Keskisuomalainen kertoi 13.9.1994, että Toivakassa paikalliset kokoontuivat muutaman kansanedustajan kanssa keskustelemaan jatkosuunnitelmista ja järvien tilasta. Kansanedustajat Mauri Pekkarinen ja Toimi Kankaanniemi lupasivat tekevänsä parhaansa jotta rahaa saataisiin vielä jatkossa kunnostuksiin.

Vuoteen 1994 asti lähes jokainen Lipeälammesta tehty kirjoitus käsitteli padon avaamista ja sen seurauksia. Tämän jälkeen alettiin puhua uudesta suunnitelmasta, lammen pumppaamisesta tällä kertaa Päijänteeseen. Lipeälammen ongelma paisui ennestään, kun paljastui että lammen saastuttama maa-ala oli paljon alkuperäisen lammen mittoja suurempi. Kunnostuksiin arvioitiin tarvittavan jopa 10 miljoonaa markkaa. (HS 14.9.1994.) Vuonna 1995 Lipeälammesta uutisoitiin jo ikuisuuskysymyksenä, siitä suunniteltiin EU-tason hanketta ja silloinen ympäristöministeri Pekka Haavisto sijoitti Lipeälammen Suomen ongelmallisimpien saastuneiden maa-alueiden joukkoon (KS 31.10.1995). Samana vuonna suunnitelma puhdistamon rakentamisesta Lipeälammelle ja vesien johtamisesta sitä kautta Vaajakoskeen valmistui ja sitä koskeva lupahakemus lähetettiin Itä-Suomen vesioikeuteen. Odotetusti suunnitelma sai myös heti vastalauseita muun muassa Vaajakosken kalastusseuralta. Vuosi 1996 oli isojen päätösten vuosi: padon avaamisesta johtuneista haitoista korvattiin asianomaisille yhteensä 1,5 miljoonaa euroa, Keski-Suomen vesi- ja ympäristöpiirin entistä johtajaa Martti Rantaa vastaan asetetut syytteet kumottiin oikeudessa ja Itä-Suomen vesiylöikeus myönsi luvan Lipeälammen vesien pumppaamisesta puhdistamon kautta Vaajakoskeen. Monen vuoden taistelun jälkeen ehtymätön Lipeälampi alkoi kuitenkin monen mielestä vaikuttaa voittamattomalta ja ”Lipeälampi-farssin pelätään jatkuvan vieläkin” (KS 25.6.1997). Pumppauksilla poistettiin kymmeniä tuhansia kuutioita vettä Lipeälammesta, mutta silti ympäristöluvan lähentyessä loppuaan nähtiin tarpeelliseksi jatkaa pumppauksia uutta lupaa hakien. Tilanne ei ollut ratkennut vielä 1990-luvullakaan.

Kansalaiset keskittyivät kirjoituksissaan lähinnä kritisoimaan tehtyjä kunnostuksia, mutta myös tuomaan julki uusia ideoita lammesta eroon pääsemiseksi. Osa suhtautui jo varsin epäuskoisesti siihen, että lammesta ylipäättään olisi joskus mahdollista päästä eroon. Laukaa-Konnevesi lehdessä todettiin 2.11.1995: ”Jotain kestäväää ja pysyvää sentään maailmasta löytyy: Lievestuoreen Lipeälampi.” Muutamaa paikallista koko aihe jo tuskastutti. Yksityishenkilöiden kirjoituksissa näkyi 1990-luvulla muutama vallitseva teema: padon avaaminen ja sen seuraukset sekä korvausmenettely. Ilmapiiri Lipeälampi-aiheen ympärillä muuttui selvästi ja alkoi olla paikoin hyvin kireää. Viranomaisten toiminnalta oli kadonnut uskottavuus. Ympäristö oli ottanut niskaotteen tekniikasta, eikä ongelman laajuutta ollut pystytty ennakoimaan. Sympatiaa ei kunnostukset toteuttaneille tahoille herunut, kun paikalliset olivat todistaneet lähijärviensä saastumisen ja veronmaksajat olivat pulittaneet kunnostusten laskun. Lehtikirjoituksissa huudeltiin

asiantuntemuksen perään, muun muassa Keski-suomalaisessa 27.6.1994 otsikolla Lipeälammen tietäjät: " Käräjäjuttu Lipeälammen käsittelystä jätti lukijat ihmettelemään isoa asiaa. Keitä ovat olleet asiantuntijat, joilta on neuvoa kysytty, ja joiden arvio olikin ollut tasan päinvastainen tosiasioihin nähden? Kun asiantuntijoita ei nimetty, niin jatkossa saatetaan erehtyä kysymään neuvoa uudelleen samoilta asiantuntijoilta. "

Epäilyjen lisäksi yksityishenkilöiden kirjoituksissa kyseltiin, kuka on vastuussa Lipeälammen alapuolisten järvien tilan kohentamisesta, kuten kala- ja rapukannan palauttamisesta. Vastuu kysymykset koko tapauksen suhteen olivat näinä vuosina päässeet epämääräisiksi. Muutamat kirjoittajat ehdottivat, että Lipeälammen olisi parasta antaa vain olla. Myös uutta kunnostusehdotusta pumpata vedet puhdistamon kautta Päijänteeseen epäiltiin voimakkaasti, Lipeälammen vesien pelättiin esimerkiksi saastuttavan eteläsuomalaisten juomaveden. Vastineeksi Keski-Suomen ympäristökeskuksen edustaja Kaj Granberg kirjoitti 18.6.1996 Helsingin Sanomiin yksityiskohtaisen kuvauksen Lipeälammen vaiheista ja totesi lopuksi: " Ympäristökeskuksessa on tarkoitus ottaa oppia erehdyksistä eikä suinkaan toistaa niitä uudelleen. On ehdotettu, että lampi jätettäisiin ennalleen muistomeriksi 30-luvun vesiensuojelusta. Toivakan reitti on kuitenkin edelleen uhanalainen, ja lipeän takaisinpumppauskin maksaa. Siksi Lipeälammesta on päästävä eroon."

Kovista epäilyistä huolimatta muutamat sinnikkäät yksityishenkilöt kuitenkin kirjoittivat vakavamielisiä ehdotuksia lammen eliminoimiseksi, eräät jopa useaan otteeseen muutaman vuoden välein. Vaikka 1990-luku oli vaikeuksien vuosikymmen, kaikki eivät olleet heittäneet toivoaan.

6.5. 2000: LOPUN ALKUA

Uudelle vuosituhannele siirryttäessä Lipeälammen suosio keskustelun aiheena oli hieman hiipunut, kirjoituksia julkaistiin yhteensä 49 ja niistä vain kaksi oli yksityishenkilöiden käsialaa. Toisessa sivuttiin Lipeälampea esimerkkinä keskisuomalaisesta vesien suojelusta. Ainoa varsinainen yksityishenkilön tuotos tiivistä kirjoittajan näkemyksen Lipeälammen historiasta: "Lokakuussa 1989 Keski-suomalainen kirjoitti aiheesta otsikolla ”Lipeälampi historiaan parin viikon kuluttua”, heinäkuussa 1990 kerrottiin, että "Lipeälampi on virallisesti tyhjennetty". Elokuun lopussa 1993 uutisoitiin, että " Keski-Suomen Vesi- ja

ympäristöpiiri on tilannut selvityksen Lievestuoreen Lipeälammen tyhjentämiseen liittyvistä kustannuksista ja teknisistä mahdollisuuksista", elokuussa 1997 tiedettiin, että "Lipeälammen rantaan rakennettu vedenpuhdistamo on nyt koekäytössä ja surullisenkuuluisan lammen tyhjennys alkaa ensi viikolla" ja viimein toukokuun lopussa 1999 voitiin otsikoida "Lievestuoreen Lipeälampi tyhjäksi syksyyn mennessä". " (KSML 27.5.2001.)

Vaikka kansalaisten usko välillä horjui, ympäristökeskus jatkoi taistelua Lipeälampea vastaan ja uudet suunnitelmat saivat viranomaisten hyväksynnän vuonna 2000. Tarkoituksena oli tyhjentää lampi Koivujärveen ja Päijänteeseen sekä täyttää ja maisemoida se. Uudesta käänteestä uutisoitiin laajasti eri medioissa Internetiä ja radioita myöten. Alkaneita kunnostuksia myös kritisoitiin ja muutamat kalastuskunnat tekivät valituksen Itä-Suomen ympäristölupavirastoon vaaten Koivujärveen rakennettavalle puhtaille pohjavesille tarkoitetulle ojalle omaa ympäristölupaa ja puhdistustoimien tarkempaa raportointia (KSML 16.1.2001). Kunnostukset kuitenkin etenivät ja 22.1.2002 ympäristökeskus kutsui tiedotusvälineet paikan päälle esittelytilaisuuteen. Kun "kalliiksi käynyt kolmikymmenvuotinen sota entisen Haaran sellutehtaan keittoliemen saastuttaman alueen osalta on lähellä loppua"(Radio Keski-Suomen Uutiset 23.1.2002), toisessa lähteessä uutisoitiin Lipeälammen viereisten maa-alueiden kunnostamatta jättämisestä. "Tämän kunnostuksen ulkopuolelle jää kokonaan rautatien ja läheisen Koivujärven välinen saastunut maa-alue. Itse asiassa Keski-Suomen ympäristökeskuksella ei ole edes tietoa, kuinka pahasti lipeävesi on aluetta saastuttanut. Alue rajattiin kunnostuksista pois kustannussyistä. (Radio Jyväskylä 22.1.2002.) Varsinaisella lammella kunnostusten etenemistä seurattiin tiuhaan ja täytön vaiheista uutisoitiin ahkerasti mediassa. Heinäkuussa 2004 lammen uutisoitiin jo vihertävän, ja syyskuussa Keskisuomalainen kertoi, että "Lipeälampi siirtyi historiaan maan neljänneksi kalleimpana. Lievestuoreen ympäristöongelman eliminointi maksoi viisi miljoonaa euroa. Pilaaminen saattoi aikanaan olla normaalia toimintaa. "Keskisuomalaiset pystyivät lohduttautumaan sillä, että Helsingissä, Vantaalla ja Lappeenrannassa oli jouduttu taistelemaan vielä kalliimpien ympäristönsuojeluprojektien kanssa. (KSML 2.9.2004.) Täysin ohi Lipeälammen kunnostukset eivät kuitenkaan vieläkään olleet, vaan kirjoitusten mukaan alueen vesiä seurataan vielä vuosikymmenien ajan. Myöskään kuormitusta Koivujärveen ei ollut saatu loppumaan.

Lammen ollessa pääosin paketissa, kirjoituksissa alettiin pohtia sen jatkokäyttöä. Vielä 2004 rakennuttamispäällikkö Aimo Ruokankaan mukaan paras esitys mikä hänelle oli tullut, oli ollut lammen käyttäminen lintujen kiitoratana (KSML 31.8.2004). Vuonna 2007 Laukaan kunta päätti ostaa Lipeälammen alueen Keski-Suomen Selluloosan konkurssipesästä ja kaupat lyötiin lukkoon. Tämän jälkeen otsikoissa pohdittiin jälleen, mitä alueella voitaisiin tehdä. Myös kuntalaiset otettiin mukaan esimerkiksi 4.6.2007 järjestetyssä keskustelutilaisuudessa (Radio Jyväskylä 4.6.2007). Lipeälammen alueesta uutisoitiin kehitettävän luonto- ja virkistyskohde. Myös Lievestuoreen asukkaat aktivoituivat jo muutama vuosi aiemmin toimimaan alueen maineen palauttamiseksi. Aukkaista koostunut Lievestuore-seura pyrki nostamaan kansalaisten tietouteen positiivisia asioita kotikunnastaan "Lievestuoreen Liisan Tarina"- nimeä kantavan hankkeen puitteissa. (KSML 11.11.2004.) 2000-luvun puolivälin jälkeen uutisointi Lipeälammesta hiljeni vähitellen. Viimeinen merkintä on vuodelta 2008, kun Laukaa-Konnevesi uutisoi Koivujärven valuma-alueen kunnostussuunnitelmista, joita myös tämän tutkielman kolmas aineisto-osuus käsittelee. itse Lipeälampi oli poistunut kartalta, mutta sen tuotokset tuntuivat vielä 2000-luvulla alapuolisissa järvissä. Haasteita alueella vielä riittää.

2000-luvulla siirryttiin keskustelemaan huomattavasti aiempaa enemmän kunnostusten teknillisestä toteuttamisesta. Yksityishenkilöiden kirjoitukset lähes loppuivat ja uutisointi noudatteli paljolti Keski-Suomen ympäristökeskuksen julkaisemien tiedotteiden sisältöjä. Toimijuusnäkökulmassa korostui viranomaisten rooli, toisaalta vastuunkantajana aiemmista töistä, mutta myös tulevaisuuden toimijana. Ympäristön kannalta saavutettiin parannusta, kun 1990-luvulla haittoja kokeneiden järvien kuntoa oli saatu korjattua. Monelle lienee ollut myös suuri helpotus, kun Lipeälampi vihdoinkin täyttyi maakerroksilla. Kuten todettu, ongelmat eivät kuitenkaan loppuneet siihen vaan jatkuvat vielä tänäkin päivänä. Taloudellisesti hanke on ollut erittäin suuri, kunnostusrahojen hankkimiseen ja lupamenettelyihin on uponnut paljon työtunteja ja itse kunnostuksiin valtion varoja. Lipeälampi on kuitenkin ollut Suomen mittakaavassa niin merkittävä ympäristöongelma, että rahoitukset on myönnetty. Tulevaisuuden kunnostushankkeet ovat myös pitkälti sidottuja rahoitusmahdollisuuksiin.

6.6. TASAPAINOILUA YMPÄRISTÖN, MILJOONIEN JA VAIKUTUSMAHDOLLISUUKSIEN KESKEN

Kuten historiikin ja lehtileikeaineiston antamasta yleiskuvasta voi nähdä, Lipeälammen ympäristökonfliktissa on koettu varsin monenlaisia käännteitä ja vääntöjä. Paikallisten asukkaiden ja virkamiesten edustajien välillä ei ole vallinnut kovin suurta yhteisymmärrystä siitä, mikä olisi paras tapa ratkaista Lipeälammen aiheuttamia ongelmia. Siinä missä asiantuntijat ovat yrittäneet pyrkiä mielestään parhaimpiin ratkaisuihin, on vastaan noussut paikallisten erilainen ympäristöorientaatio ja suhtautuminen lähiympäristöönsä kohdistuviin toimenpiteisiin. Paikalliset, sekä myös kauempana asuvat mutta konfliktiin kuuluvasta alueesta esimerkiksi juomaveden muodossa riippuvaiset tahot ovat olleet huolissaan siitä, että lammesta pyritään pääsemään eroon ratkaisulla jotka aiheuttaisivat heille ongelmia. Toimijuuden ja asiantuntijuuden kysymyksistä on jouduttu taistelemaan oikeuskäsittelyissä asti. Erimielisyyksien ja epäselvyyksien velloessa pahimpana aikaan kannat eri toimijoiden välillä muuttuivat hyvin jyrkiksi ja yleinen ilmapiiri keskustelusta syyttelemiseksi. Kunnostusten yhteydessä sattuneet ennustamattomat takapakit lisäsivät uskonpuutetta alueen paikallisten ja kunnostuksia toteuttavien viranomaisten välillä. Ympäristönäkökulmaan tuli keskeisesti mukaan talous, kun paikallisille maksetuista korvauksista väännettiin kättä vuosikausia.

Kuten jännittävän tarinan juonessa, tässäkin tapauksessa hektisten aikojen jälkeen koitti hiljaisempi kausi. Julkinen keskustelu väheni ja kunnostuksia jatkettiin suhteellisen rauhalliseen tahtiin. Silloin tällöin ajankohtaisista saavutuksista uutisoitiin, mutta Lipeälammen konfliktin päivänpolttavuus uutisaiheena jäi 1990-luvulle. Samaan aikaan suhtautuminen kansalaisten tietämykseen oman ympäristönsä asiantuntijoina sai tuulta purjeisiin muun muassa YVA- menettelyn kautta ja yhteistyön muodot päätöksenteossa monipuolistuivat. Aika oli parantanut Lipeälammen haavoja ja kun kunnostuksia taas alettiin suunnitella, paikallismielipide haluttiin rakentavasti mukaan viranomaisten työhön kyselyn avulla. Talousnäkökulma on ollut kiivaimpien aikojen jälkeen kysymysmerkki johon ei kiinnitetty paljoa huomiota mutta mainittakoon, että rahoituksen saaminen on edelleen kaiken suunnitellun toiminnan toteutumisen edellytys. Ympäristöorientaatio on paikallisilla asukkailla ollut läpi vuosikymmenien erittäin vahva. Vaikuttaa siltä, että ympäristölle ei voida laskea arvoa eikä mikään raha maailmassa paranna likaantuneen järven tilaa hetkessä. Ikävästä historiastaan huolimatta aina on ollut niitä ihmisiä, jotka ovat pysyneet aktiivisina ja viljelleet ideoita ongelmien ratkaisemiseksi. Ympäristön

arvostus ei ole vähentynyt vuosien saatossa, päinvastoin sen ihanne on noussut 2000-luvulla uuteen kukoistukseen, taloudellinen puoli on vaikuttamassa asioiden taustalla kaiken aikaa ja toimijuuden ilmapiiri on pikku hiljaa muotoutunut avoimemmaksi.

7. PAIKALLISMIELIPIIDE ASUKASKYSELYN POHJALTA

Tämän osion ja koko tutkimuksen lähtöideana oli Keski-Suomen elinkeino, -liikenne ja ympäristökeskuksen (ELY) rahoittama asukaskysely (ks. liite 1) Lipeälammen alapuolisten järvien ranta-asukkaille ja maanomistajille. Kappaleessa esittelen asukaskyselyn lähtökohtia, sekä käyn läpi kyselyn tuloksia. Tuloksia käsittelen kohtalaisen laajasti mutta silti valikoiduin osin, painottaen tutkimukseni yhteiskunnallista suuntausta ja kiinnostusta erityisesti toimijuuteen. Asukaskyselyn koko raportti löytyy ELY- keskuksen Internet-sivuilta kohdasta Ajankohtaista- Julkaisut:

<http://www.ely->

[keskus.fi/fi/ELYkeskukset/KeskiSuomenELY/Ajankohtaista/Julkaisut/Sivut/default.aspx](http://www.ely-keskus.fi/fi/ELYkeskukset/KeskiSuomenELY/Ajankohtaista/Julkaisut/Sivut/default.aspx) .

Raporttia myös painettiin jonkin verran ELY- keskukselle sekä kyselyalueen kuntiin. Huomattakoon, että varsinaisessa tulososiossa kohdasta 7.2. alkaen kirjoitan Keski-Suomen elinkeino, -liikenne ja ympäristökeskuksesta vanhalla, Keski-Suomen ympäristökeskuksen nimellä. Tämä sen vuoksi, että kyselyn ja raportin teon aikana vanha nimi oli vielä käytössä ja sitä on käytetty myös kaikissa raportin kuvioissa. Yhteenvedossa kohdassa 7.8. palaan taas käyttämään ELY- keskuksen nykyistä nimeä.

7.1. KYSELYN TAUSTA JA TARKOITUS

Kuten aiemmissa kappaleissa olen esittänyt, Lipeälammen aluetta on jo aiemmin kunnostettu monella tapaa, mutta täysin valmiiksi urakkaa ei ole saatu. Keski-Suomen elinkeino, -liikenne- ja ympäristökeskus on parhaillaan suunnittelemassa uutta kunnostushanketta ongelma-alueelle. Uusi hanke kulkee nimellä Koivujärven valuma-alueen kunnostushanke. Koivujärven valuma-alueella tarkoitetaan hankkeessa neljän järven muodostamaa aluetta, joka sijoittuu Laukaan ja Toivakan kuntiin Keski-Suomeen. Luonnontieteellisesti Koivujärven valuma-alue käsittää pienemmän alueen kuin hankkeen kohdealue, mutta nimestä ja aluerajauksesta on sovittu hanketta suunnitelevien tahojen kesken. Alueen järvet ovat pohjoisimmasta lähtien Koivujärvi, Vääräjärvi, Ruuhijärvi ja Keskinen. Toivakan kunnassa sijaitsevat Urakkalahti sekä Maunonen ovat asukaskyselyssä ja sen raportissa käsitelty osana Keskistä. Kyselyyn otettiin mukaan myös Lipeälammen luoteispuolella sijaitseva Leppäveden Metsolahti, sillä lammesta on valunut haitta-aineita

myös sen suuntaan. Hankkeen järvet ovat yhteydessä toisiinsa jokien kautta ja Keski-Suomen ympäristökeskus on määritellyt niiden muodostavan alueen, jolle kunnostushanketta voidaan suunnitella. Taulukossa 1 näkyy kunnostushankkeen järvien tunnuslukuja. Leppäveden Metsolahdesta ei löytynyt omia tilastoja. Kunnostushankkeen tarpeen taustoittamiseksi tehtiin asukaskysely, joka lähetettiin alueen ranta-asukkaille ja maanomistajille. Asukaskyselyllä selvitettiin paikallisten kokemuksia alueella aiemmin tehdyistä kunnostuksista, nykyisistä haitoista sekä odotuksista tulevaisuuden kunnostuksia kohtaan.

Taulukko 1. Kunnostushankkeen järvien tunnuslukuja.

	Valuma- alue	Vesiala (ha)	Rantavi- va (km)	Tilavuus x 10³ (m³)	Keskisyvyys (m)	Maksimi syvyys (m)
Koivujärvi	14.318	80,895	6,78	2283,99	2,82	8,5
Vääräjärvi	14.318	45,284	5,295	1106,1	2,44	4,8
Ruuhijärvi	14.318	66,335	6,647	1739,6	2,62	6
Keskinen- Maunonen	14.318	508,24	36,284	15750,34	3,1	17,5

Asukaskysely haluttiin toteuttaa hankkeen suunnittelun alkuvaiheessa, jotta järvien ranta-asukkaiden kokemat haitat ja mahdolliset ideat uudesta hankkeesta saataisiin mahdollisimman hyvissä ajoin otettua huomioon, ja jotta alueellinen yhteistyö paikallisten asukkaiden sekä Keski-Suomen ELY- keskuksen kanssa saisi hyvän pohjan. Tällä hetkellä Koivujärven valuma-alueen kunnostushanke on vielä alkumetreillään ja sen toteutuminen lähivuosina edellyttää rahoitusta valtakunnan tasolta.

Suunnittelin Koivujärven valuma-alueen asukaskyselyn yhteistyössä Koivujärven valuma-alueen kunnostushankkeen (KOVA) ohjausryhmän kanssa. Kaksi keskeisintä teemaa olivat valuma-alueen ranta-asukkaiden ympäristössään kokemat haitat sekä heidän toiveensa mahdollisesta uudesta kunnostushankkeesta. Kysely toteutettiin lomakepohjaisena postikyselynä. Lomake sisälsi monivalintakysymyksiä sekä avoimia kysymyksiä. Avointa tilaa pyrin jättämään mahdollisimman moniin kysymyksiin, jotta vastaajilla oli mahdollisuus kuvailla mielipiteitään myös omin sanoin.

7.1.2. AINEISTON KERUU JA RAPORTIN TYÖSTÖ

Lähetin kyselyn kesäkuussa 2009 postitse yhteensä 297 vastaanottajalle. Vastaanottajat olivat henkilöitä, jotka Laukaan ja Toivakan kuntien maan- ja kiinteistönomistusrekistereiden mukaan omistivat maata tai asunnon valuma-alueen järvien rannalta. Kyselylomakkeita lähetin yhden jokaista taloutta kohden. Lisäksi kyselyn saivat alueen osakaskuntien edustajat. Kysely toteutettiin täysin anonyymisti, vastaajien henkilötietoja ei kysytty lomakkeessa tai merkitty ylös missään vaiheessa.

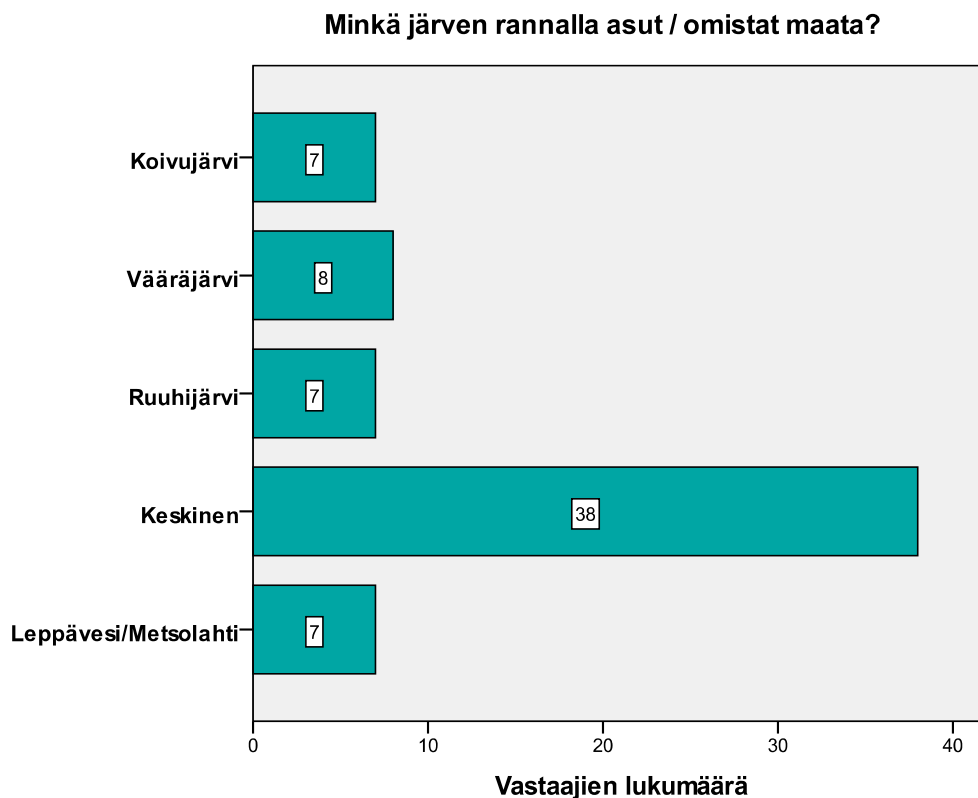
Ensimmäiseen palautusmääräaikaan mennessä vastauksia oli saapunut kohtalaisen niukasti, joten palautusaikaa päätettiin jatkaa ja tästä ilmoitettiin Paikallisuutiset lehdessä. Lopulliseen palautusaikaan elokuun 2009 loppuun mennessä kyselyjä saapui 68 kappaletta, joista 67 voitiin ottaa mukaan aineistoon yhden ollessa tyhjä. Kokonaisvastausprosentiksi sain näin 23 prosenttia. Vastausaktiivisuus jäi suhteellisen matalaksi, mutta saadut vastaukset olivat monipuolisia niin sisällöltään kuin alueelliselta edustavuudeltaan. Vastausten määrä ei ollut tulosten kannalta kynnyskysymys, sillä kyselyn tavoitteena oli ympäristökeskuksen näkökulmasta tilastollisen todennettavuuden sijasta asiasta kiinnostuneiden asukkaiden äänen kuuleminen ja heidän näkökantojensa hyödyntäminen kunnostushankkeen suunnittelussa. Vastaaminen edellytti jonkinlaista tietämystä kunnostushankkeista, mikä kenties vaikeutti vastaamista. Myös kesäinen ajankohta oli haastava ihmisten kiirehtiessä lomille. Muutama kyselylomake myös palautui virheellisen osoitetiedon vuoksi.

Vastauslomakkeiden tiedot tallensin SPSS for Windows -tilasto-ohjelmaan. Tällä ohjelmalla muodostin tuloksista erilaisia tilastollisia muuttujia ja tutkin tulosten merkitsevyyttä. Ohjelmalla tein myös raportissa esiintyvät kuvaajat. Avoimet vastaukset niputin yhdeksi tiedostoksi, jota jäsentelin sisällöllisesti. Vastauksia teemoittelemalla löysin yhtenäisiä ja toistuvia kommentteja sekä kunnostuksiin liittyviä perusteltuja ideoita. Avovastaukset olivat merkittävä tiedon ja mielenkiinnon lisääjä tilastollisten tuloksien rinnalla. Kirjoitin kyselystä loppuraportin, josta tähän tutkimukseen on poimittu osia. Raportti valmistui joulukuussa 2009. Sen jälkeen alkoi tutkimuksen kasvattaminen pro gradu-tutkielmaksi.

7.2. VASTAAJIEN TAUSTATIEDOT

Vastaajien taustatiedot muodostuivat kyselyssä heidän lähijärvestään, ovatko he vakituisia vai vapaa-ajan asukkaita, kauanko he ovat asuneet alueella ja mikä on heidän ammattiryhmänsä. Lisäksi kysyttiin paikallistoimintaan liittyviä kysymyksiä.

Vastaajien lähijärvet jakautuivat otokseen nähden tasaisesti (kuvio 1). Pienempien järvien, Koivujärven, Vääräjärven, Ruuhijärven ja Metsolahden edustajia oli vastanneissa hyvin tasainen määrä, keskimäärin seitsemän. Keskisen ilmoitti lähijärveksen huomattavasti suurempi määrä vastaajia, mikä johtuu ennen kaikkea siitä, että Keskisen ranta-alue on pinta-alaltaan huomattavasti suurempi kuin muiden järvien ja sinne lähetettiin samassa suhteessa enemmän kyselyjä. Kyselyssä Keskiseen oli sisällytetty myös Kierikka ja sen yksi osa Urakkalahti. Samoin Maunonen, valuma-alueen eteläisin järvi alue. Huikontie 618 rajaa järven Keskisestä ja useimmissa tältä alueelta tulleissa vastauksissa oli erikseen huomautettu, että on kyse nimenomaan Maunosen ranta-asukkaista. Tässä raportissa edellä mainitut alueet käsitellään osana Keskistä alkuperäisen kyselylomakkeen järvi jaon mukaisesti. Avovastaukset ja kommentit mahdollistivat yksityiskohtaisten alueiden huomioinnin. Kaikki vastaajat olivat vastanneet lähijärveä koskevaan kysymykseen.

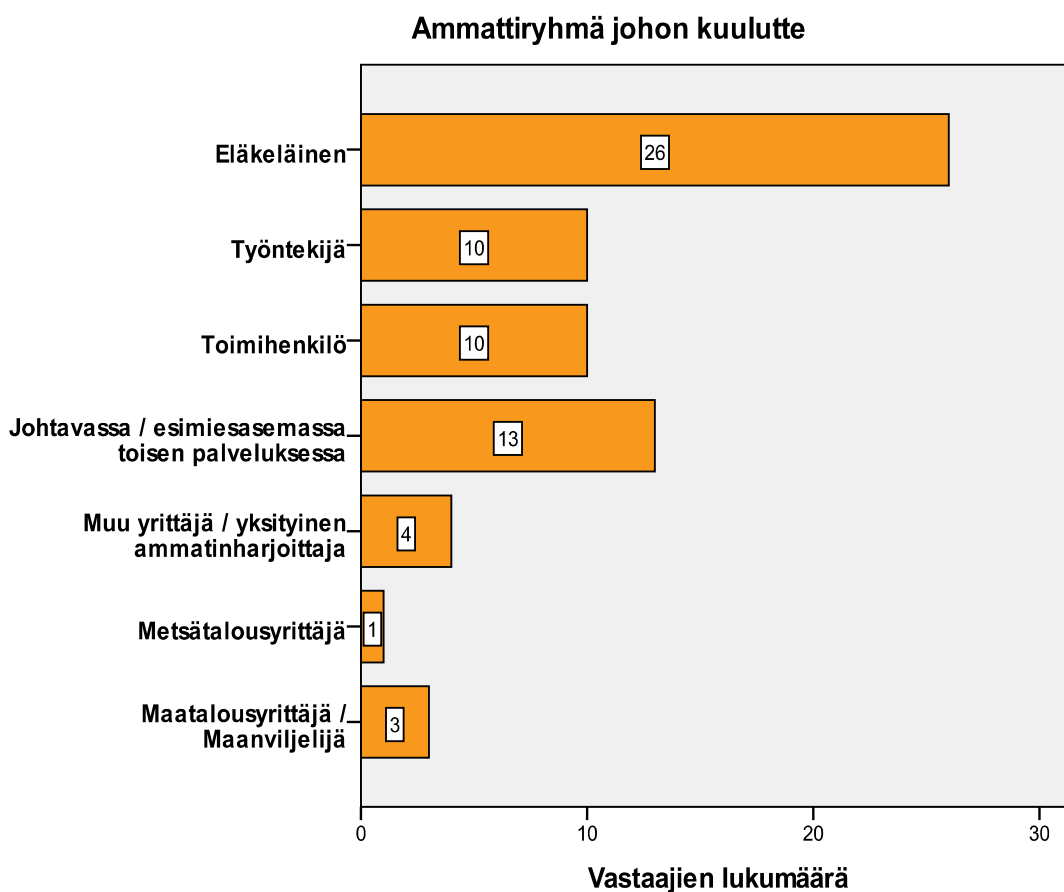


Kuvio 1. Vastaajan lähijärvi. Kokonaisvastaajamäärä 67 henkilöä.

Suurin osa vastaajista asui kyselyalueella vapaa-ajan asukkaana, heitä oli kaikista vastanneista lähes 75 prosenttia. Vakituksia asukkaita puolestaan oli 21 prosenttia. Muutama vastaaja oli jättänyt vastaamatta kysymykseen.

Vastaajien kokonaisasumisaika osoittaa, että valtaosalla asukkaista on pitkä kokemus alueesta: vastaajista 87 prosenttia ilmoitti asuneensa alueella enemmän kuin 10 vuotta, muutamat jopa useita kymmeniä vuosia. 5–10 vuotta alueella viettäneitä oli vastaajista 10 prosenttia ja vähemmän kuin viisi vuotta vain kolme prosenttia. Tähän kysymykseen olivat vastanneet kaikki vastaajat. Asumisajan pituudella on merkitystä kysyttäessä ihmisten kokemuksista jo toteutuneista kunnostuksista, jolloin pitkään alueella vaikuttaneilla voi olettaa olevan vertailupohjaa nykytilanteeseen.

Vastaajien ammattiryhmissä esiintyi monipuolisuutta (kuvio 2). Enemmistö vastaajista oli eläkeläisiä 39 prosentin edustuksella, seuraavaksi suurin joukko koostui johtavassa tai esimiesasemassa olevista henkilöistä (19%). Toimihenkilöitä ja työntekijöitä oli molempia 15 prosenttia vastaajista. Yrittäjiä tai yksityisiä ammatinharjoittajia oli joukossa kuusi prosenttia, maanviljelijöitä viisi ja metsätalousyrittäjiä kaksi prosenttia. Eläkeläisten suuri osuus selittyy osittain vapaa-ajan asukkaiden suuresta määrästä alueella (75%). Myös tähän kysymykseen olivat vastanneet kaikki vastaajat. Monipuolinen ammattirakenne tuo tuloksiin erilaisia näkökulmia.



Kuvio 2. Vastaajan ammattiryhmä. Kokonaisvastaajamäärä 67 henkilöä.

7.3. TOIMIJOIDEN ROOLIT KUNNOSTUKSISSA

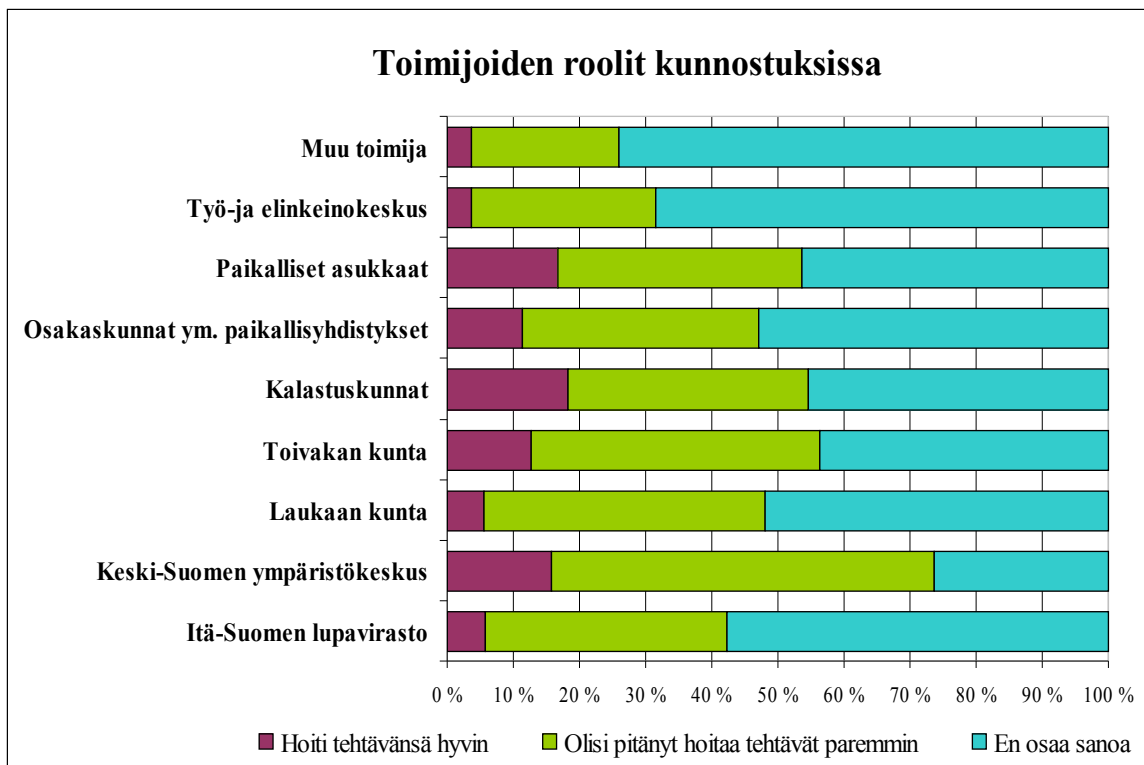
Asukaskyselyn kysymyksessä 3 vastaajia pyydettiin kuvaamaan yhdellä kolmesta vaihtoehdosta millainen kuva heille jäi eri toimijoiden rooleista Lipeälammen tapauksessa. Asteikon vaihtoehdot olivat 1: hoiti tehtävänsä hyvin, 2: olisi pitänyt hoitaa paremmin, 3: en osaa sanoa. Kysymykseen valitut yhdeksän toimijaa olivat eri tavoin kunnostuksiin liittyneitä tahoja: Itä-Suomen lupavirasto, Keski-Suomen ympäristökeskus, Laukaan kunta, Toivakan kunta, kalastuskunnat, osakaskunnat ym. paikallisyhdistykset, paikalliset asukkaat, Työ- ja elinkeinokeskus sekä muu mahdollinen toimija, joka vastaajan oli mahdollisuus nimetä.

Toimijakysymys oli ilmeisesti vastaajille haasteellinen, sillä vastaamatta jätti keskimäärin 20 prosenttia kaikista vastaajista. Myös ”en osaa sanoa” vaihtoehtoa käytti 26–74 prosenttia vastaajaa kysymyksestä riippuen. Suurin ”en osaa sanoa” prosenttiosuus saatiin toimijan ”muu toimija” kohdalla, jota juuri kukaan ei ollut määritellyt, joten tällä luvulla ei ollut merkitystä vertailussa. On ymmärrettävää, että kunnostustoimenpiteiden eri tekijöiden hahmottaminen voi olla vaikeaa, ellei ole ollut aktiivisesti mukana paikallistoiminnassa tai jotain muuta kautta päässyt seuraamaan tapahtumia. Lipeälammen kunnostuksista ei ole olemassa paljoakaan informaatiota tieteellisen tutkimuksen tai selvitysten muodossa. Lähinnä Lipeälammesta on uutisoitu mediassa, lehtien ja radion kautta, lähivuosina niissäkin harvakseltaan. Kyselyn tulosten perusteella pystytään kuitenkin nostamaan esille selkeimmän mielipiteitä herättäneet toimijat.

Yleisnäkymä toimijoiden työstä kunnostusten suhteen oli vastaajien mielestä varsin huolestuttava, sillä valtaosan mielestä kaikkien merkittävien toimijoiden ”olisi pitänyt hoitaa tehtävät paremmin”. Näistä päällimmäisenä esiin nousi Keski-Suomen ympäristökeskus, jonka 58 prosentin mielestä olisi pitänyt hoitaa tehtävänsä Lipeälammen kunnostustoimenpiteissä paremmin. 16 prosenttia vastanneista oli sitä mieltä, että kyseiset tehtävät oli ympäristökeskuksen toimesta hoidettu hyvin, loput eivät osanneet sanoa kantaansa.

Myös kaikkien muiden toimijoiden tekemisissä oli toivomisen varaa, seuraavaksi eniten kritiikkiä tehtävien hoitamisessa, eli ”olisi pitänyt hoitaa tehtävät paremmin” palautetta saivat kunnat, Toivakan kunta 44 prosenttia ja Laukaan kunta 43 prosenttia (kuva 3). Näiden jälkeen seuraavia olivat paikalliset asukkaat ja Itä-Suomen lupavirasto 37 prosentin osuudella sekä kalastuskunnat ja osakaskunnat ynnä muut paikallisyhdistykset täpärästi

yhdellä prosentilla vähemmän. Kaikista edellä mainituista toimijoista eniten ”hoiti tehtävänsä hyvin” palautetta saivat kalastuskunnat 18 prosentilla ja paikalliset asukkaat 17 prosentilla. Muut jäivät kymmenen prosentin tietämille tai reilusti sen alle.



Kuvio 3. Toimijoiden roolit kunnostuksissa. Kokonaisvastaajamäärät toimijoittain ylhäältä alas: 27, 54, 54, 53, 55, 55, 54, 57 ja 52 henkilöä.

Vastaajien näkemykset viestivät kunnostustoimenpiteiden ja laajemmin ympäristöongelmien käsittelyn vaikeudesta. Toimijoita on paljon ja lähes kaikkiin ollaan tyytymättömiä. Kuitenkin vaatimattomatkin tyytyväisyyden osoitukset kohdistuvat usein samoihin toimijoihin joita myös kritisoidaan. Toimijakysymyksen perusteella voidaan arvioida vastaajien uskovan paikallisten asukkaiden rooliin toimijoina, sillä heihin ja paikallisiin kalastuskuntiin oltiin suhteellisesti kaikkein tyytyväisimpiä. Paikallisten toimijoiden toimintaan saattaa olla helpompi vaikuttaa ja samaistua. Huolimatta kohtalaisesta tyytyväisyydestä näitä muutamia toimijoita kohtaan, tulosten yleiskuva on kuitenkin varsin synkkä. Lipeälammen tilanteen hoitamisessa kaikkien toimijoiden osalta jäi paljon parannettavaa.

”Alkuperäinen katastrofi lähti paikallisen ympäristökeskuksen toimeenpanemasta padon aukaisusta 90-luvun alussa!”

”Lammen peittäminen oli virhe. Jäte vain paketoitiin hapettomaan tilaan ja vuotaa ympäristöön pohjavesien mukana kuten ennenkin. Hapettomassa tilassa ei tapahdu edes luontaista puhdistumista, lingiinin hajoamista.”

”Kunnostus jäi kesken. Koivujärven yläosan maa-alue olisi pitänyt kunnostaa ja lisätä puhtaan veden tuloa.”

”Ilman ranta-asukkaiden toimia ei olisi tapahtunut mitään.”

”Kun tällainen ympäristörikos päästetään tapahtumaan, niin siinä ei ole hoitanut asioita hyvin muut kuin rikoksen tekijät.”

”Yleinen vaikutelma on, että kunnostukseen on käytetty paljon rahaa, mutta kunnostustoimien vaikuttavuus on ollut huono.”

”Virkamiehet ”puuhastelivat”, jämäkkyys ja ammattitaito kateissa, tyhmiä tekoja ja päätöksiä! Mm. padon aukaisu yms.”

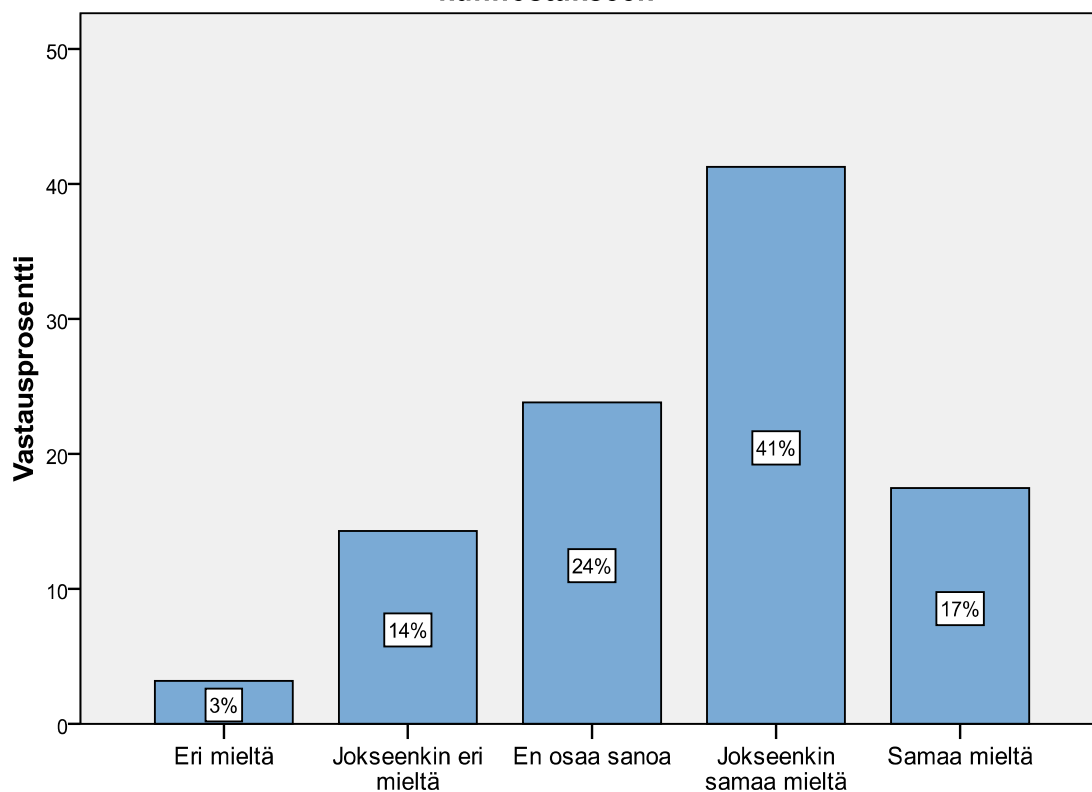
Kuten avovastauksista näkyy, kritiikki tiettyjä toimijoita ja toimenpiteitä kohtaan on varsin monimuotoista, eikä sanoja ole turhaan säästetty. Seuraavassa luvussa käsitellään vielä yksityiskohtaisemmin itse kunnostusprosessia.

7.4. MIELIPITEET VASTUUNJAOSTA JA KUNNOSTUSTEN TOTEUTUKSESTA

Asukaskyselyn kysymyksessä 4 esitettiin väittämiä jotka liittyivät kunnostusten toteutukseen ja eri ryhmien vastuunjakoon kunnostusprosessissa. Erityisesti kysymyksessä haluttiin tuoda esiin paikallisten asukkaiden roolia ja käsityksiä kunnostusten toteutuksesta. Kysymykseen kuului kuusi eri kohtaa, jotka raportoidaan tässä yksi kerrallaan, sillä niistä jokainen edustaa omaa asiaansa. Vastaajat ilmaisivat mielipiteensä valitsemalla kutakin lauseväittämää kohti sitä parhaiten kuvaavan vaihtoehdon viisiportaisella asteikolla (1= eri mieltä, 2= jokseenkin eri mieltä, 3= en osaa sanoa, 4= jokseenkin samaa mieltä, 5= samaa mieltä). Jokaisesta lauseväittämästä on muodostettu frekvenssikuvaaja, jota tarkastelemalla selvitetään vastaajien näkemyksiä asiasta. Tarkastelussa on myös kiinnitetty huomiota mahdollisiin näkemyseroihin vakituisten ja vapaa-ajan asukkaiden kesken. Vakituisten ja vapaa-ajan asukkaiden näkemyksiä käsiteltäessä on otettava huomioon, että kyselyyn vastanneista 22 prosenttia oli vakituksia, ja 78 prosenttia vapaa-

ajan asukkaita. Tämä tarkoittaa sitä, että vakituisten asukkaiden näkemyksissä yksittäisen henkilön vastaus muuttaa kokonaistulosta herkemmin.

Väittämä 1. Paikalliset asukkaat olivat tietoisia ja ottivat kantaa Lipeälammen kunnostukseen

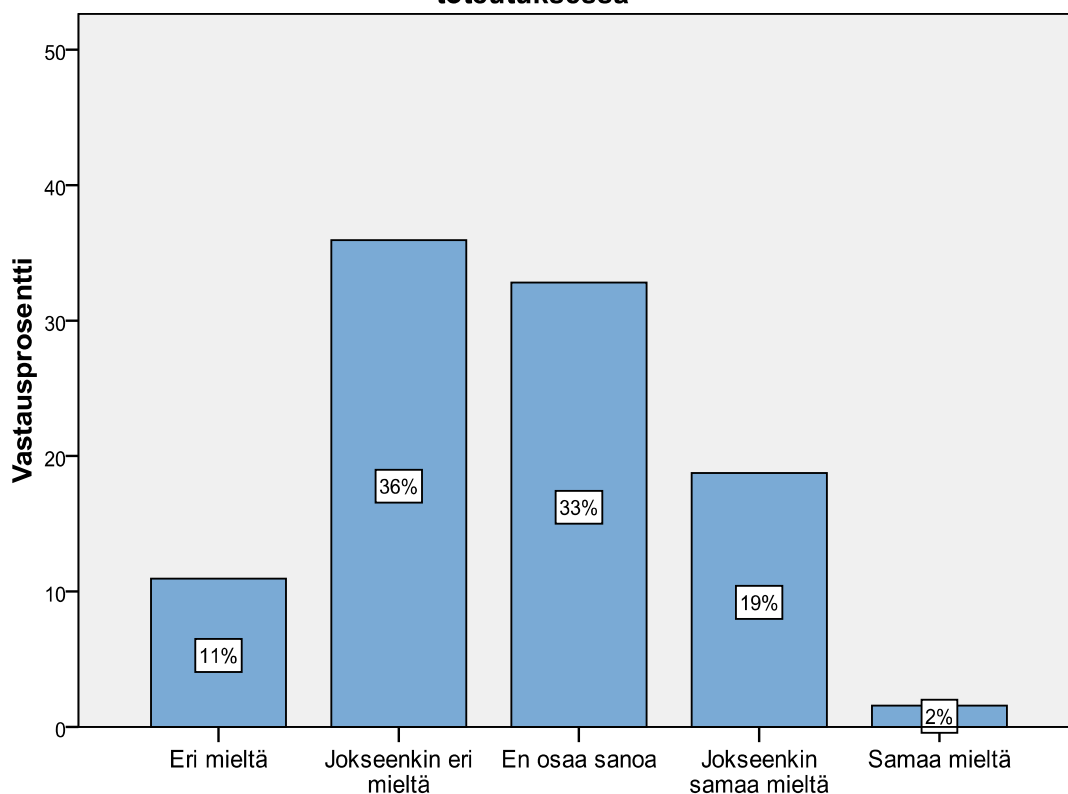


Kuvio 4. Paikallisten tietoisuus kunnostuksista. Kokonaisvastaajamäärä 63 henkilöä.

Ensimmäisessä lauseväittämässä mitattiin paikallisten asukkaiden aktiivisuutta kunnostustoimenpiteitä kohtaan. Kuten kuvio 4 on selvästi nähtävissä, suurin osa vastanneista oli sitä mieltä, että paikalliset tiesivät jokseenkin hyvin kunnostustoimenpiteistä ja asioihin myös otettiin kantaa. Vain muutama vastaaja oli ollut täysin eri mieltä asiasta, he olivat kaikki alueen vakituksia asukkaita. Muita merkittäviä eroja vakituisten ja vapaa-ajan asukkaiden näkemyksissä ei tämän väittämän kohdalla ollut. Tästä kysymyksestä ei selviä, miten paikalliset ovat käytännössä ottaneet kantaa kunnostuksiin, mutta edeltävän kysymyksen (3) ja aiemman aineiston tiimoilta voidaan päätellä, että ainakin kalastuskunnat ovat olleet toiminnassa mukana. Lipeälammen

ongelmien alkuaikoina aiheesta tiedotettiin paljon eri medioissa, kuten myös tämän tutkimuksen toisesta sisältöosuudesta selvisi.

Väittämä 2. Paikallisten asukkaiden mielipiteet otettiin huomioon kunnostuksen toteutuksessa



Kuvio 5. Paikallisten huomiointi kunnostuksen toteutuksessa. Kokonaisvastaajamäärä 64 henkilöä.

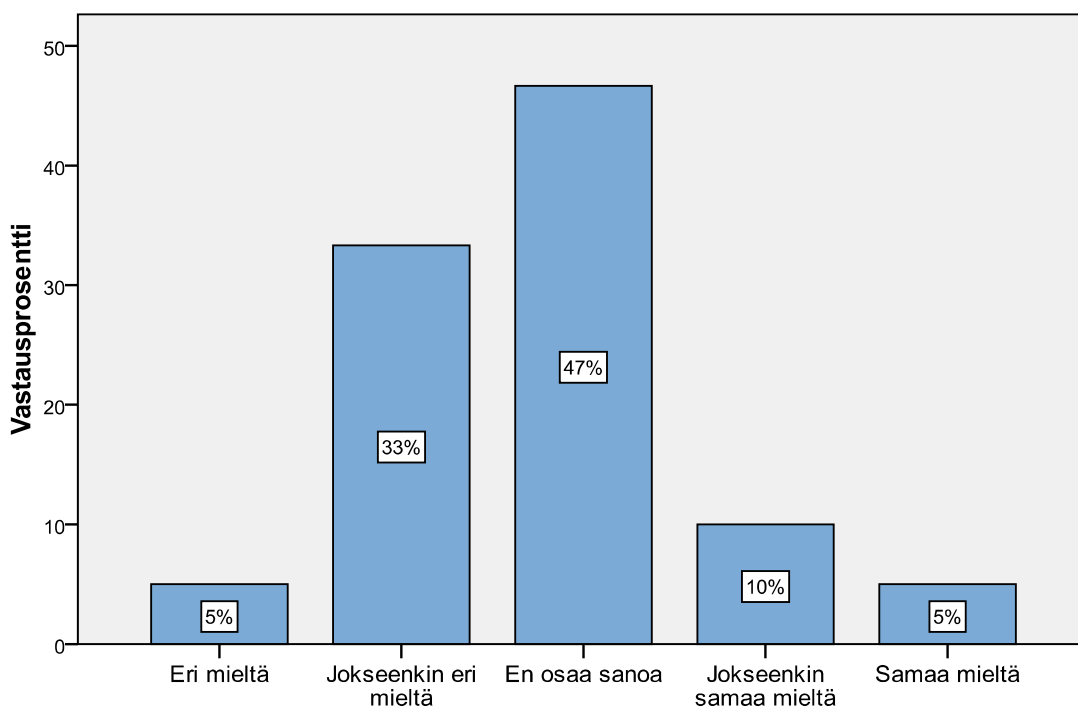
Seuraavasta lauseväittämästä selviää, että tietoisuudesta ja kannanotoista huolimatta lähes puolet vastaajista on kokenut, ettei paikallisten asukkaiden mielipiteitä ole kuitenkaan huomioitu tarpeeksi kunnostuksen toteutuksessa (kuvio 5). Joka kolmas vastaaja jätti ottamatta kantaa asiaan. Vakituiset asukkaat olivat vielä hieman vapaa-ajan asukkaita vahvemmin sitä mieltä, että heitä ei ole otettu huomioon tarpeeksi. Vakituksista asukkaista 71 prosenttia oli väittämän kanssa eri tai jokseenkin eri mieltä. Vapaa-ajan asukkailla vastaava luku oli 38 prosenttia. Näistä luvuista voi päätellä paikallisten roolin kunnostuksien toteutuksessa olleen monelle ylipäättään epäselvä. Vaikutuskanavista ja mahdollisuuksista ei ole kenties tiedetty tarpeeksi, tai paikallisten mielipiteiden merkitys

pitkässä ja moniulotteisessa kunnostusprosessissa on jäänyt vähäiselle huomiolle. Kuten eräs vastaaja asian ilmoitti:

”En osaa vastata kun en tiedä ketä on kuultu ja ketä ei.”

Yhteensä reilu 20 prosenttia vastaajista oli kuitenkin kokenut paikallisten mielipiteillä olleen painoarvoa kunnostuksen toteutuksessa, joten voisi ajatella, että joko erinäisten aktiivisten asukkaiden tai pienemmän paikallisen ryhmittymän ääni on jossain määrin päässyt kuuluviin.

Väittämä 3. Yhteistyö asukkaiden, kuntien ja asiantuntijoiden kanssa toimi hyvin



Kuvio 6. Eri tahojen yhteistyö. Kokonaisvastaajamäärä 60 henkilöä.

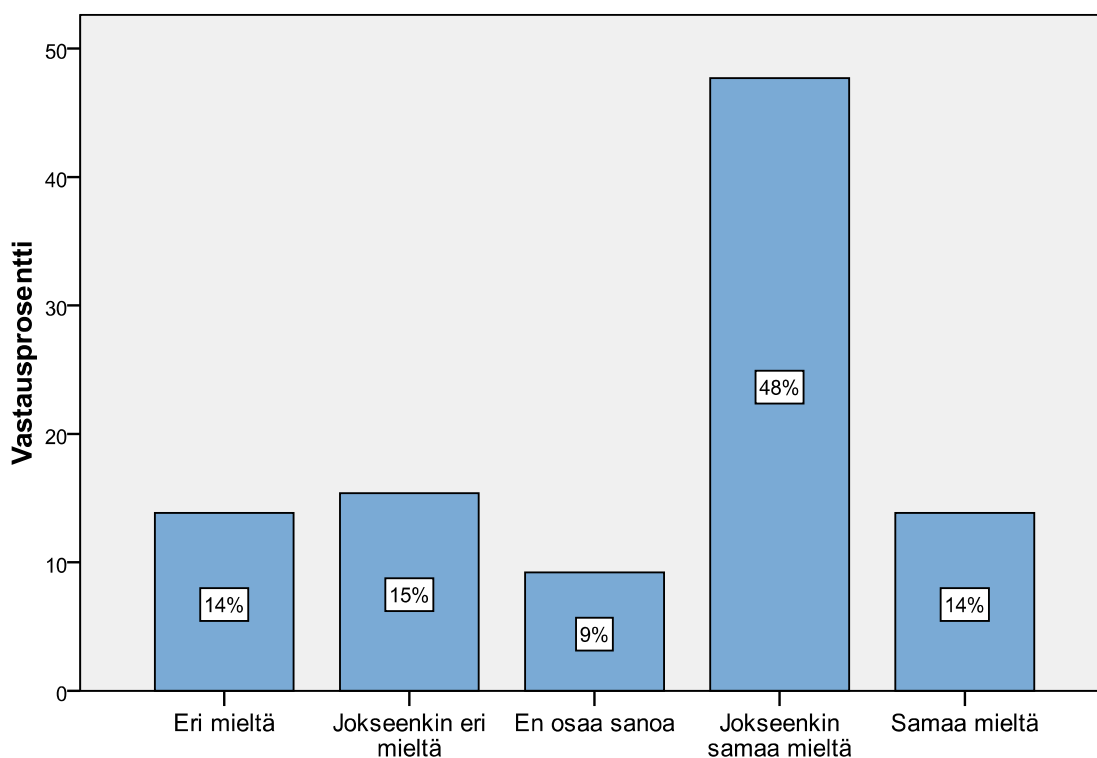
Kolmas lauseväittämä kuvasi yhteistyön sujuvuutta kunnostuksen toteutuksessa. Kuten edellä olevat kohdat ovat osoittaneet, koko kunnostusprosessi lienee ollut varsin epäselvä ja monimutkainen paikallisen asukkaan näkökulmasta. Vaikka yhteistyötä ainakin Keski-Suomen ympäristökeskuksen ja kuntien kanssa tehdään, asukkaille asti tieto ja mahdolliset toimintamuodot osallistua yhteistyöhön eivät näytä kulkeutuvan. Tietenkin on tapauskohtaista, kuinka yhteistyötä lähdetään kunnostushankkeessa toteuttamaan. Lähes

puolet vastaajista ei osannut sanoa mielipidettään eri toimijoiden yhteistyöstä Lipeälammen kunnostuksen osalta (kuvio 6). Kuten eräs vastaaja asian omin sanoin kiteytti:

”Vaikea asia maallikon ottaa kantaa!”

Joka kolmas vastaaja oli sitä mieltä, että yhteistyö ei toiminut hyvin. Muutama vastaaja oli myönteisellä kannalla, mutta yleisvaikutelma yhteistyön toimivuudesta tai edes sen tunnettavuudesta jäi heikoksi. Myös tämän väittämän kohdalla ennen kaikkea vakituiset asukkaat olivat sitä mieltä, että yhteistyö ei ole ollut toimivaa. Heistä 62 prosenttia oli jokseenkin eri mieltä väittämän kanssa, kun taas vapaa-ajan asukkaista 30 prosenttia oli eri tai jokseenkin eri mieltä. Yhteistyö monen erilaisen toimijan kesken on haastavaa, mutta onnistuessaan myös hyvin palkitsevaa, sillä esimerkiksi paikallisilla asukkailla ja tässä tapauksessa ympäristöalan asiantuntijoilla voi olla varsin erilaista tietoa ja näkemyksiä kunnostustoimenpiteistä. Ilman paikallisten asukkaiden mukanaoloa hankkeet ovat herkempiä kritiikille ja vastustukselle. Vastuunjaon kysymykset eivät ole yksinkertaisia.

Väittämä 4. Lipeälammen kunnostus paransi lähijärveni tilaa

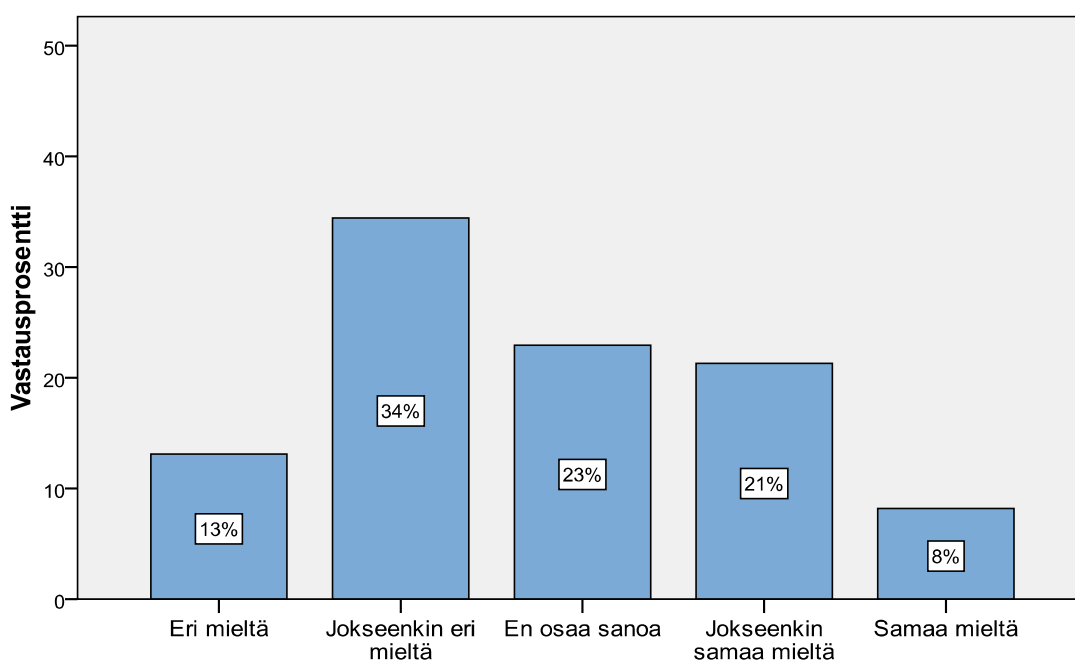


Kuvio 7. Kunnostuksen vaikutus vastaajan lähijärveen. Kokonaisvastaajamäärä 65 henkilöä.

Neljäs lauseväittämä oli kysymyksenä yksinkertaisempi ja sai varsin vähän ”en osaa sanoa” ääniä. Suurin osa vastaajista oli sitä mieltä, että Lipeälammen kunnostus oli parantanut heidän lähijärvensä tilaa ainakin jonkin verran (kuvio 7). Ääripäissä oltiin eri mieltä ja samaa mieltä tasaisesti 14 prosentin verran, mutta selkeä enemmistö uskoi kunnostuksen positiivisiin vaikutuksiin. Vastaajan lähijärvestä riippuen kunnostus oli vaikuttanut hyvin eri tavoin, ongelman alkulähteen läheisyydessä Koivujärvellä kunnostuksen tarve koettiin edelleen akuuttina ja tyytyväisyys jo tehtyyn kunnostukseen oli vähäisin. Erot vakituisten ja vapaa-ajan asukkaiden näkemyksistä tässä väittämässä osoittivat, että vapaa-ajan asukkaat olivat vielä vakituisia tyytyväisempiä kunnostukseen. Heistä 67 prosenttia oli samaa tai jokseenkin samaa mieltä väittämän kanssa. Vakituista asukkaista tätä mieltä oli 43 prosenttia. Yhtä moni vakituinen asukas oli myös sitä mieltä, ettei kunnostus ollut parantanut vastaajan lähijärven tilaa. Suurin osa näistä vastaajista edusti odotetusti Koivujärveä.

Tämän lauseväittämän tulokset kuitenkin osoittavat, että hiukan hatarasta yhteistyöstä ja paikallisten epäselvistä vaikuttamismahdollisuuksista huolimatta tähän mennessä tehty kunnostus on koko valuma-alueen mittakaavassa ollut ainakin osittain menestyksenkäs.

Väittämä 5. Kunnostustoimenpiteistä tiedotettiin tarpeeksi



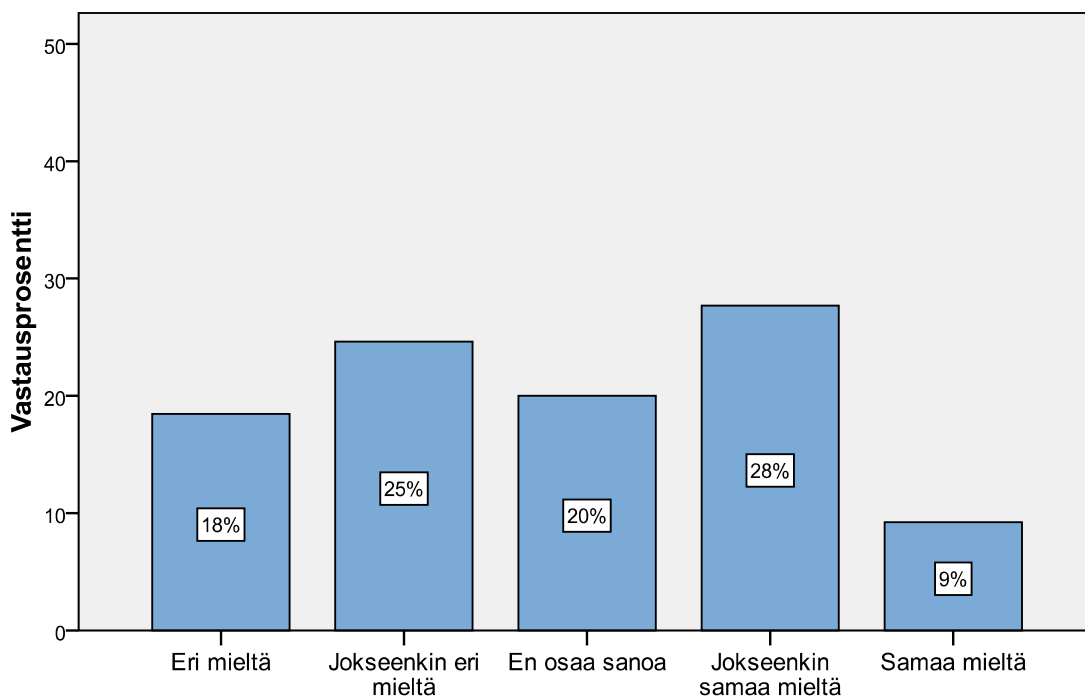
Kuvio 8. Kunnostustoimenpiteistä tiedottaminen. Kokonaisvastaajamäärä 61 henkilöä.

Viides lauseväittämä käsitteli kunnostustoimenpiteistä tiedottamista, olettaen vastaajien käsittävän sen muun muassa Keski-Suomen ympäristökeskuksen tiedottamiseksi, sillä ympäristökeskus nähtiin asian tärkeimpänä toimijana. Tulokset jatkavat samalla epätietoisuuden linjalla, lähes puolet (47%) vastaajista oli täysin tai jokseenkin sitä mieltä, ettei toimenpiteistä ollut tiedotettu tarpeeksi (kuviot 8). Näkemykset vakituisten ja vapaaajan asukkaiden kesken olivat yhtenäisiä. Tiedotuksen puutetta kritisoitiin myös avovastauksessa:

”Tämä kysely on ensimmäinen vuoden 1968 jolloin tehtaan sulkemisen jälkeen jotain parannustoimenpiteistä kuulen, vaikka omistan rantoja sekä Leppäveden että Keskisen rannoilla.”

Vajaa 30 prosenttia vastaajista oli saanut tietoa kunnostuksista, joten täysin uutispimennossa vastaajat eivät ole olleet. Tiedotusta on monenlaista, Keski-Suomen ympäristökeskus tiedottaa kunnostustoimenpiteiden ajankohtaisista asioista omilla nettisivuillaan, jonka lisäksi tiedotteet välitetään myös muuhun mediaan kuten lehdistölle ja radioon. Lipeälammen ympäristöongelmat olivat aiemmin usein esillä paikallismediassa, mutta tällä hetkellä Lipeälammesta uutisoidaan enää harvoin. Koivujärven valuma-alueella voidaan vastaajien taustatietojen perusteella nähdä vaikuttavan varsin paljon ikääntyneempää väestöä, jonka kaikki jäsenet eivät välttämättä ole tottuneet sähköiseen tiedonhankintaan. Tällöin myöskään tiedotus kunnostustoimenpiteistä ei välttämättä tavoita kaikkia asianomaisia, mikä voi osaltaan selittää vastaajien tyytymättömyyttä tiedottamiseen.

Väittämä 6. Olen tyytyväinen ympäristökeskuksen toimintaan kunnostuksen suhteen



Kuvio 9. Tyytyväisyys Keski-Suomen ympäristökeskukseen. Kokonaisvastaajamäärä 65 henkilöä.

Viimeinen eli kuudes lauseväittämä kokosi yhteen vastaajien käsitykset Keski-Suomen ympäristökeskuksen toiminnasta. Tulosten jakauma oli varsin tasainen etenkin mielipiteiltään hieman neutraaleimmissa vaihtoehdoissa. Ääripäässä eri mieltä olevien osuus oli kuitenkin kaksi kertaa sen suuruinen, kuin samaa mieltä olevien osuus (kuvio 9). Täten ympäristökeskuksen toimintaan ollaan jonkin verran tyytymättömämpiä kuin tyytyväisiä.

Tämän lauseväittämän kohdalla vakituisten ja vapaa-ajan asukkaiden näkemyserot olivat taas selvemmät. Vakituksista asukkaista 57 prosenttia oli eri tai jokseenkin eri mieltä tyytyväisyydestä ympäristökeskukseen, kun vapaa-ajan asukkailla sama luku oli 38 prosenttia. Vain 14 prosenttia vakituksista asukkaista koki olleensa tyytyväinen ympäristökeskuksen toimintaan, kun taas vapaa-ajan asukkaista jopa 44 prosenttia oli tätä mieltä.

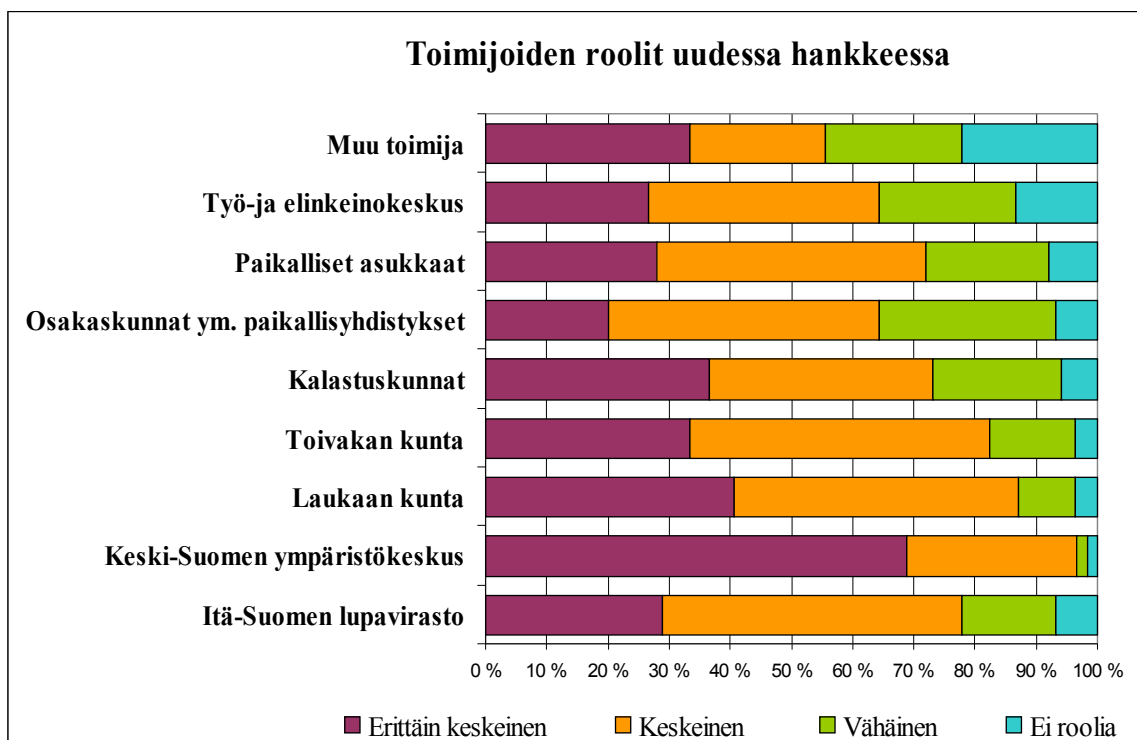
Kysymyskokonaisuuden aiempia kohtia tulkiten voidaan päätellä, että kunnostuksiin ja niiden tuloksiin ollaan tyytyväisiä, mutta toimintamuodoissa ja paikallisten asukkaiden mukaan ottamisessa prosessiin olisi vielä kohtalaisen paljon parannettavaa.

7.5. TOIMIJAT SUUNNITTEILLA OLEVASSA KUNNOSTUSHANKKEESSA

Asukaskyselyn seitsemännessä kysymyksessä vastaajia pyydettiin arvioimaan neliportaisella asteikolla, mitkä ovat niitä toimijoita, joiden he toivoisivat ottavan vastuuta ja olevan keskeisiä uuden kunnostushankkeen toteuttamisessa. Asteikon vaihtoehdot olivat 1: ei roolia, 2: vähäinen rooli, 3: keskeinen rooli, 4: erittäin keskeinen rooli. Kysymykseen valitut yhdeksän toimijaa olivat samat kuin kohdan 7.3. toimijat: Itä-Suomen lupavirasto, Keski-Suomen ympäristökeskus, Laukaan kunta, Toivakan kunta, kalastuskunnat, osakaskunnat ym. paikallisyhdistykset, paikalliset asukkaat, Työ- ja elinkeinokeskus sekä muu mahdollinen toimija, joka vastaajan oli mahdollisuus nimetä.

Toimijoiden rooleista uuden kunnostushankkeen suhteen oltiin varsin yksimielisiä. Lähes kaikki vastaajat (97%) olivat sitä mieltä, että Keski-Suomen ympäristökeskuksen rooli mahdollisen uuden kunnostushankkeen toteutuksessa oli erittäin keskeinen tai keskeinen. Vaikka aiemmin käsitellyssä raportin kohdassa Keski-Suomen ympäristökeskuksen toimiin jo toteutettujen kunnostushankkeiden osalta oltiin varsin tyytymättömiä, asetettiin sille vahvoja odotuksia tulevaisuuteen.

Seuraavaksi keskeisimpinä toimijoina (yhteisprosentilla arvosanoista erittäin keskeinen ja keskeinen) pidettiin kuntia, Laukaan kuntaa 87 prosentilla ja Toivakan kuntaa lähes samoin lukemin 82 prosentilla (kuvio 10). Myös seuraavat kolme toimijaa ylsivät yli 70 prosentin linjaan, nämä olivat järjestyksessä Itä-Suomen lupavirasto, kalastuskunnat ja paikalliset asukkaat. Kaksi jäljelle jäänyttä toimijaa, Työ- ja elinkeinokeskus sekä osakaskunnat saivat nekin noin 65 prosentin kannatuksen. Kaiken kaikkiaan vastaajat arvioivat siis jokaisen mahdollisen toimijan kohtalaisen keskeiseksi. Keski-Suomen ympäristökeskus ja alueen kunnat ovat kunnostushankeprosesseissa usein kaikkein näkyvimmit toimijat suunnitteluasteelta lähtien. On myös huomattavaa, että kolme neljästä vastaajasta mieltää paikallisten roolin keskeisenä. Tasaisen korkeat prosentit toimijoiden kesken viittaavat vastaajien mielestä kenties myös yhteistyön tarpeeseen.



Kuvio 10. Toimijoiden roolit uudessa hankkeessa. Kokonaisvastaajamäärät toimijoittain ylhäältä alas: 9, 45, 50, 45, 52, 57, 54, 61 ja 45 henkilöä.

”Ympäristökeskuksella olisi näytön paikka saada sulka hattuun, pr:ää puljulle. Ei olisi vain antamassa määräyksiä vaan myös toimijana.”

”Yksityinen yritys toteuttamaan työ. Ympäristökeskus on liian kallis ja hidas työn toteuttaja. Valvojan rooli sille sopii. Ylimpänä valvojana tulee olla J-S vesioikeus.”

”Yhteistyö!”

”Tällaisista hankkeista kantavat julkiset toimijat asiantuntijavastuun, kalastuskunnat ja asukkaat ovat alueen käyttäjiä ja siten yhteistyö-näkökulmasta heidän kuuleminen erittäin tärkeää, mutta keskeistä vastuuta pitää kantaa viranomaisen, jolle tämän alueen asiat kuuluvat (=K-S ympäristökeskus).”

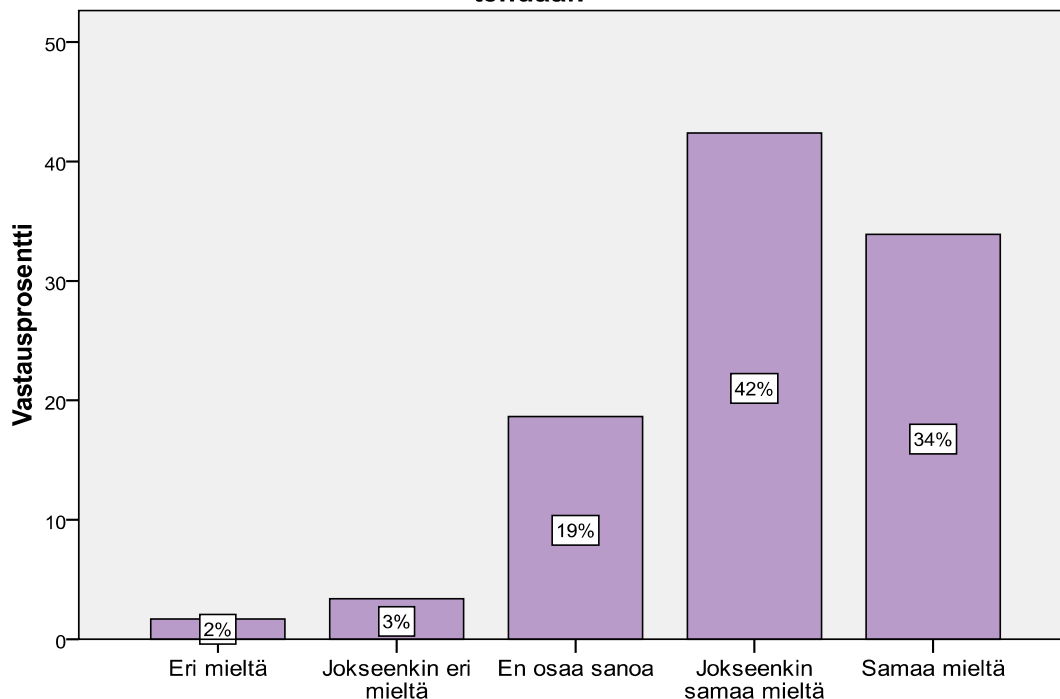
”EU vois olla rahoittajana koska sinne maksamme jäsenmaksuja.”

Avoimista vastauksista on nähtävissä, että vaikka Keski-Suomen ympäristökeskus sai kyselyssä valtaosan äänistä keskeisenä toimijana, myös mielenkiintoisia toimijaehdokkaita joita kyselyn vaihtoehtoihin ei ollut listattu nousi esille.

7.6. MIELIPITEET VASTUUNJAOSTA JA UUDEN HANKKEEN SUUNITTELUSTA

Asukaskyselyn viimeisessä kysymyksessä esitettiin lauseväittämiä jotka liittyivät uuden suunnitellun kunnostushankkeen toteutukseen ja eri ryhmien vastuunjakoon suunnitteluprosessissa. Erityisesti kysymyksessä haluttiin tuoda esiin paikallisten asukkaiden käsityksiä heidän roolistaan ja mielipiteistään tulevia kunnostuksia kohtaan. Kysymyksen kuusi kohtaa raportoidaan yksittäin, sillä ne edustavat erilaisia asioita. Vastaajat ilmaisivat mielipiteensä väittämästä valitsemalla sitä parhaiten kuvaavan vaihtoehdon viisiportaisella asteikolla (1= eri mieltä, 2= jokseenkin eri mieltä, 3= en osaa sanoa, 4= jokseenkin samaa mieltä, 5= samaa mieltä). Lauseväittämästä on muodostettu frekvenssikuvaaja, joka auttaa hahmottamaan vastaajien näkemyksiä. Myös vakituisten ja vapaa-ajan asukkaiden näkemyseroihin on kiinnitetty raportoinnissa huomiota. Vakituisten ja vapaa-ajan asukkaiden näkemyksiä käsiteltäessä on otettava huomioon, että kyselyyn vastasi kaiken kaikkiaan 22 prosenttia oli vakituisia, ja 78 prosenttia vapaa-ajan asukkaita. Täten vakituisten asukkaiden näkemyksissä yksittäisen henkilön vastaus muuttaa kokonaistulosta herkemmin.

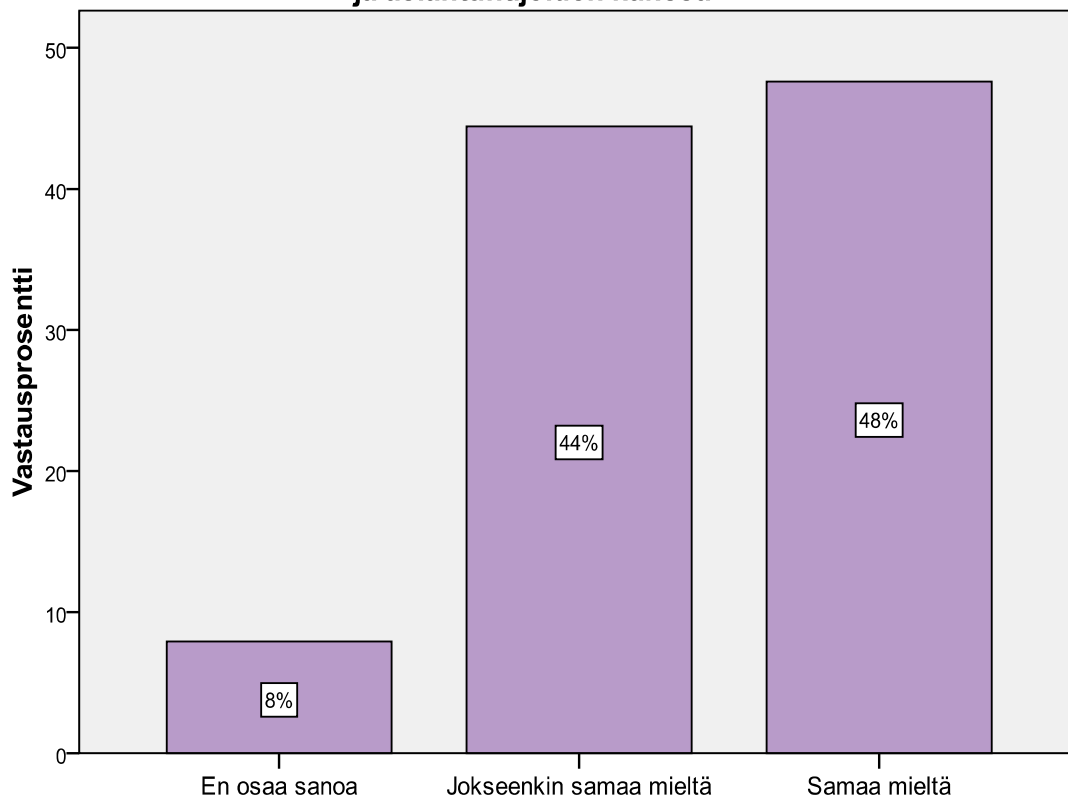
1. Haluan olla mukana vaikuttamassa siihen, mitä lähijärvelleni mahdollisesti tehdään



Kuvio 11. Paikallisten osallisuus hankkeen suunnittelussa. Kokonaisvastaajamäärä 59 henkilöä.

Ensimmäinen lauseväittäjä mittasi paikallisten vaikutushalukkuutta suunniteltuun kunnostushankkeeseen. Kuten kuviosta 11 nähdään, suurin osa (yhteensä 76%) oli samaa tai jokseenkin samaa mieltä siitä, että he haluavat olla mukana vaikuttamassa lähijärvensä toimenpiteisiin. Muutama yksittäinen vastaaja oli eri mieltä, ja noin joka viides ei osannut ottaa kantaa asiaan. Vapaa-ajan asukkaat olivat vielä hiukan vakituisia asukkaita vahvemmin sitä mieltä, että he haluavat olla vaikuttamassa lähijärvensä asioihin. Vapaa-ajan asukkaista 79 prosenttia oli tätä mieltä, kun vakituisista asukkaista 69 prosenttia oli samaa tai jokseenkin samaa mieltä väittämän kanssa. Johtopäätöksenä tuloksista voidaan kuitenkin selkeästi nähdä, että ihmisillä on kiinnostusta olla mukana kunnostushankkeessa tavalla tai toisella.

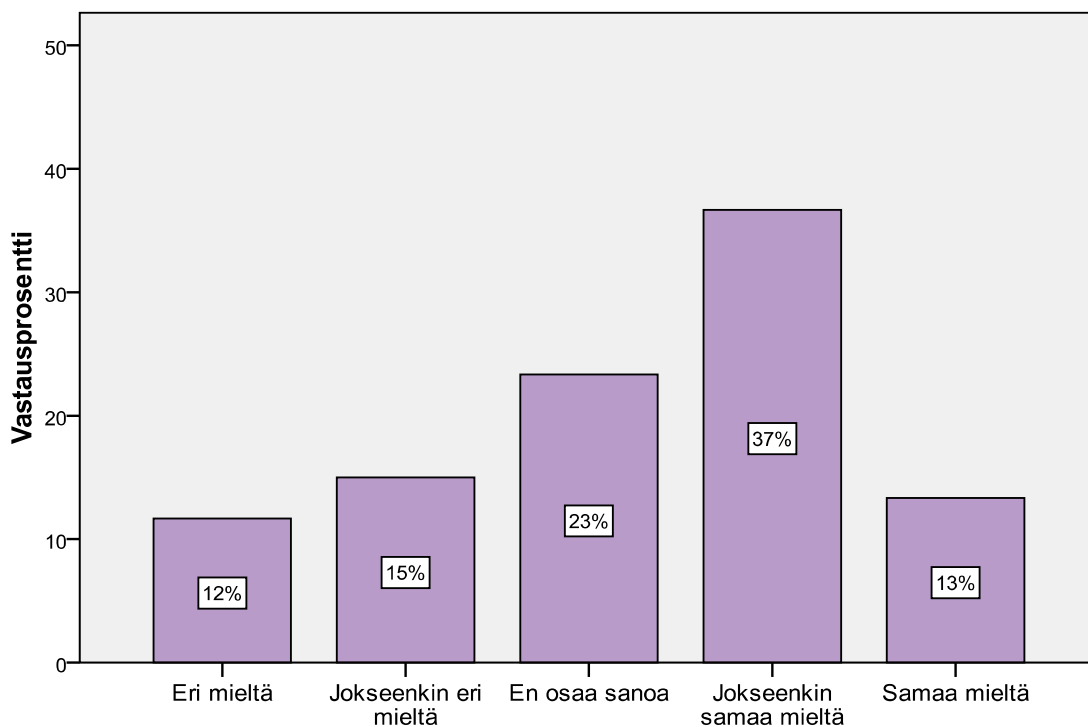
2. Kunnostustoimenpiteistä tulee päättää yhteistyössä paikallisten asukkaiden ja asiantuntijoiden kanssa



Kuvio 12. Yhteistyö kunnostustoimenpiteissä. Kokonaisvastaajamäärä 63 henkilöä.

Toisessa lauseväittämässä vastaajat olivat hyvin yksimielisiä siitä, että kunnostustoimenpiteistä täytyy päättää yhteistyössä paikallisten ja asiantuntijoiden kesken (kuvio 12). Kukaan vastaajista ei ollut eri mieltä väittämän kanssa, muutama ei osannut sanoa kantaansa. Heistä enemmistö oli vakituksia asukkaita. Vastaajat ovat painottaneet yhteistyön tärkeyttä kyselyn aiemmissakin kohdissa ja nämä tulokset vahvistavat yhteistyön tarvetta. Yhteensä 92 prosenttia vastaajista piti yhteistyötä eri tahojen kesken tärkeänä. Pohdittavaksi eri toimijoille jää, kuinka tätä yhteistyötä voidaan toteuttaa.

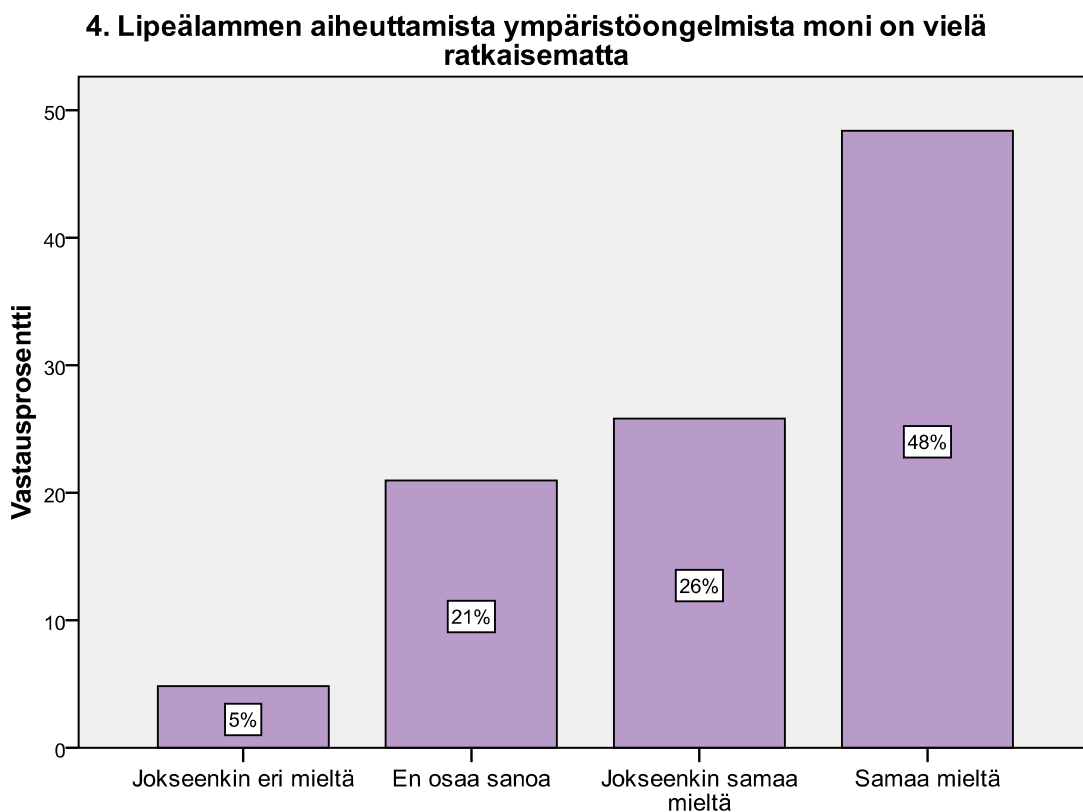
3. Paikallisilla asukkailla on vastuu ottaa kantaa ja osallistua kunnostuksiin



Kuvio 13. Paikallisten rooli hankkeessa. Kokonaisvastaajamäärä 60 henkilöä.

Kolmas lauseväittäjä jakoi vastaajien mielipiteet tasaisemmin. Väittämän mukaan paikallisilla asukkailla on vastuu ottaa kantaa ja osallistua kunnostuksiin. Väittäjä itsessään on hieman ongelmallinen, sillä se sisältää periaatteessa kaksi eri asiaa, ottaa kantaa ja osallistua, joista ihmisillä voi olla eriäviä mielipiteitä. Mutta jos oletetaan, että ne jotka ottavat kantaa haluavat myös osallistua, voidaan analysoida tuloksia selkeämmin. Tämänkin väittämän kohdalla puolet vastaajista oli samaa tai jokseenkin samaa mieltä paikallisten roolista (kuvio 13). Lähes joka neljäs ei kuitenkaan osannut sanoa kantaansa ja vielä hieman useampi oli eri mieltä. Alueen vakituiset asukkaat olivat tasaisesti väitteen puolesta ja vastaan. Heistä jopa 31 prosenttia oli eri tai jokseenkin eri mieltä väitteen kanssa, kun taas 38 prosenttia vakituista asukkaista oli jokseenkin samaa tai samaa mieltä. Vapaa-ajan asukkaista vain joka viides oli sitä mieltä, ettei paikallisilla ole vastuuta ottaa kantaa ja osallistua kunnostuksiin. Vakituisten asukkaiden ristiriitaiset näkemykset väittämästä voivat johtua siitä, että osallistumisen keinot ovat epäselviä vaikka asia koskettaa heitä läheisesti. Vastuun kunnostuksista voidaan myös nähdä kuuluvan jollekin

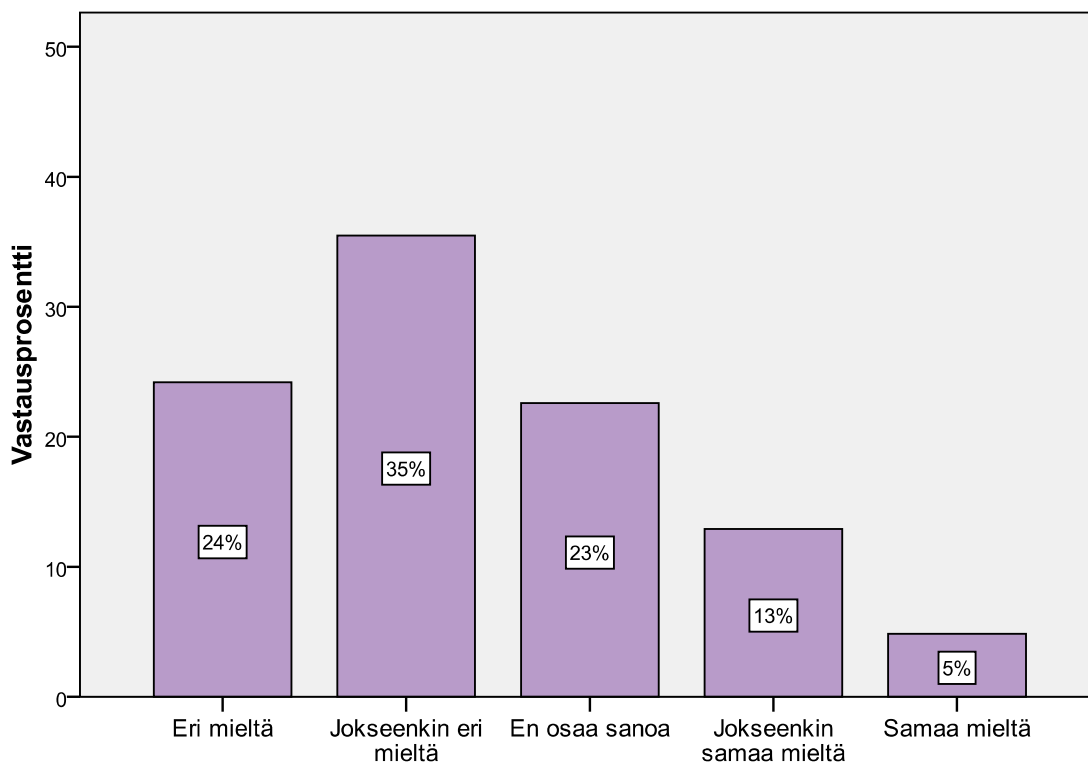
muulle taholle, kuten viranomaisille. Jos alueellinen yhteistyö ei ole tiivistä, paikallisten mahdollisuudet osallistua kunnostushankkeisiin voivat olla tilanteesta riippuen rajoitettuja.



Kuvio 14. Ympäristöongelmat. Kokonaisvastaajamäärä 62 henkilöä.

Neljäs lauseväittäjä käsitteli yleisemmällä tasolla vastaajien mielipiteitä Lipeälammen aiheuttamista ympäristöongelmista ja toisaalta kunnostusten tarpeellisuudesta. Vastaajat olivat vahvasti samaa tai jokseenkin samaa mieltä siitä, että moni ympäristöongelmista on vielä ratkaisematta. Näin arvioi yhteensä 74 prosenttia vastaajista (kuvio 14). Joka viides ei osannut sanoa mielipidettään ja muutama henkilö oli eri mieltä väittämän kanssa. Kaikki väittämän kanssa eri mieltä olleet vastaajat olivat vapaa-ajan asukkaita. Tulokset puoltavat varsin selvästi uuden kunnostushankkeen tarpeellisuutta alueella.

5. Tiedotus uuden kunnostushankkeen suunnittelusta on ollut riittävää



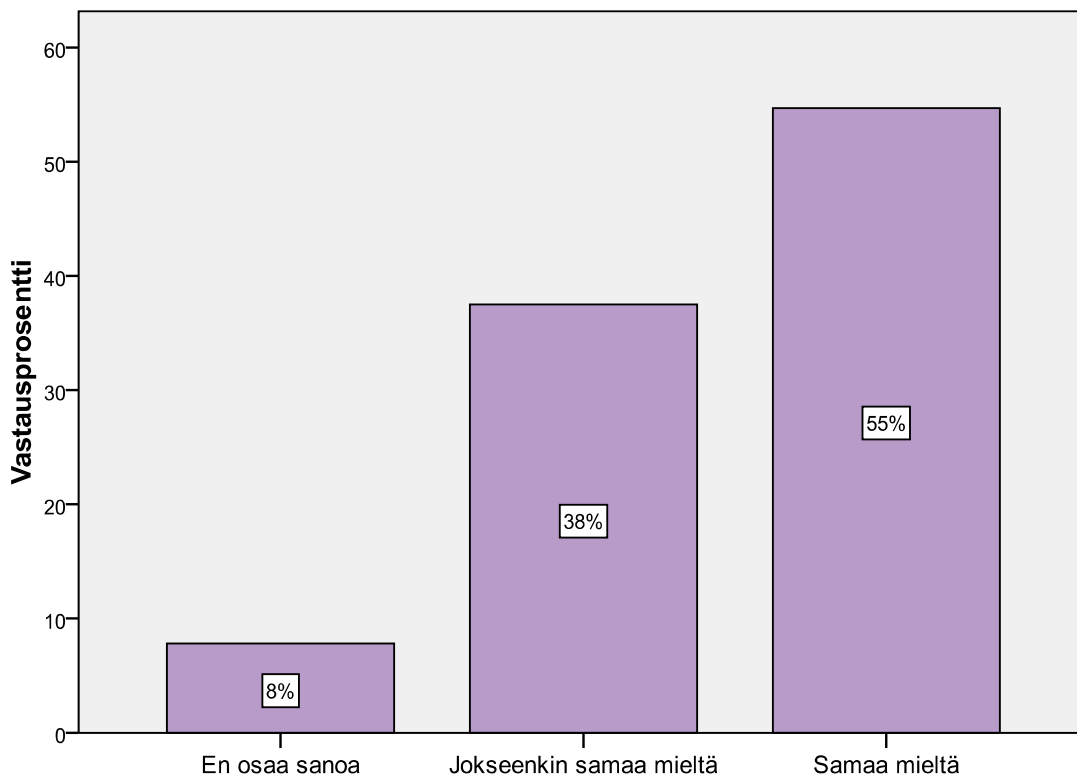
Kuvio 15. Tiedotuksen riittävyys uudesta hankkeesta. Kokonaisvastaajamäärä 62 henkilöä.

Viidennessä lauseväittämässä mitattiin tiedotuksen riittävyyttä uudesta kunnostushankkeesta. Tiedotuksen puutetta on kritisoitu kyselyn tuloksissa jo aiemmissa kohdissa, joten ei liene täysi yllätys, että 59 prosenttia vastaajista oli sitä mieltä, ettei tiedotusta ole ollut riittävästi (kuvio 15). Vajaa viidennes oli kuitenkin mielestään saanut tiedotusta suunnitellusta hankkeesta, 23 prosenttia ei osannut sanoa kantaansa. Tämän väittämän kohdalla vakituisten ja vapaa-ajan asukkaiden näkemykset olivat hyvin yhteneviä.

Kuten aiemmin on mainittu, Koivujärven valuma-alueen kunnostushanke on vasta suunnitteluvaiheessa ja kysely oli yksi tapa kuulla asukkaita ja samalla tiedottaa tulevista mahdollisuuksista. Tiedottamisen tarve on tulosten perusteella syytä ottaa huomioon myös jatkossa erityisen huolellisesti. Eräs vastaaja kommentoi asiaa:

”Tärkeää minun mielestäni on käyttää asiantuntijoita kyseiseltä alalta. Kyläläisillä eikä mökkiläisillä ole sellaista asiantuntemusta. Asia on kiinnostava joten tiedotusta kaipaavat”.

6. Koivujärven valuma-alueen kunnostukseen tulee panostaa merkittävästi



Kuvio 16. Panostus kunnostukseen. Kokonaisvastaajamäärä 64 henkilöä.

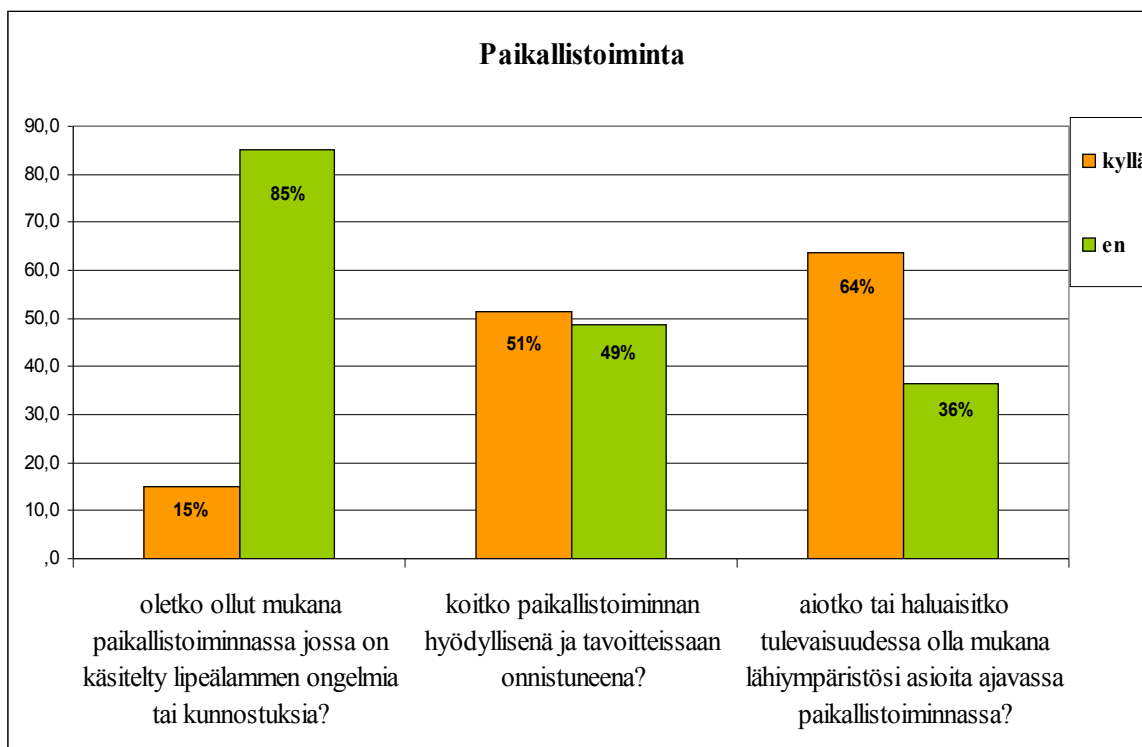
Lauseväittämien sarjan viimeisessä väittämässä esitettiin, että Koivujärven valuma-alueen kunnostukseen tulee panostaa merkittävästi. Vastaajien kanta saatujen tulosten perusteella on hyvin selkeä, sillä 93 prosenttia oli samaa tai jokseenkin samaa mieltä väittämän kanssa (kuvio 16). Vain muutama vastaaja ei osannut sanoa kantaansa. Kuten jo tulosten yhtenäisyydestä voidaan päätellä, myös viimeisessä väittämässä vakituisten ja vapaa-ajan asukkaiden näkemykset olivat täysin samassa linjassa keskenään. Kunnostushanke nähdään siis erittäin tärkeänä ja siihen tulee pyrkiä panostamaan merkittävästi, tarkoittaen mahdollisesti laajamittaisia toimenpiteitä ja merkittävää rahoitusta.

7.7. PAIKALLISTOIMINTAAN SUHTAUTUMINEN

Asukaskyselyssä kysyttiin vastaajien taustatietoja käsittelevässä kohdassa myös muutamia paikallistoimintaan liittyviä kysymyksiä. Tämän tutkimuksen näkökulmasta paikallistoiminta alueella on erityisen mielenkiinnon kohteena.

Paikallistoimintaa koskevia kysymyksiä oli kolme: 1. Oletko ollut mukana paikallistoiminnassa jossa on käsitelty Lipeälammen ongelmia tai kunnostuksia? 2. Koitko paikallistoiminnan hyödyllisenä ja tavoitteissaan onnistuneena? 3. Aiotko, tai haluaisitko tulevaisuudessa olla mukana lähiympäristösi asioita ajavassa paikallistoiminnassa? Vastaaja pystyi vastaamaan jokaiseen kysymykseen ”kyllä” tai ”en”.

Ensimmäiseen kysymykseen paikallistoiminnasta selvä enemmistö (85%) vastasi, ettei ole ollut mukana toiminnassa (kuviot 17). Hyödylliseksi ja onnistuneeksi toiminnan määritteli noin puolet vastaajista, puolet taas oli eri mieltä asiasta. Osa vastaajista oli sitä mieltä, että toiminta oli kyllä hyödyllistä, mutta ei kuitenkaan tavoitteissaan onnistunutta. Osa niistä vastaajista, joilla ei ollut kokemusta paikallistoiminnasta, arvioivat sen siitä huolimatta hyödylliseksi. Viimeinen kysymys, halukkuus osallistua paikallistoimintaan tulevaisuudessa tuotti ilahduttavia vastauksia kunnostuksen toteutusta ja sille esitettyjä toiveita ajatellen. 64 prosenttia vastaajista oli nimittäin sitä mieltä, että he aikovat tai haluavat olla mukana jonkinlaisessa paikallistoiminnassa jatkossa. Reilu kolmannes ei halunnut osallistua paikallistoimintaan. Aiempaan paikallistoiminnan osallistumisprosenttiin verrattuna tulevaisuuden potentiaalisia toimijoita löytyi moninkertainen määrä. Tällä on positiivista merkitystä muun muassa juuri vastaajien painottaman yhteistyötarpeen kannalta.



Kuvio 17. Paikallistoiminta. Kokonaisvastaajamäärät 67 henkilöä, 39 henkilöä ja 66 henkilöä.

Vastaajien motivaatio paikallistoimintaan näyttäisi hyvin lupaavalta yllä olevan kuvion perusteella. Paikallistoiminta voidaan kuitenkin käsittää laajasti, eikä tulos suoranaisesti tarkoita sitä, että seuraavaan yleisötilaisuuteen tulisi osanottajaryntäys. Paikallisuus Lipeälammen koskettamalla Koivujärven valuma-alueella jakautuu moneen eri tekijää. Alue kuuluu kahteen kuntaan, Laukaaseen ja Toivakkaan jolla kummallakin on omanlaisensa paikallistoimintaa. Lisäksi kalastuskunnat, jotka ovat esiintyneet tapauksessa kohtalaisen aktiivisina, ovat tietyn kohderyhmän toimintamuotoja. Yleensä niissä vaikuttavat miehet. Voi olla, että nuorille ja naisille on aivan omanlaisensa yhteisöt, jotka eivät välttämättä koe liittyvänsä yhtä läheisesti esimerkiksi kunnostushanke-keskusteluun.

Tässä kyselyssä selvitettiin tarkemmin määrittelemättä halua olla mukana lähiympäristön asioita ajavassa toiminnassa. Voidaan päätellä, että mahdollisuuksien salliessa halua paikallistoimintaan löytyy alueelta. Paikallistoiminnan kannalta merkityksellistä on se, millaisia toiminnan ja vaikuttamisen tilaisuuksia paikallisille avautuu. Asukaskysely vaikuttamismuotona otettiin hyvin vastaan, vaikka vastausaktiivisuus olisi voinut olla korkeampi. Toivottavasti aluillaan oleva yhteistyö eri tahojen välillä ei jää tähän. Lipeälammen ja kyselyn kohdealueella toimii varmasti monenlaista paikallistoimintaa ja

siellä piilevällä tietotaidolla voisi olla paljon potentiaalia alueen tulevaisuutta ajatellen. Kommunikaatio eri toimijoiden välillä on avainasemassa jos halutaan saada kuuluvuutta esimerkiksi kunnostushankkeeseen vaikuttamalla. Vaikuttamisen paikkoja täytyy luoda jotta ihmiset löytävät ne.

7.8. KYSELYN TULOSTEN YHTEENVETO

Koivujärven valuma-alueen asukaskysely kartoitti ranta-asukkaiden ja maanomistajien mielipiteitä uusien kunnostustoimenpiteiden tarpeesta Koivujärven valuma-alueelle. Tutkimuksessani käsittelin kyselytuloksia soveltuvien osien, kiinnittäen huomiota erityisesti toimijuutta, vastuunjakoja sekä paikallistoimintaa koskeviin kysymyksiin. Toimijuutta ja vastuunjakoja käsittelin sekä jo tehtyjen kunnostusten suhteen, että tulevaisuuden hankkeen osalta. Paikallistoiminnassa perehdyin vastaajien halukkuuteen ja motivaatioon olla mukana toiminnassa. Tutkimuksen alussa asetin tälle sisältöosuudelle kaksi tutkimuskysymystä: ketkä ovat olleet paikallisten asukkaiden mielestä keskeisiä toimijoita kunnostushankkeissa ja millaisina heidän omat vaikutusmahdollisuutensa on nähty? Millainen on Lipeälammen tulevaisuus uuden kunnostushankkeen ja paikallisosallistumisen näkökulmasta?

Edellä mainittujen kysymysten vastausten lisäksi mainitsen tässä yhteenvedossa myös tuloksia, joita lukija ei suoraan edellä käsiteltyjen sisältöjen perusteella pystynyt päättämään. Ne tuovat tärkeää lisäinformaatiota tapauksen kokonaisvaltaiseen ymmärtämiseen.

Kokemukset aiemmista kunnostuksista

Kyselyyn vastanneet ranta-asukkaat sekä maanomistajat olivat tyytyväisiä siihen, että Lipeälammen aluetta oli vuosien saatossa kunnostettu. Toimenpiteiden laajuuteen ja kestoon ei kuitenkaan kokonaisuudessaan oltu tyytyväisiä. Usean vastaajan mielestä kunnostustoimenpiteitä olisi pitänyt jatkaa pidempään. Valtaosa vastaajista koki, että aiempien kunnostusten kohdalla yhteistyö paikallisten ja asiantuntijoiden välillä oli ontunut. Keski-Suomen ELY- keskuksen rooliin Lipeälammen aiemmissa kunnostuksissa oltiin varsin tyytymättömiä, eikä muitakaan toimijoita kiitelty. Kuitenkin kunnostusten aikaansaamat tulokset tunnustettiin kohtalaisen onnistuneiksi ja ELY- keskusta pidettiin

selvästi keskeisimpänä toimijana, ennen kuntia ja kalastuskuntia. Myös paikallisten asukkaiden toimijuutta pidettiin kohtalaisen keskeisenä. Nämä tulokset viittaavat siihen, että ELY- keskuksen asiantuntijuus kunnostusten suunnittelijana ja toisaalta varmasti myös rahoituksen hankkijana tunnustetaan, mutta toimintamenetelmiin ja yhteistyöhön kaivataan selkeää parannusta. Vastaajat eivät olleet tyytyväisiä omiin vaikutusmahdollisuuksiinsa, tämä mielipide linkittyy myös heidän kokemaansa puutteelliseen tiedotukseen kunnostuksista.

Aiempien kunnostustoimenpiteiden jälkeen Lipeälammesta aiheutuvia haittoja koettiin edelleen erityisesti Koivujärven valuma-alueen vesistön tilassa. Suurimmat haitat ilmenivät Koivujärvessä, joka sijaitsee lähimpänä peitettyä Lipeälampea. Myös muiden järvien vastaajat tiedostivat Koivujärven erityisaseman, mutta vahva ympäristöorientaatio oman lähialueen puolesta ilmenee siinä, että vakavimpien ongelmien tunnistamisesta huolimatta lähes kaikki vastaajat halusivat korostaa myös oman lähijärvensä tilannetta. Luultavasti jokainen myös tuntee oman lähialueensa tilanteen parhaiten, viereisten järvien tilaa voi olla vaikea arvioida. Merkittävimiksi haitoiksi vastaajat kokivat vielä aiempien kunnostusten jälkeen muun muassa veden ruskean värin sekä sen epämiellyttävän hajun. Myös heikoista kalakannoista ja järvien lisääntyneestä rehevöitymisestä oltiin huolissaan.

Tulevaisuuden odotukset

Mahdolliselle uudelle Koivujärven valuma-alueen kunnostushankkeelle pedattiin paljon odotuksia. Kunnostushanketta pidettiin erittäin merkittävänä ja tarpeellisenä. Kysely osoitti, että Lipeälammesta peräisin olevat valumat haittaavat yhä Koivujärven valuma-alueen ranta-asukkaiden asumista tai ajanviettoa alueella. Pääosin siksi, että järvivesien käyttömahdollisuudet sekä arkisiin tarpeisiin että virkistykseen ovat paikoin heikot. Kaikkia kyselyssä esiteltyjä kunnostustoimenpide-esimerkkejä pidettiin tärkeinä ja mahdollisen hankkeen toivottiin kattavan koko Koivujärven valuma-alue. Yksittäisistä kunnostustoimenpiteistä veden kirkkauden parantamista pidettiin kaikkein keskeisimpänä.

Myös vastaajat itse esittivät yksityiskohtaisia toimenpide-esimerkkejä haittojen korjaamiseksi, muun muassa hapetuksen jatkamista, vesikasvillisuuden niittoa, puhdistuslaitoksen rakentamista sekä veden korkeuden nostoa patoamalla. Asiantuntijoiden odotettiin kuitenkin tuntevan kunnostustoimenpiteiden keinot suuressa mittakaavassa, paikallisten tarpeet ja toiveet huomioon ottaen.

Keski-Suomen ELY- keskuksella nähtiin olevan keskeisimmän toimijan rooli uudessa kunnostushankkeessa, yhteistyössä muun muassa kuntien ja paikallisten asukkaiden kesken. Varsin moni vastaaja oli myös henkilökohtaisesti kiinnostunut toimimaan paikallistasolla lähiympäristöään koskevien asioiden parissa. Vastaajat toivoivat uuden kunnostushankkeen suunnittelussa ja mahdollisessa toteutuksessa laajempaa yhteistyötä eri tahojen kesken sekä kattavampaa tiedotusta tapahtumien kulusta ja paikallisten asukkaiden vaikutusmahdollisuuksista. Paikallisten korkean osallistumismotivaation vuoksi tulevaisuudessa yhteistyön mahdollistamista voidaan pitää hyvin tärkeänä. Paikallisilla asukkailla on kiinnostusta vaikuttaa heitä koskeviin asioihin. Kuten aiemmin todettu, asukaskysely oli viranomaisten taholta hyvä avaus yhteistyön suuntaan, mutta tiedotus ja kunnostushankkeen suunnitteluun vaikuttaminen ei saisi jäädä yksin sen varaan. Lipeälammen tulevaisuus ja kunnostushankkeen toteutuminen on täysin kiinni rahoitusmahdollisuuksista, mutta niitä odotellessa yhteistyön muotoja ja rakenteita tässä ja vastaavanlaisissa tapauksissa voisi kehittää. Kenties myös paikalliset asukkaat saivat kyselyn myötä uutta keskusteltavaa ja pohdittavaa vaikutusmahdollisuuksistaan.

8. YMPÄRISTÖKONFLIKTIN KEHITYSKAARI

Käsittelin tutkimuksessani Lipeälammen tapausta historiikin, lehtileikkeiden ja asukaskyselyn kautta. Jokainen aineistoista tarjosi omanlaisensa kurkistuksen tapaukseen. Tässä yhteenvedossa palaan ajoittain teoreettiseen viitekehykseen ja tarkastelen jo tuttujen näkökulmien kautta, mitä ne auttoivat tapauksesta löytämään. Näkökulmia ei aina voi täysin erottaa toisistaan ja esimerkiksi yksi lehtikirjoitus voi edustaa montaa näkökulmaa samaan aikaan. Tarkoituksenani ei ole kilpailuttaa näkökulmia, vaan luoda niiden avulla kokonaiskuva tapauksesta. Tässä kohtaa on myös tarpeen katsoa, nousiko aineiston analyysin myötä esiin uusia tarpeellisia käsitteitä tai näkökulmia.

8.1. TALOUDELLINEN NÄKÖKULMA

Suomi on Euroopan metsäisin valtio ja sen maa-alasta noin 77 prosenttia (26 miljoonaa hehtaaria) on metsätalousmaata. Ennen muinoin metsää pidettiin ravinnon ja arkikäyttöön tarvittavan puun lähteenä, mutta myöhemmin siitä kehittyi mittava raaka-ainevarasto teollisuudelle. Metsäteollisuuden rooli kansallisena vientiveturina ja merkittävänä kansantaloudellisena voimana on sittemmin hiipunut. Viime vuosikymmeninä metsien kestävä käyttö ja suojelu on nostanut arvoaan politiikassa. (Suomen metsät ja politiikka, 2008,6-7.)

Taloudellinen näkökulma lähti tutkimuksessa liikkeelle siitä, että metsäteollisuus hyödynsi kulta-aikanaan ympäristöä talouden kustannuksella. Lipeälammen ongelmien paljastuessa talouden kysymykset käsittelivät ensin kohdealueella vaikeuksissa olevan sellutehtaan roolia paikallisena työllistäjänä. Sadat ihmiset olivat huolissaan työpaikkojensa puolesta. Myöhemmin taloudellinen näkökulma näkyi tehtaan aiheuttamien vahinkojen torjumiseen tarvittavien kustannuksien arvioinnissa. Harva olisi arvannut kunnostusten alkuvaiheessa, kuinka paljon alun perin luvannukainen jätelampi tulisi yhteiskunnalle maksamaan. Virallinen taho (ympäristökeskus) on ollut kautta aikojen pääosassa kunnostusrahoituksen hankkijana, paikalliset asukkaat ovat silloin tällöin ottaneet kantaa rahoitussuunnitelmiin ja esittäneet esimerkiksi lehtien palstoilla ”halpoja ja helppoja ratkaisuja”. Kunnostuksia on ajasta riippumatta aina pidetty tärkeinä. Oma taistelunsa talouden kentällä olivat korvaukset, joita paikallisille asukkaille jouduttiin epäonnistuneiden kunnostusten jälkeen

maksamaan. Epäselvyyksiä siitä, kenelle ja missä määrin korvaukset kuuluivat, selvitettiin oikeudessa asti useiden vuosien ajan.

Paikallisten saattoi välillä olla vaikea ymmärtää Lipeälammen moninaisten tapahtumien kulkua. Systemaattisesta tiedottamisesta asukkaiden suuntaan ei löydy aineistosta viitteitä. Tämä lisäsi epäluottamusta eri tahojen kesken ja toi oman ikävän leimansa sen ajan ja alueen yhteiskunnalliseen ilmapiiriin. Ihmiset olivat varpaillaan, olihan kyse ranta-alueiden arvon kärsimisestä ja elinkeinon menetyksistä. Kunnostusprosessit ja rahoituksen hankkimisen haastavuus saattoivat jäädä pimentoon paikallisilta, mikä kenties osaltaan vaikutti herkkyyteen arvostella viranomaisten toimintaa. Kun on kyse ihmisille läheisistä asioista, tunteet voivat helposti nousta päällimmäisiksi puheenaiheiksi jos toimien tiedetään vaikuttavan omaan lähiympäristöön, mutta suunnitelmia ei silti tunneta kunnolla.

Asukaskysely osoitti, että aiemmista ongelmista huolimatta paikalliset toivovat edelleen vahvasti, että heidän järvensä saataisiin vielä kuntoon ja kunnostuksia varten löydettäisiin toimivia menetelmiä. Lipeälampi on uhmannut aikansa uusintaa tekniikkaa moneen otteeseen, sen sitkeys on hämmentänyt vuoroin kaikkia toimijoita, mutta periksi ei haluta antaa. Suomalaisen järvimaiseman arvoa on vaikea mitata rahassa, mutta ELY- keskus on todennut, että kaikki tulevaisuuden toimet ovat EU-tason rahoituksesta kiinni, joten kunnostuksia voidaan joutua vielä odottelemaan. Rahoituksen hankkiminen ja kunnostusten suunnittelu ei ole helppoa, ei myöskään paikallisten asukkaiden rooli odottaa järviensä tilan parantumista. Avoimuus kaikkien osapuolien kesken auttaa prosessin rakentamisessa.

Suomalaisessa vesiensuojelutyössä tapahtui äskettäin uusi käänne, kun valtioneuvosto hyväksyi laajan valtakunnallisen vesiensuojeluohjelman vuosille 2010–2015. Suomi on jaettu seitsemään vesienhoitoalueeseen, joille on laadittu ELY- keskusten johdolla yksityiskohtaiset vesienhoidon toteutusohjelmat. Vesienhoito-ohjelmat ovat osa EU-politiikkaa, jonka tavoitteena on saada kaikki pinta- ja pohjavedet vähintään hyvään tilaan vuoteen 2015 mennessä. Myös kansalaisia on kuultu jo ohjelman suunnitteluvaiheessa ja heitä aktivoidaan mukaan myös jatkossa. Kansalaisten osallistumista pidetään yhtenä ohjelman keskeisistä tavoitteista. (Ympäristöministeriö 17.2.2011).

Keski-Suomi kuuluu Kymijoen- Suomenlahden vesienhoitoalueeseen. Lähes 200-sivuinen toteutusohjelma pitää sisällään paljon tietoa yleisestä vesienhoidon esittelystä lähtien aina

hoitoalueiden tarkkoihin kuvauksiin parantamistarpeineen. Ohjelman lopussa todetaan, että kaikkia suunniteltuja tavoitteita ei Kymijoki-Suomenlahden alueella saada toteutettua vuoteen 2015 mennessä, vaan aikatauluja täytyy pidentää. Lyhyesti mainitaan myös, että vaikka nykyiset rahoitusjärjestelmät ovat riittämättömät, ne eivät sinänsä ole syy aikataulujen pidentämiseen. Valtio rahoittaa yleensä noin 70 % suurista kunnostustoimenpiteistä ja säännöstelyn kehittämishankkeista. Myös EU, kunnat ja yksityinen sektori osallistuvat rahoitukseen. Ohjelmassa korostetaan, että vesien tilaan vaikuttavilla toiminnanharjoittajilla (kuten maanviljelijöillä) on tärkeä osa ja vastuu huolehtia velvollisuuksistaan vesienhoidossa. Vastuuta ”hyvästä tilasta” haluttaisiin levittää myös uusien keinoin muun muassa päästömaksuin, ympäristösertifioinnein ja vapaaehtoisin sopimuksin. (Kymijoen- Suomenlahden vesienhoitoalueen vesienhoitosuunnitelma vuoteen 2015.)

EU-tason hankkeilla on mahdollista vaikuttaa mittavasti vesienhoidon laatuun ja määrään. Tämän tutkimuksen osalta herää kuitenkin kysymys, kuinka käy pienemmille, paikallisille vesistökamppailuille suurten toimintaohjelmien rinnalla jos ne eivät kuulu hankkeen kohdealueisiin? Mistä esimerkiksi Lipeälammen alapuolisten järvien hoitoon saadaan rahoitusta, jos rahoitus on jo haaste myös valtakunnallisessa ohjelmassa?

8.2. YMPÄRISTÖLLINEN NÄKÖKULMA

Ympäristöllinen näkökulma on oleellinen monella tapaa käsiteltäessä ympäristökonfliktia. Syvyyttä näkökulmaan pelkkien ympäristöä fyysisesti koskevien faktojen, lähinnä koettujen haittojen lisäksi, halusin tuoda paikallisen ympäristöorientaation käsitteellä. Ympäristöorientaatio muodostuu paikallisesti huomioimalla yhteisön sosiaaliset, kulttuuriset ja taloudelliset rakenteet. Ihmiset muodostavat omanlaisensa suhtautumisen ympäristöön näiden yhteiskunnan rakenteiden sisällä. Joskus alueelle voi muodostua laaja yhteinen kanta edustamaan yhteistä mielipidettä. (Konttinen & Litmanen 1996, 3,5-6.)

Lipeälammen tapauksessa paikallisten järjestäytymisestä ei ole tämän aineiston perusteella monia esimerkkejä ja siten vahvaa yhteistä paikallista ympäristöorientaatiota koettujen haittojen vastustamiseen ei ole näkyvissä. Toisaalta, hiljaisuus on joskus olosuhteiden sanelemaa, kuten koettiin muun muassa 1900-luvun alkupuolella Varkaudessa paikallisten vesistöongelmien aikaan (Kortelainen 2000, 3).

Lipeälampi sijoittuu Laukaan ja Toivakan kuntiin, mikä on maaseutuvaltaista aluetta ja vaikka yhteydet Jyväskylään ovat suhteellisen lyhyet, järviolueiden läheisyydessä ihmiset luultavasti kokevat samaistuvansa lähemmin maaseutuun. Luonnon keskellä asuessa ympäristö elää ja muokkautuu yhdessä ihmisten kanssa. Toiset saavat siitä elinkeinonsa, toiset nauttivat muutoin läheisyydestä. Vahvimmin paikallisten ympäristöorientaatio vaikuttamisen suhteen tuli esiin Lipeälammen ensimmäisten kunnostusten aikana, kun alueen kalastuskunnat osallistuivat virkamiesten vierailuihin ja ottivat kantaa kunnostuksiin lehdissä. Kalastajat olivat elinkeinonsa puolesta huolissaan järvien tilasta ja vesien heikkenevä laatu vaikutti kalakantoihin monessa järvessä. Myös kalastajat saivat osansa korvauksista joita lammen haitoista jaettiin. Kalastuskunnille myönnettiin lisäksi korvausta uusia kala- ja rapuistutuksia varten, mutta niiden onnistumista arvosteltiin eri aikakausina mediassa. Epäselvyydet Lipeälammen tapauksessa ulottuivat siis myös sisälle paikallisiin verkostoihin.

Lipeälammesta valuneiden haitallisten aineiden vuoksi osa Koivujärven valuma-alueen järvistä on ollut ajoittain täysin käyttökelvottomassa kunnossa. Osittain haittoja on saatu vähennettyä, mutta esimerkiksi uimaan ei vielä kukaan kaikkialla kyselyyn vastanneiden mukaan pääse. Ympäristöorientaatio on alueella muuttunut väestön muutoksen myötä. Kyselyyn vastasi asukkaita, jotka olivat asuneet yli 30 vuotta valuma-alueen rannalla, mutta paljon oli myös uudempia tulokkaita. Heidän ympäristöorientaationsa Lipeälammen suhteen on erilainen, koska he eivät ole kokeneet toisaalta järvien puhtautta, toisaalta ikävimpiä saastumisen aikoja. Myös sosiaaliset verkostot ovat varmasti muuttuneet alueella vuosien saatossa.

Oli paikallisten tausta mikä tahansa, ympäristö arvostettiin joka tapauksessa korkealle ja kunnostukset nähtiin erittäin hyvänä asiana. Paikallinen ympäristöorientaatio jakautui koko Lipeälammen historiaa tarkasteltaessa suurpiirteisesti kahden ryhmän kesken, toiset toimivat aktiivisesti järvien läheisyydessä harrastaen tai hankkien elinkeinonsa, toiset asuivat järvien rannalla joko vakituisesti tai vapaa-ajalla ja kokivat järvien tilan normaaleissa askareissaan. Ensimmäisellä ryhmällä oli usein tarkkaa käytännön tietoa ja mielipiteitä siitä, millainen järvien tila on ollut ja millaisia ovat tämän hetken ongelmat. Lehtikirjoituksissa, yksityishenkilöiden aloitteissa sekä kyselyssä nousi esiin todella perusteellisesti asiaan perehtyneitä paikallisia ihmisiä. He tuottivat ympäristönäkökulmaa kilpaillen viranomais-asiantuntijoiden kanssa julkisessa tilassa. Jälkimmäinen ryhmä otti

yleisemmin kantaa tapahtumiin ja koki niin ympäristön kuin asukkaiden parhaaksi että Lipeälammen ongelmista päästään eroon. Kahden eri ryhmittymän taloudelliset ja kulttuuriset suhtautumiset ympäristöön eroavat hieman toisistaan, mutta keskustelussa viranomaisten kanssa paikallisilla näytti olevan yhtenäinen kanta jota aktiivisin joukko toi esille. Tuon kannan takana oli pelko siitä, että Lipeälampi halutaan kunnostaa keinolla millä hyvänsä, paikallisten kantaessa seuraukset järvisään.

Yhteiskunnallisella tasolla Lipeälammen tapauksessa koettiin samanlainen ympäristöorientaation käänne kuin muualla Suomessa. Ympäristöä ja vesistöä ei suostuttu enää näkemään taloudellisen hyödyn renkinä, vaan sen arvoa alettiin vaalia luonnonsuojelun näkökulmasta korostaen muun muassa vapaa-ajan käyttömahdollisuuksien tärkeyttä. (Kortelainen 2000, 4.) Vesistöt haluttiin teollisuudelta takaisin arkiseen elinympäristöön.

8.3. TOIMIJAKESKEINEN NÄKÖKULMA

Kyselyn ensimmäisestä paikallistoimintaan liittyvästä kysymyksestä selvisi, että 85 prosenttia vastaajista ei ole ollut mukana Lipeälampea käsittelevässä paikallistoiminnassa. Tämä luku voi osaltaan selittää sitä, että alueen aktiivista kalastuskunnista ja yhteisestä paikallisesta ympäristöorientaatiosta huolimatta Lipeälammen ympäristökonfliktista ei ole kehkeytnyt yhteiskunnallista liikettä kuten esimerkiksi Äänekosken Metsä- Botnia kiistassa.

Lipeälammen tapahtuma-aikoina suomalaisessa yhteiskunnassa on koettu yhteiskunnallisten liikkeiden murroskausia. 1960–70 luvuilla herättiin uudenlaiseen ympäristöajatteluun ja elämän laadun korostamiseen taloudellisen hyödyn tavoittelun sijaan. 1970-luvun lopulla nähtiin paljon paikallisia ympäristökamppailuja ja protestimieliala oli ylimmillään. Samoihin aikoihin Suomessa kehitettiin uutta ympäristöhallintoa. 1980-luvun alun jälkeen aktiivisuus hiljeni, nousten uuteen kukoistukseen taas vuosikymmenen vaihteessa. 2000-luvulla yhteiskunnallisten liikkeiden esiintyminen ja toiminta on tasaantunut, kantaa otetaan yhä useammin ajattelutapojen muutoksella käytännön toiminnan sijaan. Ympäristöön vaikuttaminen tapahtuu pitkälti ympäristönsuojelun hallintokoneiston kautta. (Konttinen & Litmanen 1996, 193–194.)

Lipeälammen konflikti oli lehtikirjoitusten määriä tarkasteltaessa aktiivisimmillaan julkisessa keskustelussa 1980–1990-luvuilla. Vaikka konflikti on edelleen kesken, viime vuosina sitä on käsitelty muualla kuin viranomaisten taholla hyvin vähän. Tämä voi kertoa yllä kuvatusta yleisestä kehityksestä, jonka kautta ympäristöasioita hoidetaan yhä enemmän hallinnosta käsin. Hallinto nostaa asioita esille ihmisille, eikä toisin päin. Lipeälammen ympäristökonfliktissa vahvoja toimijoita läpi vuosien näyttivät olleen ympäristökeskus ja alueen kunnat. Erityisesti näiden toimijoiden rooli korostui taloudellisessa näkökulmassa. Paikalliset asukkaat ottivat lehtikirjoituksissa ja muutamassa aloitteessa kantaa kunnostusten toteuttamiseen ja kustannuksiin, mutta ehdotukset eivät aineiston perusteella näyttäneet yltäneen keskusteluun viranomaisten kanssa. Asiantuntijuus säilyi siltä osin vahvasti hallinnollisella puolella. Paikallinen asiantuntijuus huomioitiin muutamissa yleisötilaisuuksissa ja paikallinen kanta oli edustettuna kun korkea-arvoiset virkamiehet vierailivat Lipeälammen rannalla. Systemaattisesta yhteistyöstä ei kuitenkaan aikaisempien kunnostusten kohdalla voida vielä toimijoiden kesken puhua, sen verran tyytymättömiä paikalliset asukkaat olivat vaikutusmahdollisuuksiinsa. On ymmärrettävää, että kunnostusmahdollisuudet ja ympäristöön liittyvä yksityiskohtainen tieteellinen informaatio voi olla vaikeaselkoista ja monimutkaista esittää maallikolle. Tähän tulisi sen hankaluudesta huolimatta pyrkiä, sillä ihmisten ei voi olettaa voivan ottaa kantaa asioihin, joita he eivät ymmärrä. Kuten todettu aiemmin, ymmärtämättömyys lisää epäluottamusta ja asioiden hyväksyntää. Myös metsäpolitiikan kyselytutkimuksessa vuodelta 2009 törmättiin tuloksiin, joiden mukaan vastaajat kokivat, että valta on liiaksi virkamiesvetoista eikä tavallisia ihmisiä tai metsänomistajia kuulla tarpeeksi (Suomen metsät ja metsäpolitiikka 2009, 22-23).

Päätöksentekoa ohjaavat aina tietynlaiset opitut hallinnolliset mallit, niin myös Lipeälammen tapauksessa. Saaristo (2000,155–156) toteaa, että keskustelua tulisi pystyä avaamaan ja unohtaa lukitut asiantuntijuudet, tietämyksen hierarkkinen järjestäminen koulutuksen tai ammatin pohjalle. Tärkeintä olisi avoimen asiantuntijuuden tavoitteen kannalta keskittyä ongelmaan ja sen paikalliseen kohtaamiseen. Professioammatit eivät Saariston mukaan häviä minnekään, mutta ne muuttavat muotoaan ja niiden on tultava kommunikatiiviseksi ja kokemuksista oppiviksi. Samaa lähestymistapaa paikalliseen toimijuuteen painotetaan YVA- menettelyssä: asiantuntijoiden tulisi huomioida omat sitoumuksensa mutta silti toimia tasavertaisina maallikoiden rinnalla ja pyrkiä tukemaan

keskustelua ”ainoiden oikeiden” vastausten sijaan (Hokkanen 2007,275 Pietilän 2005,93 mukaan).

9. MITÄ LIPEÄLAMMESTA VOIDAAN OPPIA?

Lipeälammen ympäristökonflikti on ollut ja on edelleen, erityisen sitkeä vastustaja. Sen elinkaaren aikana toimijat, tekniikka ja jopa ministeriöt ovat muuttaneet muotoaan, mutta lampi on ja pysyy ympäristön hättänä. Vastaavaa ongelmatilannetta ei ollut Suomessa aiemmin kohdattu ja siksi juuri Lipeälammesta kehkeytyi vuosikymmenten ympäristökonflikti joka nosti Laukaan Lievestuoreen ja koko Keski-Suomen uutisaiheeksi erityisesti 1980–1990 luvuilla. Tälle tutkimukselle ominaisesta paikallisnäkökulmasta katsoen ympäristökonflikti oli hankala pala purtavaksi alueen asukkaille, sillä päätökset rahoituksesta ja toimenpiteistä olivat monesti orastavan byrokratian takana eivätkä eri toimijat aina puhuneet ”samaa kieltä”.

Julkisessa keskustelussa lehtileikkeiden kautta oli nähtävissä näkökulmien eroavaisuus; paikalliset asukkaat puolustivat kärkeästi ensin omien järviensä koskemattomuutta, myöhemmin niiden puhdistamista. Virkamiehet taas käsittelivät puheissaan teknologian mahdollistamia keinoja ongelman ratkaisemiseksi ja muistivat mainita rahoitusmahdollisuuksien rajallisuuden. Selkeää yksimielisyyttä ympäristövahinkojen aiheuttajista tai kunnostustoimenpiteistä ei ollut nähtävissä ja erimielisyydet varjostivat ajoittain keskustelua. Keskustelua ja kädenvääntöä käytiin pitkälle juuri lehtien kautta, eri tahojen yhteisiä kuulemistilaisuuksia järjestettiin asian vakavuuteen nähden vähän.

Lähemmäs nykypäivää tultaessa vanhat kaunat tuntuivat hälventyneen myös julkisessa keskustelussa ja vuonna 2009 ranta-asukkaille ja maanomistajille suunnatussa kyselyssä kunnostuksille löytyi vahvaa kannatusta toimenpidevaihtoehdoista riippumatta. Lähivuosina keskustelu Lipeälammen tapauksesta on ollut hyvin hiljaista julkisessa tilassa, mutta varmasti vielä löytyy niitä, joille uutisointi Lipeälammen kunnostuksista nostaa mieleen muistoja vuosikymmenten varrelta.

Keski-Suomen elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskusta on pidetty kautta aikain kunnostushankkeiden keskeisimpänä toimijana, eikä kannatus ole vähentynyt tulevaisuuteen luotaavien kunnostushankkeidenkaan suhteen. ELY- keskuksen toimintaa on toisaalta arvioitu tehottomaksi ja hitaaksi, mutta korvaavaa tahoa ei ole löydettävissä aivan helpolla. Paikalliset asukkaat painottivat, että yhteistyötä eri toimijoiden välillä tulisi

tehostaa ja uusien käytänteiden ollessa osa tätä päivää, ottaa asukkaat paremmin mukaan kunnostushankkeisiin ja tehostaa tiedotusta. Kuten aiemmin on mainittu, asukaskysely ja siitä työstetty raportti oli osa asukkaiden laajempaa huomiointia. Tulevaisuuden mahdollisuudet Lipeälammen ja paikallisten osallisuuden suhteet riippuvat pitkälti rahoituskuvioista sekä myös siitä, millä linjalla ELY- keskuksessa toteutetaan kansalaisten osallistumista hankkeisiin.

Onko Lipeälammen tapaus sitten vain pisara meressä, vai voidaanko siitä saatuja kokemuksia soveltaa toisiin vastaaviin tapauksiin tai mahdollisesti jopa laajempiin yhteyksiin? Lipeälammen tapahtumat alkoivat aikana, jolloin metsäteollisuudella oli ylivalta suomalaisessa yhteiskunnassa. Paljon on muuttunut sen jälkeen ja nykyään teollisuus joutuu korostamaan ympäristö- ja yhteiskuntavastuutaan, olivat taloudelliset ajat kuinka kovat tahansa. Suomessa teollisuuden ympäristöhaittojen valvonta on huomattavasti tiukentunut sitten 1930–60-luvun jolloin Lipeälampi muodostui ympäristölupien mukaisesti.

2006 Suomen ympäristöministeriö ja Valtion teknillinen tutkimuskeskus uutisoivat uudesta teollisuudelle ja viranomaisille kehitellystä ympäristöriskien analyysistä, jolla pyritään entistä tehokkaammin estämään häiriö- tai onnettomuustilanteista johtuvat ympäristöongelmat. Häiriö- ja ongelmatilanteissa aiheutuvat päästöt ovat Suomessa vielä merkittäviä riskejä, vaikka teollisuuden muita päästöjä on saatu vähennettyä pitkäjänteisellä ympäristönsuojelutyöllä. Ympäristöriskien selvityksiä on tehty jo 1990-luvulta alkaen, mutta menetelmät eivät ole olleet yhtäläisiä mikä on vaikeuttanut viranomaisten toimintaa. Uudet laaditut analyysivälineet, YMPÄRI- suositukset arvioivat riskejä erilaisten näkökulmien kautta. Käytännönläheinen kolmiasteinen häiriöpäästöjen luokittelu sisältää niiden lievät, suuret ja vakavat seuraukset ekologisesta, terveydellisestä ja yhteiskunnallisesta näkökulmasta. Riskianalyysin tarkoituksena on ongelmien välttämisen lisäksi luoda luottamusta sekä viranomaisten että alueen asukkaiden suuntaan ja tukea ympäristönsuojelua. (Suomen ympäristökeskus 9.3.2006.)

Asukkaiden huomiointiin on tähdännyt viime vuosikymmeninä myös Ympäristövaikutusten arviointi (YVA). Ympäristöhallinnossa on alettu nostaa esiin kansalaisten tietoisuutta ja oikeutta saada mahdollisuus vaikuttaa heitä koskeviin asioihin (ks. Hokkanen 2007). YVA- menetelmässä kansalaisten kuuleminen ja kuunteleminen on

kuitenkin vain yksi osa prosessia ja Hokkasen tutkimuksen mukaan pitkälti kiinni asiaa hoitavan työntekijän aktiivisuudesta ottaa kansalaisten ääni huomioon ja viedä sitä eteenpäin. Voidaan joka tapauksessa nähdä, että uusia menetelmiä ympäristöriskien hallintaan on kehitelty ahkerasti ja ne toivottavasti estävät Lipeälammen kaltaisten konfliktien syntymisen tulevaisuudessa.

Keski-Suomen elinkeino-, liikenne ja ympäristökeskus julkaisi vuoden 2010 alussa vapaaehtoisuuteen perustuvan alueellisen ympäristöpoliittisen ohjelman. Ohjelmaan on linjattu monialaiset toimenpiteet kestävän Keski-Suomen tavoittelemiseksi. Ohjelmassa kerrotaan, että vastuullisia toimijoita ovat muun muassa kunnat, ELY- keskus ja muut organisaatiot, mutta yhtä lailla sen toteuttamisesta ovat vastuussa kansalaiset, isät, äidit, kesämökkiläiset. Ihmiset, jotka luovat yhteiskunnan organisaatiot. Ohjelma voidaan nähdä yhdenlaisena mahdollisuutena osallistaa kansalaiset ympäristötyöhön. (Keski-Suomen elinkeino-, liikenne ja ympäristökeskus 2010.)

Suomessa ympäristösuojelu on nostanut päätään ja talouden ylivalta sen rinnalla puolestaan heikentynyt, mutta maailma kansainvälistyy kovaa vauhtia ja sitä myötä myös suomalaisen teollisuuden yhteiskunta- ja ympäristövastuu voi siirtyä myös ulkomaille. Metsäteollisuudesta on tullut tunnettu esimerkki siinä, kuinka rakennemuutoksen myötä tuotantoa siirretään Suomen ulkopuolelle. Suomalaiset metsäteollisuus yritykset ovat sijoittaneet muun muassa Brasiliaan, Kiinaan ja Uruguayihin. Jättimäisillä plantaaseilla tuotetaan pikavauhtia kasvavaa puuta alueilla, jotka ovat luonnon monimuotoisuuden kannalta erittäin arvokkaita. Viljelmien läheisyyteen on usein perustettu kritiikin saattelmina sellu- ja paperitehtaita jatkojalostukseen. Paperinkysyntä kasvaa kovaa vauhtia Aasiassa ja Etelä-Amerikassa. Trooppiset ja subtrooppiset nopeakasvuiset puulajit houkuttelevat yrityksiä hylkäämään kotimaansa ja investoimaan uusille markkinoille. (Pyyhtiä 2008.) Näissä maissa ympäristönsuojelu voi olla vielä siinä asetelmassa, jossa Suomessa elettiin 1930-luvulla kun Lipeälampi alkoi muodostua. Talouden ylivoima mahdollistaa plantaasien viljelemisen arvokkailla metsäalueilla, mutta plantaasit voivat huonosti suunniteltuina aiheuttaa ympäristön lisäksi sosiaalisia ongelmia erityisesti paikalliselle väestölle. Pitäisikö suomalaisen yrityksen kantaa yhteiskunta- ja ympäristövastuunsa yhtäläillä toimiessaan vieraalla maaperällä?

Suomen WWF:n tekemä raportti metsäteollisuusyritysten yritys vastuusta Aasiassa ja Etelä-Amerikassa (Pyyhtiä 2008,10–12) kertoo, että vaikka nopeakasvuisten puuplantaasien

hoitamisessa huomioitaisiin seikkoja kuten maankäyttö oikeudet ja työntekijöiden oikeudet, toiset asiat kuten esimerkiksi vesitalous, käytetyt kemikaalit ja sosiaaliset kysymykset jäävät usein varjoon. Sosiaalisiksi ongelmiksi koetaan ennen kaikkea jättilantaasien hyödyn suuntautuminen hyvin harvoille ja usein paikallisten ulottumattomiin. Plantaasit voivat olla satojen tuhansien hehtaarien suuruisia, jolloin ne vaikuttavat alueellisesti hyvin monien ihmisten elämään.

Kokonaan tai osittain suomalaisten omistamat yritykset ovat jalkautuneet nopeaa tahtia maailmalle. Stora Enso ja Ahlström Brasiliaan sekä Kiinaan, Stora Enso ja Metsä- Botnia Uruguayhin ja vielä UPM Kiinaan. Vuonna 2006 Botnian ja espanjalaisen ENCE:n Argentiinan ja Uruguayn rajamaille suunnitelluista selluhankkeista noussut kohu noteerattiin Suomessa asti. Argentiina vastusti hanketta valtion hallintoa myöten ja lisäksi molemmista maista kerääntyi 130 000 hengen mielenosoitusjoukko esittämään huolensa hankkeen sosiaalisista ja ympäristöllisistä haitoista. Lopulta ENCE siirsi hankkeensa suunniteltua sijaintia kauemmas Argentiinan rajasta. (Urgewald 2007 Pyyhtiän 2008,20 mukaan.) Botnia rakensi tehtaansa kiisteltyyn Fray Bentosiin vuonna 2007. Tehdashanke oli Uruguayn historian suurin teollinen investointi ja Suomen historian suurin yksittäinen teollinen investointi ulkomaille. Tehdasta on edelleen kritisoitu sen kyseenalaisista ympäristövaikutuksista (Lehtinen A. 2007 Pyyhtiän 2008,21 mukaan).

WWF esittää raportissaan, että hyvin suunnitellut nopeakasvuiset plantaasit voivat edesauttaa luonnon monimuotoisuuden säilyttämistä ja ihmisten tarpeiden tyydyttämistä. Ristiriidat voitaisiin välttää kestäväällä ja vastuuntuntoisella toiminnalla, jossa olisi oleellista muun muassa paikallisten asukkaiden oikeuksien kunnioitus, myönteiset sosiaaliset ja taloudelliset vaikutukset sekä toimivat lainsäädännöt. Ympäristönsuojelu ja arvokkaiden metsien suojaaminen hakkuilta tulisi kuulua myös yritysten intresseihin. WWF kannustaa suomalaisia metsäteollisuusyrityksiä pyrkimään Forest Stewardship Council (FSC) –sertifikaattiin, joka on arvioitu yhdessä Maailmanpankin kanssa parhaiten WWF:n vaatimukset täyttäväksi sertifikaatiksi. Vuonna 2008 94 miljoonaa hehtaaria maailman metsistä ja 7 miljoonaa hehtaaria plantaaseista oli saavuttanut sertifikaatin. (WWF/Pyyhtälä 2008, 28–30.)

Teollisuudesta lähtöisin olevat ympäristöongelmat eivät ole riski vain toisella puolella maailmaa. Lokakuussa 2010 uutisiin nousi Unkarissa sattunut tuhoisa ympäristöonnettomuus, kun alumiinitehtaan jättimäinen lietepato murtui ja 700 000

kuutiometriä punaista lietettä vyöryi ympäristöön. Lieite on erittäin myrkyllistä, se sisältää muun muassa raskasmetalleja ja on lievästi radioaktiivista. Lieite tuhosi heti ympäristöä noin 40 neliökilometrin alueelta. (YLE 6.10.2010.) Ympäristöongelma voi vielä paisua Unkarin naapurimaita ja koko EU:ta koskettavaksi ympäristökatastrofiksi, sillä uutisten mukaan lieite on jo ehtinyt kulkeutua Tonavaan ja matkalla tappanut vesieliöstön muutamista Tonavan sivujoista. (YLE 7.10.2010.)

Unkarin tuore esimerkki osoittaa, että vaikka länsimaissa puhutaan ympäristöriskien ja ongelmien yhteydessä usein pidemmän tähtäimen haasteista kuten ilmastonmuutoksesta, ennakoimattomia ympäristöongelmia voi syntyä hyvin nopeasti ja hyvin lähellä. Riskianalyysit ja kestävä kehityksen mukaiset menetelmät kehittyvät koko ajan ja myös tietoa aiemmista tapauksista tarvitaan. Siksi Lipeälammen tapauksellakin on paikkansa esimerkkinä sitkeästä ympäristöongelmasta, joka voi toistua jossain päin maailmaa. Toivottavasti suomalaisten kokemukset ympäristöongelmista ja tietous ympäristönsuojelusta leviävät maailmalle muun toiminnan mukana.

Lipeälammen tarun loppu on vielä kirjoittamatta. Lampi aiheuttaa edelleen ongelmia lähiympäristöönsä. Se tarkoittaa, että vielä on tilaisuus laittaa onnistuneesti piste Lipeälammen ympäristökonfliktille. Kuinka tämä parhaiten tehtäisiin, siihen ei ole yksiselitteistä vastausta. Tämän tutkimuksen perusteella voidaan päätellä, että uusia kehiteltyjä näkökantoja kansalaisten osallistamisesta toimijoina ja oman alueensa asiantuntijoina kannattaisi jo pelkän tiedottamisen takaamiseksi suosia. Uusien toimintatapojen eteen on nähtävä vaivaa, mutta se vaiva saattaa vähentää konfliktialttiutta tulevaisuudessa. Samoin paikallisten ihmisten hyödyksi on järjestäytyä jollain tapaa ja olla yhteydessä alueellaan toimiviin viranomaisiin ja muihin relevantteihin tahoihin. Verkostoja voidaan kehittää monesta suunnasta ja vastakkainasettelun sijaan tulisi pyrkiä yhteistyöhön.

Tämä tutkimus valotti Lipeälammen ympäristökonfliktin tapahtumia ongelmien alusta tähän päivään. Kolme valittua teoreettista näkökulmaa riittivät hyvin kattamaan aineistosta nousseita teemoja yhteiskunnallisessa tutkimuksessa. Jos tutkimusta olisi tehty ympäristötieteellisemmällä fokuksella, teknillinen näkökulma olisi ollut tarpeellinen kunnostusten tarkastelussa. Jatkotutkimuksella voitaisiin paneutua vielä syvällisemmin paikalliseen kenttään, esimerkiksi haastatteleamalla asukkaita ja kunnostuksissa toimineita henkilöitä. Olisi mielenkiintoista tietää, onko alueella mahdollisesti ollut sellaista

paikallistoimintaa, joka ei ole välittynyt yhteisön ulkopuolelle tässä tutkimuksessa käytettyyn aineistoon. Mielenkiintoista oli myös seurata, mitä Lipeälammelle ja Koivujärven valuma-alueelle tulevaisuudessa tapahtuu, toteutuvatko suunnitellut kunnostukset ja nouseeko alueelta uutta paikallistoimintaa.

LÄHTEET

KIRJALLISUUSLÄHTEET

Bruner J (1991). The Narrative Construction of Reality. *Critical Inquiry* 18, 1-21.
Teoksessa Eriksson & Koistinen (2005), Monenlainen tapaustutkimus.
Kuluttajatutkimuskeskus.

Buttel Frederick (2000). Classical Theory and Contemporary Environmental Sociology: some reflections on the antecedents and prospects for reflexive modernization theories in the study of environment and society. Teoksessa Spaargaren Gert, Arthur P.J. Mol & Frederick H. Buttel (eds) (2000) *Environment and Global Modernity*. SAGE. Great Britain. 17-39.

Donner-Amnell Jakob (1991). ”Metsäteollisuus yhteiskunnallisena kysymyksenä Suomessa”. Teoksessa Massa Ilmo & Sairinen Rauno (toim.), *Ympäristökysymys-ympäristöuhkien haaste yhteiskunnalle*. Oy Gaudeamus Ab, Helsinki.

Dryzek J (2005). *The Politics of the Earth: Environmental Discourses*. 2nd edition. Oxford University Press. Oxford.

Flyvbjerg Bent (2001). *Making Social Science Matter. Why social inquiry fails and how it can succeed again*. Cambridge: Cambridge University Press.

Hajer M (1995). *The Politics of Environmental Discourse: Ecological Modernisation and the Policy Process*. Oxford University Press.

Harvey D (1996). *Justice, Nature and the Geography of Difference*. Blackwell, Oxford.

Helsingin Sanomat 20.2.1996. Hovioikeus hylkäsi valitukset Lipeälammen padon avaamisesta. Lehtileike.

Helsingin Sanomat. Lipeälampea koskevat kirjoitukset vuosina 1980-1996.

Hokkanen Pekka (2006). Kansalaisosallistuminen ja maallikkoasiantuntijuus pilaantuneen maaperän kunnostamiskäytännöissä. *Ympäristö ja Terveys-lehti* 7:2006, 37 vsk. Sivut 16–23.

Hokkanen Pekka (2007). *Kansalaisosallistuminen ympäristövaikutusten arviointimenettelyssä*. Akateeminen väitöskirja, Tampereen yliopisto, Poliitiikan tutkimuksen laitos. Tampereen yliopistopaino Oy - Juvenes Print, Tampere.

Häkli Jouni (1999). *Meta Hodos. Johdatus ihmismaantieteeseen*. Tampere: Vastapaino.

Ilta-Sanomat. ”Haiseva lipeälampi on kadonnut Lievestuoreelta!” Uutinen 11.7.1990

Jokinen, P. & Puupponen, A. (2006). Paikallisuus kestävän ruoantuotannon perustana? In: Mononen, T. & Silvasti, T. (eds.): *Ruokakysymys. Näkökulmia yhteiskuntatieteelliseen elintarviketutkimukseen*. Helsinki: Gaudeamus, 113-130. (in Finnish)

Jokivuori Pertti & Hietala Risto (2007). *Määrällisiä tarinoita-monimuuttujamenetelmien käyttö ja tulkinta*. WSOY Oppimateriaalit Oy.

Järvelä, M., Jokinen, P., Huttunen, S., Puupponen, A. (2009). Local Food and Renewable Energy as Emerging New Alternatives of Rural Sustainability in Finland. European Countryside Vol. 1(2)

Keskisuomalainen. Lipeälampea koskevat kirjoitukset vuosina 1979-2004.

Konttinen Esa & Litmanen Tapio (toim.) (1996). Ekokuntia ja ökykuntia – tutkimuksia ympäristönhallinnon paikallisesta eriaikaisuudesta. SoPhi, Yhteiskuntatieteiden, valtiopin ja filosofian julkaisuja 6, Jyväskylän yliopisto. Jyväskylän yliopistopaino.

Konttinen Esa (1994). ”Päijänne puhtaaksi-reittivedet raikkaammiksi”, Jyväskylän yliopiston sosiologian laitoksen julkaisuja 57, Jyväskylän yliopisto.

Konttinen Esa (1999). Ympäristökansalaisuuden kyläsepät. SoPhi, Jyväskylän yliopisto, Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Jyväskylän yliopistopaino.

Kortelainen Jarmo (1996). Tehdasyhdyskunta talouden ja ympäristötietoisuuden murrosvaiheessa. Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja 24.

Laine Markus & Bamberg Jarkko & Jokinen Pekka (2007). Tapaustutkimuksen taito. Gaudeamus Helsinki.

Laukaa-Konnevesi. Lipeälampea koskevat kirjoitukset vuosina 1980-1995.

LAUKAAN KUNNAN ARKISTO: Laukaan kunnan ympäristötoimen asiakirjat aikajärjestyksessä sen mukaan miten tieto ajankohdasta saatavilla:

Lehtileike Laukaa-Konnevesi 1967. Keski-Suomen elinkeino-, liikenne ja ympäristökeskuksen arkisto.

Lipeälampitoimikunnan 23.3.1987 kokouksessaan tekemä esitys Lipeälammen hävittämisestä, toimitettu Laukaan kunnalle hyväksyttäväksi. Laukaan kunnan arkisto.

Keskisuomalaisen uutinen 13.5.1993. Vesipiiri korvaisi lipeälammeista tulleet vahingot. Lehtileike Laukaan kunnan arkisto.

Keskisuomalaisen uutinen 29.1.1994. Lipeälammen syytejuttu alkoi. Padon aukaisukäräjillä jo 176 asianomistajaa. Lehtileike Laukaan kunnan arkisto.

Keski-Suomen ympäristökeskuksen (KSU) toimitusinsinöörin 16.10.1995 tekemä ”yhteenveto Keski-Suomen ympäristökeskuksen hakemuksesta, joka koskee Lievestuoreen Lipeälammen kunnostamisen yhteydessä aiheutuneiden vahinkojen korvaamista Laukaan ja Toivakan kunnissa”. Lähetetty asianomaisille (Laukaan kunta). Laukaan kunnan arkisto.

Laukaan kunnan ympäristö- ja maaseutulausuntakunnan lausunto vuodelta 2000. Laukaan kunnan arkisto.

Esite Lipeälammen infotilaisuudesta Toivakassa 1.4.2004, Toivakan kunta ja Keski-Suomen ympäristökeskus. Laukaan kunnan arkisto.

Toivakan kunnan esitys Lipeälammen suotuvesiongelman tutkimiseksi ja korjaamiseksi Toivakan reitin suuntaan. Laukaan kunnan arkisto.

Yksityishenkilöiden aloitteet Lipeälammen kunnostustoimenpiteistä. Laukaan kunnan arkisto.

Lehtinen, A. (2007). Oppitunteja globalisaatiossa: Botnia S.A. ja kuinka poliittisesta riskistä tuli maakonflikti - käsikirjoitus, jonka lyhennelmä on julkaistu Terrassa 119(2007): 2, ss. 141–142, otsikolla: Kuinka kansainvälisestä kiistakapulasta tehdään metsäyhteistyön malliesimerkki. Teoksessa Pyyhtiä Anna (2008,21): Suomalaiset paperijätit nopeakasvuisilla puuplantaaseilla- yritysvastuun uudet globaalit haasteet.

Litmanen Tapio. Sievin Suojelijat ydinjätteitä vastaan. Teoksessa Lehtinen, Ari & Rannikko, Pertti (toim.) (1994). Pasilasta Vuotokselle. Ympäristökamppailujen uusi aalto. Gaudeamus, Tampere, s. 238–256.

Massa Ilmo & Sairinen Rauno (toim.) (1991). Ympäristökysymys-ympäristöuhkien haaste yhteiskunnalle, Oy Gaudeamus Ab, Helsinki.

Munasinghe M (1993). Environmental economics and sustainable development. The World Bank. Washington D.C. Teoksessa Juurola M & Karppinen H (2003). Sosiaalinen kestävyys ja metsien käyttö. Metsätieteen aikakauskirja 2/2003: 129-142.

Mutanen Anu (2002). Kansalaisten suoran osallistumisen ja vaikuttamisen kehittäminen. Teoksessa Miettinen Tarmo (toim.), Kansanvalta. Joensuun yliopiston oikeustieteellisiä julkaisuja 1. Joensuu:Joensuun yliopisto, 90-112.

Mäkelä Jorma (1986). Lievestuoreen Lipeälammen pohjavesivaikutukset. Geologian sivulaudatututkielma. Turun yliopisto.

Nieminen, Matti (1994): Rantojensuojeluohjelma - kilpailevia tulkintoja ja vertautumatonta rationaalisuutta. Jyväskylän yliopisto, sosiologian laitoksen julkaisuja 59. Jyväskylä.

Nieminen, Matti (1996): Mikä maa, mikä luonto? Sosiologinen näkökulma maanomistajien ja ympäristöhallinnon kiistaan rantojensuojelusta. Sosiologia 33 (4). 285–298.

Pettigrew AM (1997). What is a processual analysis? Scandial Journal of Management. 1113 (4), 337-348. Teoksessa Eriksson & Koistinen (2005). Monenlainen tapaustutkimus. Kuluttajatutkimuskeskus.

Pietilä Veikko (2005). Kansalaisvaikuttaminen ja julkinen keskustelu. Yhdyskuntasuunnitelu 43(1), 90-95.

Radio Jyväskylä. Lipeälampea koskevat uutiset. 22.1.2002 ja 4.6.2007.

Radio Keski-Suomi Uutiset. Lipeälampea koskevat uutiset 23.1.2002.

Ragin Charles C. (1994). Constructing social research: the unity and diversity of method. Thousand Oaks: Pine Forge Press.

Räsänen Kati (2003). Itsekästä takapihan suojelua vai oikeudenmukaisuuden peräämistä. Tapaustutkimus Ilmajoen jätteenkäsittelylaitosta vastustaneesta kansalaistoiminnasta, Sosiologian Pro gradu. Jyväskylän yliopisto.

Saaristo Kimmo (2000). Avoin asiantuntijuus, ympäristökysymys ja monimuotoinen ekspertiisi. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 66. Jyväskylän yliopisto. Gummerrus Kirjapaino Oy, Saarijärvi.

Snow David A. & Trom Danny (2002). The Case Study and the Study of Social Movements. Teoksessa Bert Klandermans & Susan Staggenberg (toim.): Methods of Social Movement Research. London. University of Minnesota Press, 146-172.

Stake Robert E. (1995). The Art of Case Study Research. London: Sage.

Tulokas Raija (1998). Suomalaiset ja ympäristö. Ympäristö 1998:10, Tilastokeskus, Hakapaino Oy Helsinki.

Tuomi Jouni & Sarajärvi Anneli (2002), Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi

Urgewald (2007). Banks, Pulp and People. A Primer on Upcoming International Pulp Projects. Teoksessa Pyyhtiä Anna (2008,20). Suomalaiset paperijätit nopeakasvuisilla puuplantaaseilla- yritysvastuun uudet globaalit haasteet.

WCED (1987). Our Common Future, the World Commission of Environment and Development. Oxford University Press. Suomeksi: Yhteinen tulevaisuutemme 1987. Ympäristön ja kehityksen maailmankomission loppuraportti.

Yin Robert K. (2003). Case Study Research, Design and Methods. Thousand Oaks, California & London & New Delhi, Sage.

Ylönen Marja (1996). Ympäristökonflikti valtasuhteiden muodostumisen näkökulmasta. Jyväskylän yliopiston sosiologian julkaisuja 61. Jyväskylän yliopisto.

ELEKTRONISET LÄHTEET

Eriksson Päivi & Koistinen Katri (2005). Monenlainen tapaustutkimus. Kuluttajatutkimuskeskus, Julkaisuja 4. [viitattu 21.2.2011]. Verkkojulkaisuna osoitteessa http://www.kuluttajatutkimuskeskus.fi/files/4957/2005_04_verkkojulkaisu_tapaustutkimus.pdf

Gibbs David (2000). Ecological modernisation, regional economic development and regional development agencies. Geoforum 31(2000), 9-19. Pdf-tiedostona ostettavissa mm. www.sciencedirect.com sivustolta.

Juurola M & Karppinen H (2003). Sosiaalinen kestävyys ja metsien käyttö. Metsätieteen aikakauskirja 2/2003: 129-142.
<http://www.metsantutkimuslaitos.fi/aikakauskirja/full/ff03/ff032129.pdf>

Keski-Suomen elinkeino-, liikenne ja ympäristökeskus (2010). Sanoista tekoihin- Keski-Suomen ympäristöohjelma 2015. [viitattu 8.1.2010]. Ohjelma kokonaisuudessaan pdf-tiedostoina: <http://www.ely-keskus.fi/fi/ELYkeskukset/KeskiSuomenELY/Ajankohtaista/Julkaisut/Sivut/default.aspx>

Keski-Suomen ympäristökeskus (KSU) 22.2.2002, Lipeälammen alueen kunnostus etenee vauhdilla. [viitattu 11.4.2010] <http://www.ymparisto.fi/default.asp?contentid=18094&lan=fi&clan=fi>

Keski-Suomen ympäristökeskus (KSU) 1.12.2003, Lipeälammen kunnostuksella on ympäristöluvan mukaan aikaa vielä vuosi. [viitattu 11.4.2010]
<http://www.ymparisto.fi/default.asp?contentid=33037&lan=fi&clan=fi>

Keski-Suomen ympäristökeskus (KSU) 26.6.2008, Lipeälammen kunnostaminen. [viitattu 11.4.2010] <http://www.ymparisto.fi/default.asp?node=21303&lan=fi>

Kortelainen Jarmo (2000). Kamppailu teollisuuskaupungin vedestä. Elore 1/2000, 7.vuosikerta. Suomen Kansantietouden Tutkijainseura ry. Joensuu. [viitattu 23.2.2011]
http://www.elore.fi/arkisto/1_00/kor100.pdf

Kymijoen-Suomenlahden vesienhoitoalueen vesienhoitosuunnitelma vuoteen 2015. Yhteistyöllä parempaan vesienhoitoon.(2010). Ympäristöministeriö.
<http://www.ymparisto.fi/download.asp?contentid=111612&lan=fi>

Palviainen Simo (2004). Uusi sopimuksellisuus ympäristöpolitiikan välineenä. Toimintatutkimus ympäristöhallinnon ja maaseudun kohtaamisesta. Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja N:o 70. Joensuu.
http://joypub.joensuu.fi/publications/dissertations/palviainen_sopimuksellisuus/

Pyyhtiä Anna (2008): Suomalaiset paperijätit nopeakasvuisilla puuplantaaseilla-yritysvastuun uudet globaalit haasteet. WWF Suomen raportti metsäteollisuusyritysten yritysvastuusta Aasiassa ja Etelä-Amerikassa. Ladattavissa pdf-tiedostona WWF Suomen sivulta:
http://www.wwf.fi/ymparisto/metsat/metsa_paperiteollisuus/plantaasien_ongelmia.html

Suomen metsät ja metsäpolitiikka- kansalaisten näkemyksiä (2009). Tutkimusraportteja 55. Helsingin yliopisto. Metsäekonomian laitos. [viitattu 23.2.2011] Pdf-tiedostona: <http://www.helsinki.fi/metsatieteet/tutkimus/pdf/Report55.pdf>

Suomen ympäristökeskus, Tiedote 9.3.2006. Teollisuuden ympäristöönnettomuuden hallintaan riskianalyyseillä. [viitattu 1.11.2010] <http://www.ymparisto.fi/default.asp?contentid=174185&lan=fi>

Yle Elävä arkisto. Lievestuoreen lipeälampi. Julkaistu 5.1.2007 [viitattu 8.4.2010] <http://yle.fi/elavaarkisto/?s=s&g=1&ag=84&t=122&a=2824>

YLE, Uutiset, Ulkomaat. 6.10.2010. Unkarin myrkkylieite uhkaa naapurimaita. [viitattu 2.11.2010] http://yle.fi/uutiset/ulkomaat/2010/10/unkarin_myrkkylieite_uhkaa_naapurimaita_2037557.html

YLE, Uutiset, Ulkomaat. 7.10.2010. Unkarin ympäristötuhon myrkkylieite ehti jo Tonavaan. [viitattu 2.11.2010] http://yle.fi/uutiset/ulkomaat/2010/10/unkarin_ymparistotuhon_myrkkylieite_ehti_jo_tonavaan_2039672.html

Ympäristöministeriö. 17.2.2011. Vesienhoidon suunnittelu ja yhteistyö. [viitattu 23.2.2011]. <http://www.ymparisto.fi/default.asp?contentid=376900&lan=fi&clan=fi>

LIITTEET

LIITE 1. SAATE

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

SAATE

Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta

1.6.2009

KOIVUJÄRVEN VALUMA-ALUEEN ASUKASKYSELY

Arvoisa kyselyn vastaanottaja,

Olen Jyväskylän yliopiston opiskelija ja teen maisteriopintojeni opinnäytetyötä. Yksi osa työtäni on tämä Koivujärven valuma-alueen asukkaiden paikallistoimintaa koskeva kysely. Kysely toteutetaan yhteistyössä Keski-Suomen ympäristökeskuksen kanssa. Kyselyyn vastaamalla autat minua kartuttamaan arvokasta tietoa opinnäytetyötäni varten ja pääset samalla vaikuttamaan lähiympäristösi tulevaisuuden suunnitelmiin.

Kyselyssä käsitellään Laukaan Koivusuolle 1930-luvun jälkeen muodostuneen ns. Lipeälammen aiheuttamia ongelmia ja niiden monivaiheisia seuraamuksia. Lipeälammen alueella on suoritettu eri ajanjaksoina useita kunnostustoimenpiteitä, muun muassa suuri altaan tyhjennys 1980–90-lukujen taitteessa sekä viimeisin laajamittainen kunnostus 1997–2004. Vuonna 2004 kunnostukset saatiin päätökseen. Kyselyn ensimmäinen osio käsittelee Lipeälammen alueen vaiheita viimeisimmän kunnostusjakson aikana sekä pian sen jälkeen, rajoittuen nykypäivän tilanteeseen ja kokemuksiin alueella.

Moninaisista kunnostuksista huolimatta Lipeälampi aiheuttaa edelleen haittaa etenkin Koivujärven valuma-alueen vesistöön huonontamalla veden laatua. Tämä valuma-alue käsittää Lipeälammen alapuoliset järvet: Koivujärven, Vääräjärven, Ruuhijärven sekä Keski-Suomen ympäristökeskus on suunnittelemassa uutta kunnostushanketta, joka pyrkisi vähentämään vesistöön kohdistuneita rasituksia. Mahdollinen hanke on vielä suunnitteluvaiheessa, mutta alueen asukkailla sekä mökkiläisillä uskotaan olevan ensiarvoisen tärkeää tietoa vesistön tilasta ja tarpeista ja se halutaan hyödyntää jo varhaisessa vaiheessa. Kyselyyn vastaamalla voit antaa palautetta menneestä ja ennen kaikkea vaikuttaa tulevaan, joten toivon, että tartut tilaisuuteen ja vastaat kyselyyn!

Kaikki vastaukset käsitellään nimettöminä ja ehdottoman luottamuksellisina. Kenenkään yksittäisen vastaajan tiedot eivät paljastu tuloksista. Osoitetiedot on saatu kuntien kiinteistö- ja maanomistusrekistereistä. Ohessa lähetän teille vastauskuoren, jonka postimaksu on maksettu. Pyydän palauttamaan kyselylomakkeen täytettynä **19.6.2009** mennessä.

Lisätietoja tutkimuksesta tai suunnitellusta hankkeesta voitte kysellä alla olevista yhteystiedoista.

Kiitoksia jo etukäteen vastauksistanne!

Kesäterveisin,

Saara Perälä

040 759 5921

saara.k.perala@jyu.fi

Keski-Suomen ympäristökeskuksen yhteyshenkilö:

Pekka Pulkkinen

040 585 1067

pekka.pulkkinen@ymparisto.fi

LIITE 2. KYSELYLOMAKE

OSA 1: KOKEMUKSET LIPEÄLAMMEN ALUEEN KUNNOSTUKSESTA

Millaisia vaikutuksia Lipeälammen alueen kunnostuksella on omien kokemustesi mukaan ollut alueen ympäristöön ja erityisesti läheiseen vesistöön? Mikä oli tilanne kunnostusten aikana, entä kun kunnostus saatiin päätökseen vuonna 2004? Ympyröi esitellyjä ominaisuuksia parhaiten kuvaava vaihtoehto (1= erittäin huono, 2= huono, 3= kohtalainen, 4= hyvä, 5= erittäin hyvä) ja kommentoi halutessasi avoimelle tilalle valintojasi.

1. TILANNE KUNNOSTUKSEN AIKANA (vuosina 1997-2004)

	erittäin huono	huono	kohtalainen	hyvä	erittäin hyvä
1. Veden laatu (väri, haju)	1	2	3	4	5
2. Veden käytettävyys (esim. saunavesi, kasteluvesi)	1	2	3	4	5
3. Uintimahdollisuudet	1	2	3	4	5
4. Muut vesistön ominaisuudet, mitkä? _____	1	2	3	4	5
5. Kalastus (kalakannat)	1	2	3	4	5
6. Ravustus (rapukannat)	1	2	3	4	5
7. Lintukannat	1	2	3	4	5
8. Oman elinkeinon harjoittaminen	1	2	3	4	5
9. Maan- ja kiinteistöjen arvo	1	2	3	4	5
10. Yleinen viihtyvyys (esim. veneily)	1	2	3	4	5
11. Maisemat Lipeälammen alueella	1	2	3	4	5
12. Haju Lipeälammen ympäristössä	1	2	3	4	5
13. Alueen imago (maine)	1	2	3	4	5
14. Muut alueen ominaisuudet, mitkä?_____	1	2	3	4	5

Kommentoi halutessasi valintojasi:

2. TILANNE KUNNOSTUKSEN JÄLKEEN (vuodesta 2004 eteenpäin)

	erittäin huono	huono	kohtalainen	hyvä	erittäin hyvä
1. Veden laatu (väri, haju)	1	2	3	4	5
2. Veden käytettävyys (esim. saunavesi,kasteluvesi)	1	2	3	4	5
3. Uintimahdollisuudet	1	2	3	4	5
4. Muut vesistön ominaisuudet, mitkä? _____	1	2	3	4	5
5. Kalastus (kalakannat)	1	2	3	4	5
6. Ravustus (rapukannat)	1	2	3	4	5
7. Lintukannat	1	2	3	4	5
8. Oman elinkeinon harjoittaminen	1	2	3	4	5
9. Maan- ja kiinteistöjen arvo	1	2	3	4	5
10. Yleinen viihtyvyys (esim. veneily)	1	2	3	4	5
11. Maisemat Lipeälammen alueella	1	2	3	4	5
12. Haju Lipeälammen ympäristössä	1	2	3	4	5
13. Alueen imago (maine)	1	2	3	4	5
14. Muut alueen ominaisuudet, mitkä?_____	1	2	3	4	5

Kommentoi halutessasi valintojasi:

3. Lipeälammen alueen kunnostustoimenpiteistä vastasi pääosin Keski-Suomen ympäristökeskus, ympäristöministeriön ja EU:n rahoituksella. Myös pienempiä toimijoita oli kuitenkin mukana.

Millainen kuva sinulle jäi eri toimijoiden rooleista Lipeälammen tapauksen suhteen? Ympyröi mielestäsi sopivin vaihtoehto (1= hoiti tehtävänsä hyvin 2= olisi pitänyt hoitaa tehtävät paremmin 3= en osaa sanoa).

	hoiti tehtävänsä hyvin	olisi pitänyt hoitaa tehtävät paremmin	en osaa sanoa
1. Itä-Suomen lupavirasto	1	2	3
2. Keski-Suomen ympäristökeskus	1	2	3
3. Laukaan kunta	1	2	3
4. Toivakan kunta	1	2	3
5. Kalastuskunnat	1	2	3
6. Osakaskunnat			
ym. paikallisyhdistykset	1	2	3
7. Paikalliset asukkaat	1	2	3
8. Työ- ja elinkeinokeskus	1	2	3
9. Muu toimija, mikä? _____	1	2	3

Kommentoi halutessasi valintojasi:

4. Seuraavat väittämät liittyvät Lipeälammen alueen kunnostuksen toteutukseen. Kerro mielipiteesi niistä ympyröimällä sitä vastaava vaihtoehto (1= eri mieltä, 2= jokseenkin eri mieltä, 3= en osaa sanoa, 4= jokseenkin samaa mieltä, 5= samaa mieltä).

	eri mieltä	jokseenkin eri mieltä	en osaa sanoa	jokseenkin samaa mieltä	samaa mieltä
1. Paikalliset asukkaat olivat tietoisia ja ottivat kantaa Lipeälammen kunnostukseen	1	2	3	4	5
2. Paikallisten asukkaiden mielipiteet otettiin huomioon kunnostuksen toteutuksessa	1	2	3	4	5
3. Yhteistyö asukkaiden, kuntien ja asiantuntijoiden kanssa toimi hyvin	1	2	3	4	5
4. Lipeälammen kunnostus paransi lähijärveni tilaa	1	2	3	4	5
5. Kunnostustoimenpiteistä tiedotettiin tarpeeksi	1	2	3	4	5
6. Olen tyytyväinen ympäristökeskuksen toimintaan kunnostuksen suhteen	1	2	3	4	5

OSA 2: ODOTUKSET KOIVUJÄRVEN VALUMA-ALUEEN KUNNOSTUSHANKKEESTA

Koska Lipeälammen alueelta pääsee edelleen haitta-aineita alapuoliseen Koivujärven valuma-alueen vesistöön, alueelle ollaan suunnittelemassa kunnostushanketta. Suunnittelu on vielä alkutekijöissä, mutta asukkaiden mielipiteitä ja ideoita halutaan kuulla jo varhaisessa vaiheessa.

5. Vastaa muutamalla lauseella seuraaviin uutta hanketta koskeviin kysymyksiin:

1. Mitkä asiat aiheuttavat mielestäsi edelleen haittaa Lipeälammen alueella ja Koivujärven valuma-alueen vesistössä? Mainitse asioita, joihin tulisi kunnostustoimenpiteiden avulla puuttua.

2. Mille alueelle mahdolliset kunnostustoimenpiteet tulisi kohdentaa? (Esim. Lipeälammen alue, oma lähijärvi, koko valuma-alue). Kerro myös, mikäli koet, ettei kunnostuksia enää tarvita.

6. Miten tärkeänä pidät uudessa hankkeessa seuraavia toimenpiteitä, joita voidaan käyttää vesistön kunnostukseen? Mihin resursseja kannattaisi kohdistaa? Valitse ympyröimällä mielipidettäsi vastaava vaihtoehto (1= ei lainkaan tärkeä, 2= ei kovin tärkeä, 3= en osaa sanoa, 4= jokseenkin tärkeä, 5= hyvin tärkeä).

	ei lainkaan tärkeä	ei kovin tärkeä	en osaa sanoa	jokseenkin tärkeä	hyvin tärkeä
1. Pilaantuneiden maa- massojen vaihto	1	2	3	4	5
2. Pilaantuneen maa-alueen eristäminen	1	2	3	4	5
3. Veden pumppaus pilaantu- neelta maa-alueelta	1	2	3	4	5
4. Koivujärven valuma-alueen vesistön hapetus	1	2	3	4	5
5. Veden kirkkauden parantaminen	1	2	3	4	5
6. Muu, mikä? _____	1	2	3	4	5

Kommentoi halutessasi valintojasi:

7. Keiden toivot tai oletat ottavan vastuuta ja olevan toimijoina keskeisessä roolissa uuden kunnostushankkeen toteuttamisessa? Ympyröi mielestäsi sopivin vaihtoehto (1= ei roolia, 2=vähäinen rooli, 3= keskeinen rooli, 4= erittäin keskeinen rooli).

	Ei roolia	Vähäinen	Keskeinen	Erittäin keskeinen
1. Itä-Suomen lupavirasto	1	2	3	4
2. Keski-Suomen ympäristökeskus	1	2	3	4
3. Laukaan kunta	1	2	3	4
4. Toivakan kunta	1	2	3	4
5. Kalastuskunnat	1	2	3	4
6. Osakaskunnat ym. Paikallisyhdistykset	1	2	3	4
7. Paikalliset asukkaat	1	2	3	4
8. Työ- ja elinkeinokeskus	1	2	3	4
9. Muu toimija, mikä? _____	1	2	3	4

Kommentoi halutessasi valintojasi:

8. Seuraavat väittämät liittyvät uuden hankkeen toteutukseen. Kerro mielipiteesi niistä ympyröimällä sitä vastaava vaihtoehto (1= eri mieltä, 2= jokseenkin eri mieltä, 3= en osaa sanoa, 4= jokseenkin samaa mieltä, 5= samaa mieltä).

	eri mieltä	jokseenkin eri mieltä	en osaa sanoa	jokseenkin samaa mieltä	samaa mieltä
1. Haluan olla mukana vaikuttamassa siihen, mitä lähijärvelteni mahdollisesti tehdään	1	2	3	4	5
2. Kunnostustoimenpiteistä tulee päättää yhteistyössä paikallisten asukkaiden ja asiantuntijoiden kesken	1	2	3	4	5
3. Paikallisilla asukkailla on vastuu ottaa kantaa ja osallistua kunnostuksiin	1	2	3	4	5
4. Lipeälammen aiheuttamista ympäristö-ongelmista moni on vielä ratkaisematta	1	2	3	4	5
5. Tiedotus uuden kunnostushankkeen suunnittelusta on ollut riittävää	1	2	3	4	5
6. Koivujärven valuma-alueen kunnostukseen tulee panostaa merkittävästi	1	2	3	4	5

OSA 3: VASTAAJIEN TAUSTATIEDOT

Ympyröi oikea vaihtoehto (vain yksi).

- | | |
|--|---|
| 9. Minkä järven rannalla asut / omistat maata? | 1. Koivujärvi
2. Vääräjärvi
3. Ruuhijärvi
4. Keskinen
5. Leppävesi / Metsolahti |
| 10. Oletko? | 1. Vakituinen asukas
2. Vapaa-ajan asukas |
| 11. Kuinka kauan olet asunut alueella / omistanut maata? | 1. Alle 5 vuotta
2. 5-10 vuotta
3. Yli 10 vuotta |
| 12. Ammattiryhmä, johon katsotte kuuluvanne | 1. maatalousyrittäjä/ maanviljelijä
2. metsätalousyrittäjä
3. muu yrittäjä tai yksityinen ammatinharjoittaja
4. johtavassa/ esimiesasemassa toisen palveluksessa
5. toimihenkilö
6. työntekijä
7. kotiäiti/ -isä
8. opiskelija
9. työtön
10. eläkeläinen
11. jokin muu, mikä? _____ |
| 13. Oletko ollut mukana jonkinlaisessa paikallistoiminnassa, jossa on käsitelty Lipeälammen ongelmia tai kunnostuksia? (esim. kylätoimikunta, osakaskunta) | 1. Kyllä
2. En |
| 14. Koitko paikallistoiminnan hyödyllisenä ja tavoitteissaan onnistuneena? | 1. Kyllä
2. En |
| 15. Aiotko tai haluaisitko tulevaisuudessa olla mukana jonkinlaisessa lähiympäristösi asioita ajavassa paikallistoiminnassa? | 1. Kyllä
2. En |

PALJON KIITOKSIA YHTEISTYÖSTÄ!